PERO ZLATAR

OTKLJUČANI GLOBUS

PUTOPISNE CRTICE SA SVIH KONTINENATA

IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE

ni 1 a (I ost

ZAGREB 1977

NEŠTO POPUT PREDGOVORA

Jednom me jedna djevojčica, desetogodišnja mudrijašica, zatekla s pitanjem: »A što će ljudima pasoš?«.

Pokušao sam joj objasniti: svaka zemlja ima svoje granice, običaje, zakone i želi znati tko u nju uđe i izađe?

Djevojčica nije bila zadovoljna mojim odgovorom.

Ni ja nisam bio zadovoljan svojim objašnjenjem.

Tada sam počeo razmišljati o svijetu bez granica i žica, o svijetu bez branika koji nas propuštaju, o policajcima koji nas dobro odmjere kad ulazimo u njihovu zemlju.

Maštao sam i maštam o svijetu bez zapreka.

Zato sam i napisao ovu knjigu.

Globus nam je otključan te ćemo, makar ovako, kad god nam se prohtije, letjeti iz zemlje u zemlju, s kontinenta na kontinent.

Bez pasoša i viza, usprkos strogim ali bespomoćnim pogledima pograničnih policajaca.

Pero ZLATAR

Bojani i Stipici umjesto priča

koje im nisam stigao ispričati

AZIJA NA DLANU

Spomenik Hačiku

Vežite se, polijećemo! Na krilima mašte, brže ćemo od najbrže rakete dojuriti u Aziju, u prijestolnicu Japana Tokio, višemilijunsku grdosiju, pravi mravinjak, jedan od najvećih gradova (ako ne i najveći, reći će Japanci) na zemaljskoj kugli.

Nekoliko slijedećih redaka ne moraju čitati oni koji znaju japanski. A drugi, koji taj jezik nisu stigli naučiti, neka se prihvate čitanja.

Dakle, »arigato« je — hvala! »haj« — da; »kavai ni« — lijepo; »sumimasen« — oprostite; »dozo« — molim; »haha« — majka; »ite ras šai« — imamo lijep dan; »koniči ua« — dobar dan; »sajonara« — do viđenja! »o jasumi nasai« — laku noć; »iie« — ne; »batajaki« — piletina s povrćem, i...

... i to bi, za prvi put, bilo dovoljno.

Dobro. A sada neka nam se nakon uspjelog tečaja ponovo priključe čitatelji koji znaju japanski kako bismo se zajedno prošetali do tokijskog Trga Šibuje. Šibuja je jedan od najpoznatijih i najljepših trgova. Tu se okuplja mlađa čeljad. Jedni sjede krateći vrijeme, drugi razgo-

varaju, poneki okupe dokone ljude oko sebe i govore im, govore...

Nepisano je pravilo da svaki stranac koji se nekoliko dana zadrži u Tokiju svakako svrati do Šibuje i pogleda spomenik vjernome psu Hačiku.

Po svijetu sam vidio na desetke spomenika psima, a poglavito onim lajavcima koji su se istakli junačkim djelima, bilo kao spasioci nesretno zalutalih skijaša, ili kao ratni bolničari. No Hačiko je zavrijedio spomenik zato što je, među ionako vjernim psima, bio bez premca najvjerniji.

Hačiko bijaše miljenik poznatog znanstvenika, sveučilišnog profesora Akite. Kad god bi se domogao slobodnog vremena, profesor Akita ga je poklanjao svom četvoronožnom prijatelju. Obojici je teško padalo čim su se rastajali. Od rana jutra pa sve do poslijepodneva profesor je predavao studentima. Od njegova je doma do sveučilišta trebalo prevaliti dug put gradskom željeznicom. A budući da u ono vrijeme strogi kosooki kondukteri nisu puštali pse u vagone, to je Hačiko, žalosna mu majka, tek pogledom ispraćao gospodara. Strpljivo ga je čekao ispred stanice na Trgu Šibuji. Kad bi se profesor vratio, pseto se radovalo, mahalo zadovoljno repom i skakalo prednjim nogama na nj oblizujući mu ruke.

Tokijci, koji su tuda češće prolazili, ujutro ili poslije podne, već su se bili navikli na tužne rastanke i radosne sastanke čovjeka i psa. Neki su od njih namjerno zastajkivali i dočekivali vlak da bi još jedanput vidjeli dirljiv prizor.

Jednoga dana, a bilo je to godine 1925, Akiti je nakon predavanja pozlilo i unatoč brzoj pomoći liječnici ga nisu mogli spasiti. Tužni studenti dugo su oplakivali omiljeloga profesora.

A vjerni Hačiko ostao je ispred stanice na Trgu Šibuji. Pametnim je očima netremice pogledavao prema pruzi u zahuktale vlakove koji stižu, promatrao putnike što su se slijevali u dugu rijeku i hitali do izlaza. Ali gospodara nije dočekao.

Prošla je i sedmica dana otkako su pokopali profesora Akitu, a pas se nije micao sa Šibuje. Sve je sjetni je poluglasno zavijao, no ipak nije gubio nadu.

Ljudi su ga pokušali dovabiti, nahraniti i privoljeti da se makne, ali Hačiko je sjedio na stražnjim nogama kao ukopan i ni makac odatle. Donosili su mu lijepe komade mesa i mahali njima pred njim samo da bi pseto primamljeno ukusnim zalogajem napokon pošlo, No sve bijaše uzaludno.

Nekom je dosjetljivku sinulo da dovede nekoliko mačaka, siguran da će pas, vječni neprijatelj tih mijaukalica, pojuriti da ih sustigne. Ali ni to nije pomoglo; Hačiko je, sve tužniji i tužniji, bezvoljno zurio preda se i čekao nove vlakove.

Prošle su godine i godine. Jedna, druga pa i treća ... Pas Hačiko i dalje je napeto motrio sve koji su silazili s vlaka; bio je na stalnoj straži. I san mu je bio tanak: čim je nešto šušnulo, on se prene.

Noćni poljevači i čistači ulica postali su mu dobri znanci jer su ga hranili i tješili. Neki su ga dobri ljudi željeli uzeti k sebi, u kuću, ali Hačiko se nije dao. I dalje je čekao i čekao.

Pas je tako postao turistička znamenitost Tokija. Iz svih krajeva Japana hitaju radoznalci da se na svoje oči uvjere kakvo li je to čudo od životinje. Stižu i novinari: snimaju ga za film i za brojne listove. O Hačiku kolaju prave bajke ...

Nadošla je i deseta godina a Hačiko još stoji ispred stanice na Trgu Šibuji.

Jednoga maglovitog jutra pometači su pretrnuli. Vjerni je pas nepomično ležao na hladnom asfaltu na kojem je proveo najveći dio života.

— Uginuo je! — rekoše ožalošćeni čistači.

Bilo je to zimi godine 1935.

Ubrzo potom zahvalni građani podigoše mu spomenik koji i danas stoji ispred stanice.

I meni su u Tokiju savjetovali da pođem na Šibuju i vidim brončani kip psa koji nije dočekao gospodara. Kad su mi usput pričali o njemu, grlo mi se steglo te nisam smogao snage da išta zaustim.

Tek sam se nijemo poklonio sjeni čudesnoga psa.

Njegov pogled ukočeno pilji prema vlakovima koji dolaze.

Četrdeset tisuća slova

Hongkong treba na zemljopisnoj karti potražiti na južnim granicama Narodne Republike Kine, oko Južnoga kineskog mora. Najnapučeniji je dio na svijetu: njegovih pet milijuna stanovnika tiska se na malom tlu pa je svaki pedalj zemlje skup i dragocjen. Rekli su mi da tamo zbog štednje prostora čak i mrtve pokopavaju uspravno.

A kad se građanima Hongkonga dodaju brojni prolazni turisti i poslovni ljudi iz drugih zemalja, kojih na dan bude bar pedeset tisuća, tada je u pravu onaj domišljati čovjek koji je rekao da je to najveći mravinjak ljudi na svijetu. Pet milijuna na malo više od tisuću četvornih kilometara!

Često sam razmišljao kako je teško onome koji ne zna čitati i kako je tužno i isprazno zuriti u slova koja tvore riječi i rečenice, a ne umiješ ih odgonetnuti. Kad sam se našao u Hongkongu, koji se noću kupa u raskošnoj svjetlosti raznobojnih maštovitih reklama i nadasve je živ i uzbudljiv, osjetio sam se nemoćnim pred nepoznatim kineskim znakovima: što, zaboga, znače?

Ali sam ujedno spoznao da sam sretan, jer mi je dovoljno da sa trideset i nešto latiničnih slova budem pismen. Da bi jedan Kinez mogao pročitati tamošnje novine, mora da nauči čak četrdeset tisuća slova! Učeniji se služe sa još više ...

Upitao sam zdvojno:

— Znači li to da je nesretnik koji poznaje »samo« dvadeset tisuća znakova — polupismen?

— Tako je — odgovoriše mi — jer mu tih dvadeset tisuća znakova ne bi mnogo pomoglo. Mora znati bar četrdeset tisuća!

Zato i jest u Hongkongu sva sila nepismene čeljadi, a osobito ih je mnogo u ribarskom naselju Aberdeenu, u zaljevu Kvangčouu.

U Aberdeenu gotovo milijun ljudi živi u čamcima koji se zovu džunke.

Svačeg se prihvaćaju da bi se održali, zaradili koji novčić i njime od gladi otrgli članove obitelji iz ploveće kuće što se neprestano ljuljuška na valovima. Oni znaju staru kinesku mudrost koja je, kako kažu, potekla upravo iz Aberdeena: »Želiš li čovjeka učiniti sitim jednom — daj mu ribu. Želiš li ga učiniti sitim cijeloga života — nauči ga da lovi ribu.« Zato je ribolov njihovo glavno zanimanje, a povrh toga dosegli su savršenstvo u pripravljanju najukusnije morske hrane koju, zatim, prodaju turistima. Nadaleko je poznato da su Kinezi iz Hongkonga kuhari kojima nigdje nema premca. Izrađuju i svakojake predmete od drveta i školjki, a žene crtaju na kartonu, koži i platnu ukrase u nadi da će poneki stranac kupiti uspomenu iz toga neobičnog dijela svijeta.

Većina ljudi iz džunki, od pradavnih pa sve do današnjih vremena, rađa se, stalno živi i umire u tijesnom stanu na moru. Tek kad preminu, pokopaju ih na groblju.

Premda među ribarima ima i onih koji, da je po njihovu, nikad ne bi ostavili svoj dom i zakoraknuli na kopno, dvaput na godinu moraju se pokoriti zahtjevu mrtvih i izaći na tlo. To su blagdani štovanja predaka

zvani Ćing Ming i Čung Juen, u travnju i listopadu, kad svatko živ mora jesti s duhovima pokojnika.

Još jedan je praznik kad se valja do grla najesti s mrtvima: svetkovina gladnih duhova. I to je prilika da se inače štedljivi ribari i njihove obitelji prejedu, jer vjeruju da će što više pojedu to lakše umilostiviti stroge sjene mrtvih, koje ih čuvaju od zla.

Svatko tko se tih dana nađe u Hongkongu, najprije će se u čudu upitati: kako je moguće da se u traganju za malo mjesta na zemlji strpljivi ribari ne popnu jedan drugome na glavu?

No oni samo žvaču i žvaču da se duhovi zaštitnici, kako oni vjeruju, ne bi uvrijedili.

Ne naljuti duha!

Odrasli se u Tajlandu zabavljaju papirnatim zmajevima, kao da su djeca. Nama, koji smo doletjeli iz Evrope i spustili se u Bangkok, prijestolnicu ove, na tisuće kilometara udaljene azijske zemlje, takva se igra čini neobičnom, ali se ubrzo ispravimo držeći se izreke da svaki narod ima svoje običaje.

Natjecanja traju od ožujka do svibnja kad pušu jaki vjetrovi. Brojni gledaoci okupe se oko prostrane tratine i zdušno navijaju za svoje ljubimce. Jedna nasuprot drugoj stanu dvije ekipe, i to uvijek muškarci protiv žena.

Najprije na svoju polovicu, livade izađe muška momčad — »čula«, i njezini članovi nalijepe velike lažne brade

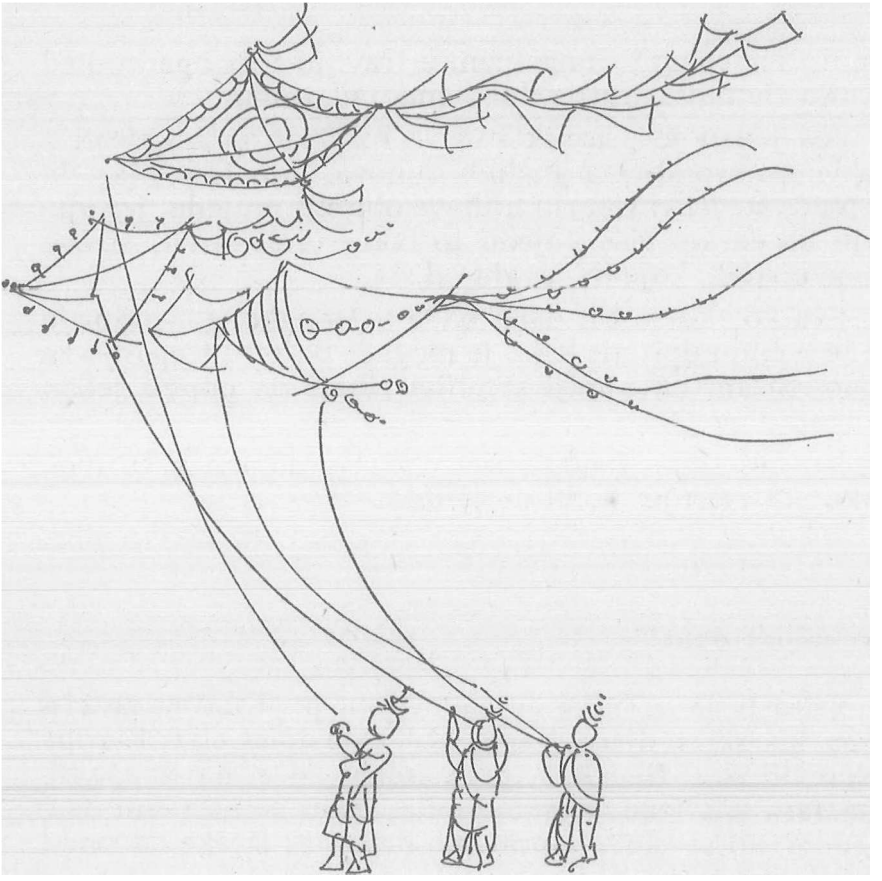

da bi izgledom zastrašili protivničku momčad. Njihov je zmaj veći od onoga s kojim će na livadu izići žene — »pakpao« sa svojim zmajem. On je ljepše ukrašen od zmaja muške momčadi. Žene su odjevene u najskuplje svilene haljine.

O svakog zmaja pričvršćene su kuke. Kad ih puste u u zrak i muškarci, to jest — čula, i žene pakpao nastoje zmajem kojim upravljaju zakvačiti onaj drugi i odvući ga na svoju stranu. Pobjednici, naravno, likuju od veselja, a kad zračna borba, koja zna potrajati i nekoliko sati, završi, tada muškarci i žene posjedaju na travu te se okrijepe hranom i pićem.

Taj je narodni sport, koji danas njeguju samo u Tajlandu, došao iz Kine, s ušća žute rijeke, ili kako je Kinezi zovu Jangtse, i to još godine 650, kako kaže legenda.

U Bangkoku sam gledao neobičan sport kakva nema više nigdje na svijetu. To je, zapravo, boks s tim što borci, koji se tuku s pravim rukavicama, osim šakama mogu udariti protivnika i nogom. Najbolje boksače slave kao velike junake.

Svaki će stranac, koji dođe u dvoipolmilijunski Bangkok, pogledati budističke samostane, kojih je više od tri stotine, i koji su ukrašeni stotinama tisuća pločica najfantastičnijih boja, a kupole su im od čista zlata.

Ali od svega se najdublje ureže u sjećanje takozvana ploveća tržnica. Bangkok leži na kanalima rijeke Čao Praje i većina njegovih stanovnika živi u drevnim kućicama iznad same vode. Promet se obavlja u dugim čamcima pa se tako može sresti poštar na vodi koji dovesla do obale i donese pismo, učitelj koji čamcem odlazi u školu na vodi i tako redom. Mnoštvo je prodavača koji u čamcima drže svakojako voće i hranu i nude ga domaćinima i strancima. Siromašniji ljudi, a njih je neusporedivo više, provedu cijeli svoj vijek na vodi. Mutna i blatna Čao Praja za njih je izvor života: po njoj plove,

u njoj love ribu, peru rublje, kupaju se i strahuju da ih ne poplavi.

Dječica živih kosih očiju i okruglih obraščića posebno su veselje za turiste koji kružeći po kanalima obiđu s kraja na kraj cijeli Bangkok. Ona su vješti plivači, rone kao vidre i prate brojne čamce. Držeći se za krmu, dovikuju:

— Dajte mi baht i učinit ću pravu »lastu«!

Baht je tajlandski novac i kad dobiju traženu kovanicu majstorski skoče u rijeku s čamca. A ako ih ne nagrade za umijeće, tada bučnu u blizinu čamca i osvetnički poprskaju one koji nisu darežljive ruke.

Zatim se nasmiju i dočekuju idući čamac u nadi da će biti bolje sreće.

Dječak Van Lu ponudio se da mi bude vodič. Deset mu je godina, ide u školu, ali tu i tamo nastoji nešto zaraditi kako bi pomogao brojnoj obitelji:

— Koliko imaš braće i sestara? — upitao sam ga.

— Mnogo!

— Koliko je to: mnogo?

— Ne znam! — slegne ramenima i počne prstima brojiti na svom taj-jeziku. Zatim reče: »Sedmero braće i pet sestara.«

Ispred svakog doma u Bangkoku, kao i u cijelom Tajlandu, na motki su pričvršćene šarolike kućice, nalik na one u kojima naši golubari drže svoje pernate ljubimce. Ali nije valjda da baš svaka obitelj uzgaja golubove!

— U tim kućicama stanuje Čao Ti, duh koji je zaštitnik obitelji. Kućica mora biti okrenuta prema sobi u kojoj stanuje najstariji muškarac, ali ne smije stajati u sjeni! — upoznaje me Van Lu i nadoveže: »Svakoga dana glava obitelji mora što više umilostiviti Čao Ti ja.

Donosi mu cvijeće, poslastice, meso i voće i pali mirisne svijeće. Ako porodicu prati sreća, tada je Čao Ti zadovoljan. A ako poslovi ne idu kako valja zna se da je duh ljutit i da ga treba još više obdariti!«

To reče Van Lu i duboko se pokloni ispred kućice Čao Tija.

Krokodil po želji

Singapur je otok i ujedno republika u Aziji, a glavni joj je grad također — Singapur.

Ime su mu, davno, davno, nadjeli Indijci i ono je ostalo do današnjih dana. Na njihovu jeziku znači: lavlji grad.

Da je to živa istina, svjedoči[1] i spomenik divovske veličine, podignut na najistaknutijem mjestu te svjetske važne luke. Lav od bijeloga mramora usmjerio pogled prema moru, a iz očiju mu svijetle farovi koji nadaleko bacaju snopove svjetlosti.

Nepomičan kameni lav dočekuje i ispraća brodove, a oni mu u prolazu resko i promuklo zatrube, dokazujući tako da poštuju njegov grad.

U Singapuru najvećma žive Kinezi. Svatko je od njih, čini mi se, trgovac. To sudimo po desecima tisuća dućana nabijenih jedan do drugoga u beskrajnom nizu. Sve mislim: ta nisu, valjda, svi Singapurci — trgovci? Jer tko onda kupuje, zaboga?

No prisjetim se da amo danomice dolaze turisti sa svih strana zemaljske kugle. Kako je Singapur jedan od najjeftinijih gradova na svijetu, svaki stranac iskoristi zgodu da nešto kupi.

Singapurac Pak Li Mung, turistički vodič, poziva na neobičan izlet izvan grada:

— Vodim vas na farmu kojoj po broju krokodila nigdje nema ravne. Tamo ih je više od sedam tisuća. Krokodili svih vrsta i veličina! — ponosno govori Pak Li Mung.

Kad smo stigli, imao sam se čemu čuditi. U više bazena, tako reći jedan na drugome, krokodili ljenčare. Kad im sunce ožeže kožu, tada malko dublje zađu u blatnu ustajalu vodurinu.

Promatram ih i, uistinu, uživam. Uživam i u onim najvećim krokodilima što su gotovo tri metra dugi, a i u posve malima koji su nalik na naše guštere.

Vruće mi je jer je gadno zapeklo i stoga mi je dobro došlo kad me je Pak Li Mung zazvao u obližnji dućan:

— Pođimo na čašicu okrepe! — ponudi vodič.

Uđem u dućan, a na pultovima, policama i u staklenim pregradama brdo ženskih cipela, torbica, novčarki, remenova i drugih vrački skupih rukotvorina. A sve je izrađeno od krokodilske kože.

— Koža je, gospodine, ponajbolje kvalitete! — smijulji se prodavačica. — Mi uzgajamo najljepše primjerke krokodila. Uzmite nešto, ugodno ćete iznenaditi svoju ženu... s

Ništa joj ne odgovorih, samo pogledavam kroz otvoreni prozor. U bazenu se hlade krokodili, a preda mnom torbice i novčarke. Tko zna, možda su izrađene upravo od kože kojeg njihova ujaka ili brata . . .?

— Želite li se uvjeriti da je koža prava ... najpravija... vi pokažite u bazenu živoga krokodila čija vam se koža sviđa i recite što želite da vam od nje načinimo. Možda najmoderniju ručnu torbicu? Sutra će biti gotova, skrojit ćemo je po vašoj želji. To će, doduše, biti malko skuplje, ali tako je i vaš užitak veći! — ljubazno cvrkuće prodavačica.

Povuče me naglo prema izlazu.

— Onaj je krokodil krasan, zar ne? — reče i pokaže žmirkavog zelembaća koji i ne sluti što mu se sprema: da mu prijeti crni petak.

— Ne, hvala, neću! — jedva izustih, zatim pozdravili i glavom bez obzira pobjegoh s farme krokodila.

Pak Li Mung je uzalud vikao za mnom:

— Heeej, čovječe, stanite ... stanite ...

Tako je to u Indiji

U ranu zoru veliki se mlažnjak spustio na betonsku stazu aerodroma u Delhiju, glavnom gradu Indije.

Tek je počelo svitati. Nikad dotle nisam vidio tako lijepo, svijetlo nebo i takvo jarko rumeno sunce breskvine boje. Iako se noć tek rastala od dana, bilo je podosta vruće.

Sjednem u taksi koji vozi student — budući profesor. Poveze me cestom do hotela »Ašoka«, nazvanog tako po nekadašnjem moćnom vladaru iz trećeg stoljeća prije naše ere.

Dremljiv mir u koji sam utonuo prekida štektanje motora, jednolična istočnjačka glazba iz tranzistora i neumorno cvrčanje, striženje i zujanje nevidljivih kukaca iz trave.

Odjednom automobil uz škripu naglo stane. Poskočih sa sjedala od naglog zaustavljanja.

— Što je bilo? — zbunjen upitah vozača, a on blijed poput krede i uplašen izusti isprekidano:

— Umalo sam je zgazio!

Ispred vozila stala krava, ravnodušno preživa i gleda u nas neizražajnim velikim vodenim očima. Stala kao ukopana nasred ceste i ni makac.

Tada sam se sjetio da su krave u Indiji svete životinje i teško onome tko poremeti njihov mir ili im učini što nažao. Moj se vozač izvukao u posljednji čas da ne strada od bijesa vjernika.

I poslije sam u Indiji promatrao prizore kad je i najgušći promet zaustavljen — pred kravom. Vozači su strpljivo čekali dok bjelka ne prođe s noge na nogu na drugu stranu ceste.

Kad bi naše krave znale kako je lijepo njihovim indijskim sestrama! Kad bi samo znale da je u Indiji svaka krava svetica.

Gazi, magarče!

Iran je nadaleko poznat po glasovitim sagovima koje izrađuju marljivi tkalci. Ispunjeni maštovitim bojama i šarama zapnu za oko svakome koji voli lijepo.

Najljepše sagove prave u gradu Shirazu, davnoj prijestolnici ove zemlje. Na nekima od njih valja raditi i po više godina. Na primjer, u zgradi Ujedinjenih naroda, u New Yorku, istaknut je poklon iranskog vladara, šaha, Reze Pahlavija, jedan od najvećih sagova na svijetu u

koji je posebna tkalačka momčad utrošila cijelih pet godina posla.

Znate li tko prvi pređe po netom izrađenim tepisima?

Širaski magarci!

Upravo tako.

Kad majstori zgotove sagove iznesu ih na prašnjave male Irgove, medine, polože na nabijenu prašnjavu zemlju i zatim potjeraju umazane magarce da po njima gaze, amo-tamo.

— Zašto, zaboga? — upita u čudu putnik — namjernik, zabrinut što se mukotrpni trud olako "baca magarcima pod noge, a oni strpljivo, ali ravnodušno gacaju.

— Sag nije dobar dok je gladak. Valjan je i pravi tek kad je malko izlizan. A tko će ga bolje izgaziti od magarca, recite?

Vodiči povicima tjeraju četveronožne manekene:

— Ćuuukš!

Treba se roditi i živjeti kao magarac i ne shvatiti po kakvoj silnoj vrijednosti stupaš prašnjavim kopitima.

GLE, OCEANIJA!

U plemenu Kuku-kuku

Travanj 1976. Zračna luka u Port Moresbyju. Vruće, iako brzi ventilatori razbijaju zgusnuti zrak.

Četiri stotine šezdeset i četiri ljeta nakon što su prvi Evropljani, portugalski pomorci Antonio d'Abreu i Francisco Serrano ugledali današnju Papuu — Novu Gvineju, iskrcao sam se na tlo te mlade nezavisne države.

Razlika je među nama što su spomenuta dvojica uvaženih i uzvišenih senhora*, u službi kralja Manuela I, zapodjela dugi put u neizvjesnost u jedrenjaku, karaveli, a da je mene, čovjeka dvadesetoga stoljeća, na betonsko tlo zračne luke papuanskoga glavnog grada Port Moresbyja, u svom prostranom trbuhu dopremio snažni četveromotorni mlažnjak.

I dok je dvojac d'Abreu — Serrano, uz pomoć nepouzdanih zemljovida otkrivao nove svjetove, dotle današnji putnici, uvaljeni u avionska sjedala, iz knjiga saznaju tko je bio kum zemlji prema kojoj hrle.

Portugalac Jorge de Menezes, u davna vremena guverner Molučkih otoka, kad je 1526. došao u ove krajeve,

* Senhor, portug. gospodin.

prozvao ih je Papuanskim otocima (portugalski: »Ilhas do Papuas«).

Nedugo potom Španjolac Ynigo Ortiz de Rotes, koji je doplovio s druge strane, dao je tom raju na zemlji ime Nova Gvineja (Nueva Guinea).

Došao sam, dakle, u Papuu — Novu Gvineju.

Bilježim što govore vodiči, i sami dokazujući kako je kraj u kojem se koječemu čudim, prepun iznenađenja i suprotnosti. Na dva milijuna dvije stotine dvadeset i četiri tisuće četvorna kilometra, živi tek oko tri milijuna ljudi, a pripadnici nekih plemena još su toliko zaostali da su i dan-danas u kameno doba. Sjekira je za njih dragocjenija od ikakva drugog poklona. Uz njezinu će pomoć, na primjer, lako posjeći bambusovo drvo od kojeg grade kolibe za stanovanje.

Na tržnicama čak i većih gradova, kao što su Goroka ili Mount Hagen vidio sam nage žene i muškarce koji su se spustili iz teško pristupačnih planinskih sela u odjeći satkanoj od kožnih ili slamnatih resica što im je prekrila donji dio tijela. Hodajući po dubokoj unutrašnjosti Papue, tamo gdje je bijeli čovjek rijedak svat, susretao sam se s lovcima kojima je jedino oružje luk i strijela.

Nedostatak cesta, a one su oduvijek zbližavale ljude, učinio je da se stanovnici dvaju naselja u brdovitim krajevima, jedan od drugog udaljeni pedesetak ili čak i manje kilometara, međusobom uopće ne razumiju. Kad sam to saznao, nije mi bilo čudno što ona tri milijuna stanovnika govori više od sedam stotina različitih jezika i narječja.

Na hidrocentrali sam se upoznao s crnim radnikom Filipom. Još do prije dvije godine nikad nije vidio bi-

jelca, a sada živi i zarađuje u gradiću Yonkiju od jedva sto i pedeset žitelja. Oko Yonkija je sagrađena hidrocentrala uz brzu i nemirnu rijeku Ramu. Filipovo je selo u teško dokučivom kraju, u srcu Nove Gvineje, zvanom Visoke zemlje, u zagrljaju vječno zelenih gora:

— Do moga se sela i divokoza namuči dok se ne uspne i pronađe put. Pričali su stariji da su moju zemlju u prošlome ratu potlačili Japanci. Ali ni jedan žuti vojnik nije zakoračio u naše selo! — priča mi Filip.

— Kako je ime tvom selu? — pitam novoga znanca s kojim se sporazumijevam na engleskom.

— Nema imena! — smije se Filip, koji mi usput pripominje da je on tek u Yonkiju prvi put obukao košulju, gaće i hlače. Na cipele se ne može priviknuti pa i dalje hoda bos:

— Zar su kod tebe u selu svi goli?

— Kako tko. Najsposobniji muškarci zaputе se do najbližega grada Kajnantua (ima oko dvije tisuće stanovnika). Na tamošnju tržnicu donesu voće, povrće, prasce i perad, a za dobiveni novac kupe odjeću, uglavnom majice, suknje i kratke hlače. Kad se vrate u selo, to zamijene za namirnice i tako trguju.

— A kako dođu do Kajnantua? Dalek je to put.

— Spuste se na cestu i čekaju dok ne naiđe kakvo vozilo. Tako se i vrate. A od ceste do sela dugo pješače kroz teško prohodne puteljke ...

— Dobro, ali vozila su ovdje rijetka ... — pripominjem Filipu, a on, dobroćudno se smiješeći, odmahne rukom.

— Strpljivi su. Mi nemamo satove i vrijeme nas ne tjera kao ljude na hidrocentrali koji se žure, žure, žu-

re ... Čučnu uz cestu i mirno čekaju. Nagode se s vozačem za nekoliko toj a i odvezu se u Kajnantu.

Novčana jedinica u Papui — Novoj Gvineji jest jedna kina, a ona se sastoji od sto toja. Tu u Oceaniji (gdje se ta zemlja nalazi), otoku naslonjenom uz Tihi ocean, donedavna su u nekim krajevima umjesto novca služile školjke.

Bio sam uzbuđen kad je Filip nakon nekoliko dana nagovaranja pristao da me povede u svoje selo. Dugo se došaptavao i dogovarao s plemenskim druzima, također zaposlenima na hidrocentrali u Yonkiju, a potom mi je pružio desnicu da dokaže dobru volju:

— U moje selo nikada dosad još nije došao bijelac! — reče mi značajno.

Sjeli smo u džip i to je vozilo, prilagođeno za teško dostupne i strme terene, skakutalo po neravni poput klokana. Filip mi usput priča da će se zauvijek vratiti u selo čim na hidrocentrali zaradi nešto novca. Kupit će sebi ženu, jer djevojčinu ocu za otkup mora dati tri prasca ili robu u sličnoj vrijednosti. A podići će i kolibu.

(U drugim krajevima Papue — Nove Gvineje opazio sam čudo neviđeno. Pripadnici plemena uz rijeku Serpik grade kolibe — od bambusovine zvane »haus tamberan« — visoke i do osamdeset metara, te su nalik neboderima. Ukrašuju ih do samoga vrha šarolikim crtežima svojih božanstava.)

— Kad se oženim, tada će u moju čast biti uprilićen veliki sing-sing! Šteta što te neće biti da to vidiš. Rado bih te pozvao na slavlje ... — reče mi Filip.

— A što je sing-sing?

— Naš plemenski ples. Tada se svi ratnici premažu bijelim blatom, na lice nataknu najljepše maske s perima rajskih ptica i odjenu najljepšu odjeću od slame! — tumači mi i dok se vozimo pokraj sela uz cestu, pokazuje mi okrugle prostore ograđene bambusovom trskom, nalik na male arene:

— To su plesališta za sing-sing. Plešemo ga u vrijeme svečanosti, i to samo uz udaranje bubnjeva. Na glas dođu plesači koji najdulje izdrže — bez stanke — u ritmičkom njihanju. Ima i takvih majstora koji tri dana i tri noći ne padnu s nogu, makar stalno drže koplje u ruci! — pouči me moj vodič.

Sve više upadamo u dubinu šume kadli pred nama pukne pogled. Sada moradosmo ostaviti džip i zaputiti se pješice. Nadomak smo selu bez imena u kojem sam nenadan i čudan došljak.

Dakako, dječica su prethodnica, prva nas dočekuju i podvriskuju iznenađena pojavom neznanca koji se stasom, hodom i bojom kože razlikuje od njih.

— Nemoj se čuditi! Ta djeca nikada nisu vidjela bijela čovjeka! — upozori me Filip.

Na plemenskom jeziku nešto raspreda s mališanima. A oni mi opipavaju odjeću i poviruju u kameru kojom snimam čudesne prizore predivne prirode.

Sve smo bliže Filipovu selu. Iz grmlja malo-malo izviruje glava crne kovrčave kose ratnika s lukom i strijelom.

— Mi smo iz plemena Kuku-kuku. Svaki se muškarac od malih nogu nauči vladati lukom i strijelom. Toliko

smo izvježbani da točno naciljamo jedva vidljivu pticu koja visoko leti. Luk je od neslomljive bambusovine i tako je napet da strijela munjevito odleti!

Filip me sve više upućuje u tajne plemena, a njegova prisutnost otvara vrata do nepovjerljivih crnačkih srdaca. Istina, i on im je, poslije dvogodišnje odsutnosti, čudan u hlačama i majici.

Ispred nas pretrči i poneki prasac. Uopće svinje, mršave i izduljenih njuški, pepeljasto-sivkaste, najvažnija su i najviše tetošena domaća životinja. Na plemenskim svetkovinama, najslađi su zalogaj na ražnju.

Tamo gdje još novac nije zakucao na vrata, svinje su i ogledalo imućnosti. Ponajviše ih ima seoski vrač koji je i glavni plemenski poglavica. Njega svi slušaju.

Bezimeno selo, podignuto na ravnu tlu, broji nekih dvije stotine duša. Jednostavne kolibe velikih ulaznih vrata i bez otvora — prozora sa strane. Svi spavaju na zemlji prekrivenoj travom. Najradije čuče i tako se odmaraju.

Filip dugo razgovara s muškarcima koji su vrlo tužni:

— Jučer nam je umro vrač. Sada mu pripremaju svečani ispraćaj, šalju ga k dobrim duhovima koji će ga primiti u svoje okrilje jer je bio valjan čovjek! — objašnjava mi Filip uzrok tuge.

Ovdje mrtvaca ne pokopavaju u zemlju. Naprave mu drveni naslonjač, i na nj, u sjedećem stavu, postave pokojnika. Privežu mu ruke i noge jakim travnatim konopcima i premažu mu tijelo biljnim mastima. Potom ga, šapćući molitvu, prenesu u šumu i podignu na krošnju

visokog drveta. Tako mrtvac bude šiban vjetrovima i kišama, sve dok od njega ne ostane samo kostur.

Filipovi plemenski drugovi puštaju me da po selu vršljam koliko god želim. Jedino moje sporazumijevanje s njima jest osmijeh. Zato me Filip poučava da se na njihovu narječju »malo« kaže »lik-lik«; da je »itambu« —• »ne smiješ«; a »nogat« — ništa.

Upoznaje me s bradatim čovjekom koji natuca engleski. Bio je i on radnik na hidrocentrali, ali se vratio u pleme. Filip mi povjerljivo reče da će bradati, kao vođa, naslijediti umrloga vrača. Njegov prijatelj upravo gradi kolibu koju će sutradan završiti i useliti se u nju sa ženom koju je nedavno otkupio.

— Zar nemaš volje da opet dođeš na hidrocentralu? — pitam bradatoga.

— Bilo je lijepo, naučio sam i vidio mnogo toga, ali mi je ovdje, u mojem plemenu najljepše! — odgovara.

Došlo je vrijeme za odlazak. Rukujemo se s najuglednijim muževima i vraćamo se k našem džipu. Naravno, djeca su nam posljednji pratioci.

Filip je mrk i sjetno šutljiv. Koga li je sve sreo, što li je govorio s ocem, a što s braćom i sestrama? Vidim: nije mu do pričanja i puštam ga na miru, utonulog u misli.

Je li požalio što već sada nije ostao da kupi ženu, poput onoga s bradom, i podigne kolibu u kojoj će mu se roditi mnogo kćeri i sinova.

Ili možda mozga o tome da se ipak zauvijek naseli u novom gradu Yonkiju da bi i on pomogao mladoj državi da se izvuče iz zaostalosti; da iskoristi nepregledna blaga

koja počivaju u neistraženoj dubini zemlje; da iz ruku primitivnog ratnika istrgne luk i strijelu i dade mu alat kojim će uskočiti iz kamenog u novo atomsko doba — da preskoči deset tisuća godina.

Za nama u dubokoj prašumi ostaje skriveno bezimeno selo u kojem sam upoznao pleme Kuku-kuku.

Dva sata bio sam tako reći u kameno doba.

BUMERANGOM DO AUSTRALIJE

Spasonosni grebeni

Australija je na drugoj strani Zemljine kugle. Kad god sam putovao na taj najmlađi, najmanji i od nas najudaljeniji kontinent, morao sam se privikavati na posve drukčije običaje. Ako li je u našoj Evropi zima — tamo je ljeto. Kad su kod nas ljetni praznici — tamo je škola u punom jeku. Škole u Australiji završavaju 20. prosinca i tada učenici dobivaju svjedodžbe, a školska godina počinje 1. veljače. Novu godinu Australci dočekuju na kupanju, u najvećoj žezi.

Čim se putnik iskrca iz aviona u zračnoj luci australskog najljepšeg i najvećega grada Sydneya, valja mu pomaknuti kazaljke devet sati unaprijed. Dok je u nas ponoć, tamo je već odavno počeo radni dan — devet je ujutro.

Australija je zemlja ovaca. Na trinaestak milijuna ljudi dođe više od dvije stotine milijuna ovaca. Zbog obilja mlijeka, sladoled je osobito jeftin i ima ga na svakom koraku. Štoviše, smatraju ga narodnim jelom, a djeca ga jedu čak i umjesto kruha, cijele godine, i to im zbog blage klime roditelji ne brane.

Na takozvanom Sjevernom teritoriju posjetio sam predio Escape Cliffs, što u slobodnom prijevodu znači Spasonosni grebeni. Jedan mi je tamošnji dječak objasnio odakle to neobično ime?

Godine 1839. skupinu bijelaca, koja je išla prema obali opkolili su tamnoputni domoroci. Misleći da došljaci, poput nekih prije njih, imaju zle namjere, mještani ih odlučiše ubiti.

Nasmrt uplašeni bijelci, koji su stajali na grebenima, počeli su, ne znajući što bi, pjevati i plesati ne bi li tako udobrovoljili nage ratnike naoružane lukovima, strijelama i bumeranzima*. Začudo, ovima se silno svidjelo kako su ih njihovi zarobljenici zabavljali te su im, za nagradu, oprostili živote i pustili ih da odu.

U sjećanje na taj događaj cio je kraj nazvan po spasonosnim grebenima.

Kuma je pogriješila

Canberra je glavni grad Australije, a tu zemlju, na istoimenom kontinentu, čini šest država. No Canberra ne pripada ni jednoj od njih.

Znate li zašto?

U Canberri sam čuo istinitu priču o rađanju glavnoga grada koji iz godine u godinu neprestano raste.

Nekadašnji upravljači Australije nikako se nisu mogli nagoditi gdje će biti upravno središte jer sve su dr-

* Bumerang — srpoliko oružje australskih domorodaca; ako ne pogodi cilj, vraća se na mjesto odakle je bačeno.

žave vukle konce na svoju stranu, tako da sporazuma uopće nije moglo biti.

I zato, da bi bilo prema poslovici: vuk sit, i sve ovce na broju, vlada je pronašla zemljište na granici triju država, a zatim je objavila natječaj za arhitekte cijeloga svijeta: tko će najljepše zamisliti budući novi grad?

Odazvali su se brojni majstori svoga posla i mašti dali krila. Stiglo je više stotina prijedloga, a stručnjaci su izabrali onaj koji im je poslao Amerikanac Walter Griffin.

Po njegovoj zamisli, a to je bilo godine 1913, podignut je novi glavni grad.

Da ne bi bilo nesporazuma i oko imena, izabrana su tri pojma i to prema jeziku australskih tamnoputih prastanovnika takozvanih »aboridžinala«, a jedan bi bio izvučen. I da bi sve teklo po pravdi, tri su ceduljice stavljene u šešir, a neka Engleskinja, koja je lunjala svijetom i slučajno se našla na svečanosti kumovanja novome gradu, bila je zamoljena da obavi svečani čin.

Rado je pristala i iz šešira izvukla ime Canberra, koji domoroci izgovaraju približno onako kako je napisano, a u slobodnom prijevodu znači mjesto sastanka. No gošća je ime pročitala kako su je naučili u njenoj domovini i uzviknula:

— Kenbra!

To je izazvalo buru smijeha, ali smijali se, ne smijali, Canberra nije postala Kanbera već Kenbra te je tako i sada zovu.

Eto kako ponekad i greške bivaju prihvaćene i ostaju zauvijek.

SLIČICE I SLIKE IZ LATINSKE AMERIKE

Lijepo li je u Meksiku

Posve je obična pojava kad čovjek voli svoju zemlju i o njoj priča najljepše priče. Ali Meksikanci, čini mi se, upravo obožavaju sve što je njihovo i u tome im nema ravnih. Sve meksikansko je najljepše, najbolje i najveće, i ako se ne složiš s njima, gledat će te ispod brkova poprijeko kao neprijatelja. Uostalom, i njihova je najpoznatija pjesma: »Nema zemlje kao što je Meksiko«.

Na primjer: vodič me vodi ulicama njihova glavnoga i najvećega grada, kojem je ime Ciudad Mexico, pa me pita:

— Vi ste prošli svijeta, senor*, zar ne?

— Jesam! — kažem.

— A je li da je naš Ciudad Mexico najljepši grad koji ste vidjeli?

Znao sam: ako želim da vodič i dalje bude uz mene, moram mu povlađivati, jer će se inače naljutiti i otići. Nabit će ljutito na nos svoj golemi, dvokatni šešir sombrero (što u prijevodu znači: sjenik) i odmaglit će. Ali kako je Ciudad Mexico zaista vrlo lijep, nisam pogriješio što sam ga pohvalio.

* Senor, španj. = gospodin.

Vodič mi je poslije toga zadovoljan i ponosan, objasnio da su taj grad — koji, kako on kaže, ima najljepši položaj; i najljepši glavni trg (zvan Reforma); i najljepši park (Chapultepec); i najljepšu staru katedralu (San Francisco, podignuta još godine 1574); i najljepšu okolicu (tamo su glasovite Guadalupe-piramide); i najveću arenu za borbe s bikovima (prima 50.000 gledalaca); i najljepšu tržnicu cvijeća; i najbolje svirače i pjevače mariachose — marijačose (okupljeni su na Garibaldijevu trgu u divnim nošnjama te će za malo novca dugo svirati i pjevati divne meksikanske pjesme) — podignut u davna vremena kad su ga naselili Indijanci iz plemena Asteka. Prvo ime današnjeg velegrada bilo je indijansko: Tenochtitlan, a promijenili su ga španjolski osvajači koji su nahrupili i pokorili Indijance u šesnaestom stoljeću.

U Meksiku se ljudi vole kladiti, a osobito kad gledaju borbe pijetlova. Nisam mogao vjerovati da se toliko radoznalaca okupi u posebnim dvoranama da bi pratili borbu dvaju pjetlića na život i smrt. Svatko izabere svoga borca, položi novac i čeka kako će završiti krvoločni rat kokotića koji žestoko kljucaju jedan drugog po glavi i tijelu da perje frca na sve strane. Sve dok jedan ne padne, traje bespoštedni obračun.

— Sviđa li vam se borba pijetlova? — upita me vodič.

Nisam mogao hiniti da je tako, kad sam izišao pun mučnine.

— Ne — odgovorih mu — ne bih više mogao gledati to mučenje životinja.

Vodič se nasmija:

— Da živite ovdje u Meksiku, a od Meksika, zar ne, ljepšega nema, navikli biste se, siguran sam u to, senor.

Zatim mi predloži,, zacijelo da bi me raspoložio:

— Povest ću vas ulicama Ciudad Mexica. Dobro otvorite oči i vidjet ćete ono što nigdje nema. Najljepše izabrana imena ulica.

Ubrzo sam shvatio da čovjek ima pravo.

Recimo, u jednom dijelu grada ulice su nazvane u čast raznih sportova. Ljudi stanuju u Nogometnoj ulici, ima ih u Teniskoj, Atletskoj, Plivačkoj, Boksačkoj, Rvačkoj ulici. I tek što zaustih kako je ovo zgodno, zaustavljamo se u gradskoj četvrti u kojoj su ulice glasovitih skladatelja. Mozartova, Beethovenova, Bachova, Chopinova ulica i tako redom.

Krećemo dalje, u predio Ciudad Mexica u kojem žive stanovnici ulica nazvanih po različitim novcima. Na primjer, netko je na stanu u Ulici dolara, drugi u Ulici lire, treći u Ulici funte, i zatim: jena, rupije, pesosa, pezete i dinara. Tko zna je li Ulica dinara nazvana po našem novcu ili po onom koji vrijedi u Tunisu, Kuvajtu ili Alžiru, jer se i kod njih platežno sredstvo zove dinar.

Meksikanci vole i utrke konja. Nisu zaboravili najpoznatija grla koja su osvajala naslove prvaka pa je dio grada dobio ulice u slavu tih četveronožnih ljubimaca. Belmont, Saratoga, Aqueduct, Hialeah i drugi — bili su konji, koji su ostali nezaboravni i kad više nisu trčali.

Normalno je da smo pronašli ulice pisaca (Shakespeare, Edgar Allan Poe, Cervantes, Dumas i dr.), baš kao i ulice s imenima najvećih rijeka (Nil, Tiber, Hudson, Temza, Amazona, Mississipi, Dunav i ostale), ili većih gradova pojedinih zemalja (Tokio, Dublin, Pariz, London, Beograd, Prag, Stockholm, Hamburg, Oslo, Madrid i tako unedogled).

Tu su dalje ulice cvijeća, znanstvenika, država i životinja.

Obilazak završavamo u kraju koji je prozvan po imenima pedeset država što tvore Sjedinjene Američke Države, najvećeg susjeda Meksika (Texas, Washington, Ohio, Kentucky, New York, Illinois i tako sve do pedesete — Aljaske).

— Je li da je Ciudad Mexico ne samo najljepši nego i najzanimljiviji grad na svijetu? — upita me vodič.

— Tako je! — rekoh.

Pružio mi je ruku i dugo je tresao.

— Sretan sam da tako mislite, senor. Ako tko od vaših prijatelja dođe u Meksiko, recite mu neka me potraži. Povest ću ga da vidi što god mu srce želi. Nema čega u Meksiku — nema!

Doista, kad pođete u Meksiko javite se mom prijatelju i vodiču. U Ciudad Mexicu ga mnogi znaju, pitajte samo

za Pepea Almadu Gonzalesa, lako ćete ga pronaći, a odličan je vodič.

Uz uvjet da ne zaboravite pridodati kako od Meksika ljepšega nema.

Indijanci u suknji

Indijanci žive na američkom kontinentu, u Sjevernoj i Južnoj ili, kako je još zovu, Latinskoj Americi. Osobito ih je mnogo na jugu Amerike, u državama u kojima se govori španjolskim jezikom. Naselili su se i po gradovima. Dobrano su se pomiješali s pripadnicima ostalih rasa: crnim i bijelim ljudima.

Tamo ih zovu — Indiosima.

Za boravka u Kolumbiji, a to je jedina od južnoameričkih republika kojoj se obale dotiču dvaju oceana: Tihog i Atlantskog, krenuo sam u brdovite predjele što su se uvukli u središnje Ande, najveće gorje toga kontinenta. Zrak je sve prorjeđeniji, a razmak između naseljenih mjesta sve udaljeniji. To je siguran znak da ćemo na uzvisinama sve učestalije susretati Indiose.

Stižemo u gradić Silviju. U njegovu je središtu indijanska tržnica. Na tisuće pripadnika različitih plemena: muškaraca, žena i djece, posjedalo na zemlju i bez buke ili glasnog dozivan ja radoznalih došljaka, osobito turista, strpljivo čekaju ne bi li prodali štogod od ponuđenih dobara. Ponajviše je rukom istkanih sagova, te

»ponča«, dio odjeće bez rukava, samo s otvorom za glavu. Pončo sjajno grije kad ispod Anda stegne studen.

Tu me dočekuje iznenađenje. Naime, razgovarao sam s Indijancima iz plemena Tetaguitos, koji su amo dohrlili iz susjedne zemlje — Ecuadora, nakon što su prevalili gotovo dvije stotine kilometara, kao i s došljacima iz plemena Gambinos, naseljenih oko Silvije.

Da vam ih opišem? Na glave natukli pohabane šešire, gornji dio tijela odjeven im je u pončo, na nogama

ili izlizane cipele ili neka vrst opanaka od lamine* kože, a donji dio tijela pokrivaju suknjama. Suknje nose i žene i muškarci. Načinjene su od vune obojene u plavo i obilno dosežu ispod koljena: u žena gotovo do gležanja, a u muškaraca su nešto kraće.

Gambinosi i Tetaguitosi međusobno žive u miru, iako nisu u osobito srdačnim odnosima. Indijanci su obično šutljivi a kad se jedan kraj drugoga nađu Gambino i Tetaguito potpuno zašute! Ne mogu reći da sam ih, unatoč pažljivom zagledanju, umio razlikovati. A kad sam im to rekao, i jedni i drugi su se razljutili i stali huktati.

— Mi smo viši i snažniji, a i lica su nam ljepša! — reče mi Gambino sav ponosan.

— Mi smo pametniji od Gambinosa! — uskliknu Tetaguito promatrajući me ukočenim pogledom.

Ta mi objašnjenja ipak nisu pomogla, a kao za nesreću, stalno sam Gambinose pitao jesu li Tetaguitosi i obratno.

Moji prijatelji — novinari iz drugoga kolumbijskoga grada po veličini — Calija — i ja pođosmo s jednim od Gambina da posjetimo njegovo selo i dom u kojem živi.

Usput smo razgovarali s Alvarom, kako taj Indijanac reče da mu je ime.

— Zašto ti i tvoji sunarodnjaci nosite suknje, a ne hlače?

— U suknjama se lakše hoda i na njih smo navikli! — mirno će Alvaro otpuhujući dimove iz lulice. Lice mu je zgužvano i teško je pogoditi je li to mladić od šesnaest ili pak stariji od pedeset godina.

* Lama (španj. llama) = južnoamerička tegleća domaća životinja. Vuna joj je na velikoj cijeni.

— Vi, Gambinosi, niste ratnici, zar ne? — pitam Alvara.

— Posljednji ratnici među Gambinosima bili su djedovi mojih djedova. Od rata se više ne može živjeti. Mi smo sada trgovci — kaže Alvaro.

— Ima li u vašoj blizini drugih Indijanaca — ratnika? — pitam dalje.

— Više ih nema! Živimo od obrađivanja zemlje, uzgajanja stoke, pomalo od lova i od prodaje naših stvari. Tako je u mojem selu i u svim selima uokrug Silvije. Indiosi ne ratuju! — reče Alvaro.

Gambinosi vjeruju da duše njihovih mrtvih odlaze na drugi svijet, ili kako se nekoć govorilo: u vječna lovišta; klanjaju se suncu, a svi u selu i plemenu nadasve poštuju vrača. Vrač je i savjetnik, i sudac, i liječnik. Najveći praznik što ga slave jest svečanost sunca. Suncu se klanjaju i obožavaju ga.

Prešli smo preko mosta rijeke (Rio Piendamo), skrenuli od mjesta po imenu Morales i uskim puteljkom stigli u indijansko selo u kojem je rođen i živi Alvaro. S njim su u trošnom kućerku majka, žena i dvoje djece. Indijanke obrađuju zemlju oko kuće, a uzgajaju grah, krumpir, kukuruz i nešto žitarica. Djeca se brinu oko krava, svinja, ovaca i peradi. Alvaro svako malo odlazi u Silviju da prodaje ponče i kratke sagove, te za novac što ga od toga dobije kupuje kvasac, sol, svijeće i ostale stvari potrebne kućanstvu.

U Alvarovu se selu, kao i u svima u kojima žive Indijanci, ljudi žene vrlo mladi.

Žene, umotane u šarene šalove, nose tek rođenu dječicu u suknenoj torbi na leđima, djeca su tako stalno s

majkom, sve dok ne prohodaju. Kad čvrsto stanu na svoje noge, nošenja više nema.

Selo se zapravo sastoji od trošnih, drvenih i blatnih kućica u kojima je zemljani pod i, najčešće su bez prozora. Unutra je tamno, a domaćini leže na slamnatim pokrivačima.

Najčešće su vani i, kad ne rade, utuku vrijeme sjedeći prekriženih nogu na grubim drvenim klupama.

Psi, kokoši, mačke, svinje i ostale domaće životinje gacaju po kaljuži. Iznad seoceta, što se šćućurilo u zagrljaj Andskoga gorja, u krug lete kondori*, a iz kućica nešto imućnijih — bolje reći manje siromašnih Gambinosa — čuje se glazba s tranzistora.

— Što od nas želiš kupiti, bijeli brate, za uspomenu? — zanima Alvara i to je bio njegov prvi upit jer je osjetio da želim nešto ponijeti iz Kolumbije.

— Luk i strijelu! — rekoh.

— Više ih nema. Ostali su samo u pričama i uspavankama, kad majke dječici pričaju bajke o slavnim lovcima i junačkim poglavicama Gambinosa — otpovrne Alvaro.

— A imaš li tomahavk ... sjekiru? — ne odustajem.

— Ni to nemam, bijeli brate. Mogu ti prodati samo pončo ili prostirač s našim crtežima. To je najljepše što rade pripadnici mojega plemena.

Pogodba je sklopljena.

Oko nas se, dok obračunavamo, skupilo cijelo selo. Bijeli ljudi, ipak, rijetko navrate amo. A ako i dođu, ne

* Kondor (španj. condor) — velika ptica. Živi u južnoj i Srednjoj Ameri ci a hrani se strvinama.

zadržavaju se dugo: obave što su nakanili i brže-bolje uteku.

— Zašto si došao k nama? — opet me upita Alvaro čudeći se što svako malo, nešto upisujem u bilježnicu.

— Da upoznam kako žive Indijanci Gambinosi... razumiješ ...! — kažem.

— Sviđa li ti se u našem siromašnom selu? — pita dalje Alvaro.

— Gambinosi mi se vrlo sviđaju! — rekoh.

— Vjerujem ti, bijeli brate. Iz očiju ti vidim da govoriš istinu! — reče Alvaro i nadoveže: — A što ćeš u svom dalekom kraju pričati o nama?

— Pričat ću da niste ratnici. Pričat ću da nisam vidio ni jednoga poglavicu; da umjesto perjanica nosite šešire; da umjesto lule mira pušite svakom zgodom, te da vam čak i žene puše ...

— Pa što je u tome čudno, moj bijeli brate? — ne snalazi se Alvaro.

— To što su u knjigama i filmovima Indijanci prikazani drukčije. Shvaćaš: drukčije sam vas zamišljao! — rekoh.

— Sada, evo, znaš kako živimo. Siromašno, ali časno. Među nama nema lopova! — kratko će Alvaro. — Kad opet dođeš k nama, naša će ti srca biti otvorena, bijeli brate.

Mojim se kolumbijskim prijateljima učinilo da moramo natrag, put Calija, jer se sumrak sve više spušta. A noću je po krivudavoj cesti, koja prelazi iz zavoja u zavoj, teško i opasno voziti.

Rukujemo se, dječurlija trči za nama. Prije nego što ćemo u vozilo Alvaro mi pruža zamotuljak s robom koju sam od njega kupio i dodaje:

— Kad god pogledaš ove sagove, sjetit ćeš se Gambinosa ... Želim ti sretan put, bijeli brate.

Automobil kreće, a Alvaro podigao ruku i dostojanstveno maše. Ispod klobuka nepomično mu lice.

Odlazimo.

Kako bi tek ova priča bila uljepšana da me je umjesto Alvara pratio poglavica Brzi Jelen na nemirnom pastuhu, da je indijanski izviđač po tragovima odredio kuda nam je poći; da su umjesto ponča Gambinosi zatakli oko pasa luk i strijelu, da su umjesto klobuka nosili perjanice od kondorovih pera! I, naravno, da je na rastanku moj crveni brat rekao: »Haugh« (kao što nije).

Ali to onda ne bi bila istinita pripovijest o današnjim Indijancima.

STOKATNA SJEVERNA AMERIKA

)

) I

Vv

\

V

Praščić s violinom

U Disneylandu sam upravo podjetinjio od sreće. Ali ne samo ja. I svi stariji posjetitelji, kojih je bilo koliko i djece, vratili su se, kao dotaknuti čarobnim štapićem, u radosne dane djetinjstva.

Disneyland (Diznilend, a to znači Diznijeva zemlja) podignut je u Sjedinjenim Američkim Državama kod mjesta Anaheima. U njemu ima prizora iz svih bajki. Posjetitelj se može zaputiti na izlet u prošla i buduća stoljeća, zaroniti s podmornicom »Nautilus« u kojoj je plovio kapetan Nemo, junak romana »Četrdeset tisuća milja ispod mora« glasovitoga francuskog pisca Julesa Vernea; može posjetiti dvorac u kojem je živjela Snjeguljica; provozati se kroz tunel strave i užasa; ploviti kroz zemlju mašte i susretati se s najljepšim pričama, a putem ga prati divna glazba; može ući i u stari vlak, takozvani »Pony express« ...

Tvorac Disneylanda bio je najomiljeniji dječji zabavljač Walt Disney. Rođen je 1901. u američkom velegradu Chicagu, a kao siromašan student uzdržavao se, bez osobitih uspjeha, crtanjem za novine. Poslije je Disney pričao da se sve preokrenulo jedne večeri dok je gladan lješ-

kario u hladnoj sobici i dugo promatrao mišića kako se uspinje na stol i gricka korice osušena kruha i sira. Odomaćio se i sve je hrabrije dolazio po svoj škrti obrok na stolu, da je crtaču bivalo neobično, pa i krivo kad mišić koji put slučajno ne bi svratio. I tako mu je sinula misao zbog koje mu je zahvalno mnoštvo milijuna nekadašnje i sadašnje djece iz cijeloga svijeta: uzeo je olovku i papir i napravio prve skice najpoznatijeg miša naše planete, budućeg Miki Mausa. Dogodilo se to godine 1928. Već sama pojava novoga junaka oduševila je Amerikance i Walt Disney je ubrzo postao vrlo tražen. Poslije Mikija stvara nove crtane likove koji će zasjeniti i najslavnije filmske glumce onoga doba. Pajo Patak rođen je 1933, a za njim na svijet dolaze: Šiljo, pas Pluton, Belka, Horacije, tri praščića i zločesti vuk, mali Indijanac Hijavata, zec Uško Dugouško, Pero Djetlić, Švrćo i ostali omiljeli prijatelji malih, a bogme i odraslih čitatelja.

Još je veći uspjeh Walt Disney požnjeo kad je svoje nepokretne novinske strip-heroje oživio na filmskoj vrpci. Njegovi su crtići, čak i oni iz prvog razdoblja, tako sjajni da ih i dan-danas s veseljem pogledaju ljudi koji se nisu još ni rodili dok su crtani filmovi osvajali srca njihovih djedova, a i pradjedova. A kad je čitavim svijetom počeo kružiti Disneyjev film u boji »Snjeguljica i sedam patuljaka« — to je bio još jedan veliki i povijesni trenutak kinematografije.

Walt Disney je umro u šezdeset sedmoj godini, a njegov je nestanak ožalilo i staro i mlado. Najtužnije i najdirljivije ispratio je velikog umjetnika jedan francuski ilustrirani časopis kad je na prvoj strani donio crtež Mikija, najstarijeg od brojne Disneyjeve djece, preko či-

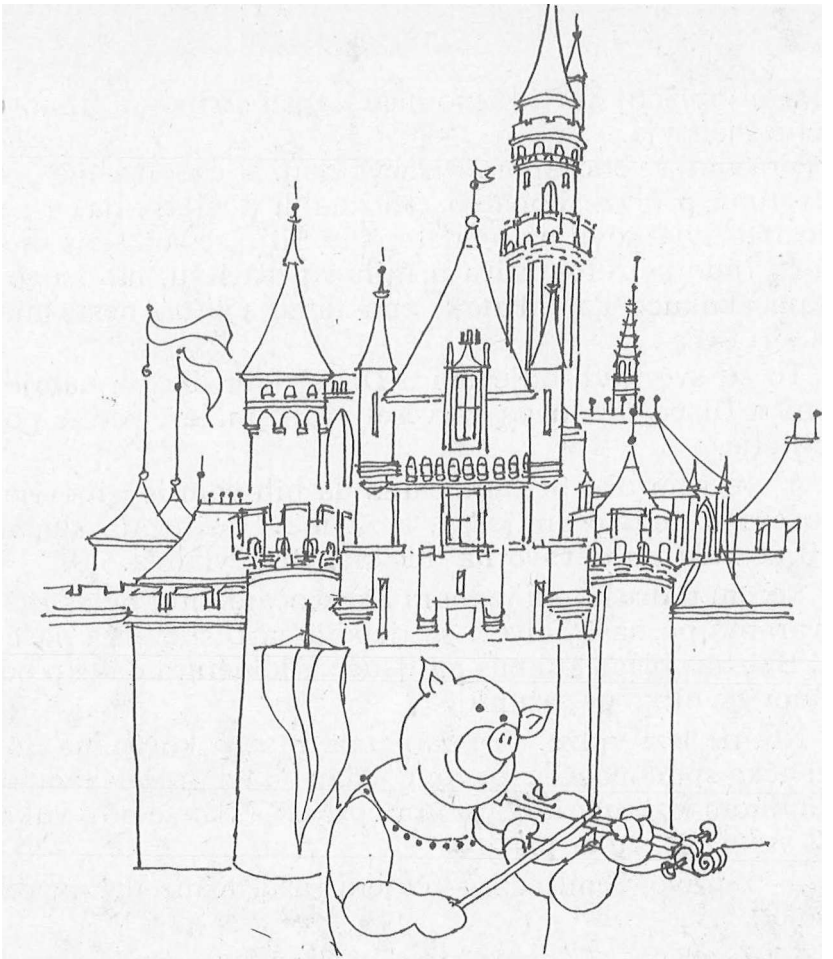

jeg sjetnog lica klizi suza. No zato će Miki, Pajo, Šiljo i ostali ostati zauvijek živi. Crtači — nasljednici i dalje, iz dana u dan, izmišljaju nove doživljaje tih Disneyjevih dobroćudnih i dragih junaka. Jer gotovo da i nema kraja

na zemljopisnoj karti kamo nisu doprli stripovi i filmovi Walta Disneyja.

Vratimo se čudesnom Disneylandu. Njegovim bučnim četvrtima prolazi mnoštvo radoznalih posjetitelja, a na ulicama živi likovi: na jednom uglu Šiljo se rukuje s djecom i rado se fotografira u njihovu društvu, na drugoj strani skakuće Pajo Patak; eno tamo vječno nestašnih Tika i Taka ...

To su sve ljudi odjeveni u Disneyjeve likove, namješteni u Disneylandu da razveseljavaju male i velike posjetitelje.

A sve vam ovo pričam, samo da bih vam ispripovijedao svoj, pomalo smiješan, a za me više tužan, slučaj koji se odigrao upravo na ulicama Disneylanda.

Šećem u društvu s jednom Zagrepčankom i uglas razgovaramo po našu, diveći se ljepotama Disneyjeva naselja. Baš nas briga što nas na tisuće kilometara daleko od domovine nitko ne razumije.

No, ne lezi vraže! Prema nama, hitrim koracima dolazi neka spodoba. Gle, pa to je jedan od tri praščića; onaj s violinom koji u crtanom filmu pjeva: »Tko se boji vuka još, vuka još, vuka još ...«

— Zdravo, zemljaci! — čujem razdragani glas ispod krinke.

— Zdravo! — odgovaramo uglas, sretni što smo naišli na nekoga svoga.

— Odakle ste, prijatelji? — pita praščić s violinom, kojem je zacijelo također milo što čuje jezik svoje zemlje. Rukujemo se, i nas mu dvoje odvraćamo:

— Iz Zagreba smo. A odakle si ti?

— Ja sam iz okolice Drniša! — kaže praščić i nadovezuje.: — Osam godina živim u Americi...

— Što radiš? — pitam ga.

— Zar ne vidiš, čovječe, što radim? Ovdje sam u Disneylandu! — odgovara.

Muči me što ne mogu odgonetnuti koliko mu je godina, jer kad je na dužnosti zasigurno ne smije skinuti masku, koja ga skriva od nas.

— I to ti je jedino zanimanje? — opet ću ja.

— A što ćeš više, brate? Pristojno se zaradi... — reče praščić s violinom.

Tada mi je palo na pamet pitanje zbog kojega ću se uvijek kajati. Ali što mogu kad je jezik bio brži od razuma pa mi izletjela riječ:

— Je li, zemljače, pa što kažeš ljudima kad te negdje pitaju što si po zvanju? Odgovoriš li im: prasac u Disneylandu, ha?

Htjedoh se nasmijati vlastitoj dosjetki, ali među nas kao da je odjednom pukao grom. Zemljak uvrijeđeno uzvikne:

— Nisi me baš morao vrijeđati. Zar te nisu učili da svaki posao valja cijeniti? Žao mi je što smo se sreli... A tako sam se radovao ...

To reče razočarano i odmagli. Potekosmo ona djevojka i ja za njim, ali bijaše kasno. Uskočio je u vlak koji kruži oko Disneylanda, a mi ga nismo mogli sustići.

— Heej, stani, zemljače, stani, ne ljuti se, nisam te htio uvrijediti, vjeruj mi... — vikao sam za njim. Zaludu. Praščić s violinom nije htio okrenuti glavu, a vlak nam je izmakao iz vidokruga.

Šutio sam nesretan i posramljen. I djevojka u mom društvu također je ušutjela.

Doletio sam s one strane Oceana, daleko od kuće, i slučajno sreo zemljaka, a ni lica mu nisam vidio!

Osjećao sam se glupo na kraju lijepog izleta u Disneyland. Da bar još jedanput ugledam praščića s violinom da mu se ispričam i zamolim ga da mi oprosti.

Ali — gdje da ga nađem?

Izlet u nebo

Rado bih točno znao koji grad na Zemlji ima najviše stanovnika?

Koju god zemljopisnu knjigu prolistam u svakoj nađem drukčije podatke. Po jednoj, od svih je najbrojniji New York; druga te uvjerava da prvenstvo pripada Tokiju; a treća daje prednost Londonu.

I dok pisci tako međusobno ratuju na papirnatom bojištu, mi ćemo pronaći odgonetku jedne slične ali lakše zagonetke: koliko katova imaju najviše zgrade svijeta?

Odgovor je lagan; to su dva nebodera Svjetskog trgovinskog centra u New Yorku, nazvani blizancima jer su jedan kraj drugog. Svaki od njih ima 110 katova, a visoki su gotovo pol kilometra. Podignuti su u četvrti Manhattanu. Konstrukcije tih grdosija teške su milijun dvije stotine i pedeset tisuća tona, a u njihovu gradnju utrošeno je 200.000 tona čelika. Čak 320 dizala, u oba nebodera, prevezu na dan pedeset tisuća zaposlenih ljudi i k tome

su na usluzi za još osamdeset tisuća onih koji dođu poslom ili kao turistički radoznalci.

No za stanovnike New Yorka i najveći i najomiljeliji neboder ostao je onaj najglasovitiji zvani »Empire State building« podignut još prije drugog svjetskog rata. Iako je sada sa sto i dva kata tek na trećem mjestu, te je tako izgubio dugogodišnje svjetsko prvenstvo, ipak ćemo ga, iz poštovanja prema tome divu, prvoj zgradi u povijesti arhitekture višoj od sto katova, posjetiti.

Pratite, molim, na tom izletu u nebo svoga vodiča.

Najprije ćemo doći na ugao znamenite Pete avenije i 34. ulice (u New Yorku je većina ulica označena brojevima, a ne imenima) i pogledati prema oblacima. Treba čestito iskriviti šiju da bi čovjek ugledao vrh kućerine ispod koje se osjeća sićušnim poput mrava. Iznad sto drugog kata je divovski televizijski odašiljač; s njim je »Empire State building« visok 448 metara.

Na mjestu na kojem se danas uzdiže najizvikaniji neboder među neboderima nekoć bijaše posjed nekog Johna Thompsona koji je, tamo negdje u osamnaestom stoljeću, uzgajao krave. Pa kad smo već na trenutak zakoračili u povijest, ne bi bilo zgorega podsjetiti kako se do sedamnaestoga vijeka New York bio zvao New Amsterdam.

Svaki vodič po »Empireu« reći će da je ta zgrada bila jedno od osam svjetskih čuda moderne ere.

U podrumu je mamutski uređaj za klimatizaciju koji šest puta na sat mijenja zrak, jer bi se inače službenici koji rade na najvišim katovima ugušili od nedostatka kisika.

Na ulazu čeka pred blagajnom mnoštvo posjetitelja. Tek kad kupe ulaznicu čuvar će ih propustiti unutra da krenu jednim od 72 dizala.

Trideset i pet tisuća ljudi na dan posjeti taj neboder! No nisu svi oni turisti: većina ih dolazi poslom u brojne urede smještene na svim katovima. Ali na sto drugi kat uspne se svake godine gotovo dva milijuna domaćih i stranaca. Pred njima, ako je vrijeme lijepo, uz pomoć teleskopa pukne sto kilometara daleki vidik. Okrenu li tu optičku spravu prema moru tada mogu vidjeti brodove na udaljenosti od dobrih šezdeset kilometara. A i mornari s brodova lako spaze snažne reflektore na »Empireu«. Zabljesnu čim se smrači i daju toj divovskoj zgradi posebnu draž. Napokon svjetionici su potrebni i zbog aviona da se neki, zlu ne trebalo, slučajno ne bi zabio u neboder pri niskom letu.

U »Empireu« je stalno zaposleno šesnaest tisuća osoba. Pravi manji grad, zar ne? Posebna ekipa radnika, privezanih za čvrste remenove, dvaput na mjesec pere njegovih šest i pol tisuća prozora. »Empire« utroši na mjesec više od dva milijuna kilovat-sati struje. U njega je ugrađeno šezdeset tisuća tona željeza. U zidovima je gotovo osamdeset kilometara cijevi za vodu, oko pet tisuća kilometara telefonskih i drugih žica ...

Pitao sam vodiča:

— Znate li mi reći koliko je uopće težak cijeli »Empire State building«?

— Naravno da znam — odvraća. — Težak je po prilici, tri stotine šezdeset i pet tisuća tona. Ako sam promašio za koji kilogram nadam se da mi nećete uzeti za zlo.

— Neću, ako mi kažete koliko ima stepenica od ulaza s ulice do sto drugoga kata, na koji smo upravo stigli! — rekoh pomalo sumnjajući da zna odgovor.

— Ravno tisuću osamsto i šezdeset! — rekne vodič kao iz topa.

Pred nama je New York kao na dlanu. Tamo je glasoviti Kip slobode, s druge strane zgrada Ujedinjenih naroda, zatim: rijeka Hudson kojom plove i brodovi svakojakih zastava jer New York je i najveća svjetska luka.

Tu, na sto drugom katu, osluškujem sablasno zavijanje vjetra, a zgrada se njiše tamo-amo pa se osjećam kao u čamcu na nemirnom moru.

Uto počne padati kišica. Ne mogu se načuditi jer su kišne kapi crvene boje. Ali tako je često na ovoj visini. Dok se kiša spusti na zemlju postat će bezbojna.

Još da pošaljem razglednice, na koje će poštanski službenik udariti žig »Pozdrav sa 102. kata« i vrijeme je da se strmoglavim, dizalom dakako, i vratim u svakodnevni život. Dolje na zemlji.

Zbog jedne krave

Da američki milijunski velegrad Chicago, koji je smješten uz obalu jezera Michigana, ima ponajbolje vatrogasce na svijetu čuo sam i prije nego što sam tamo bio. Ali razlog sam saznao štono bi se reklo: na licu mjesta, kad su mi ispripovijedali neobičnu pripovijest. Uzrok je tome — jedna krava.

Tko zna kako bi grad, koji danas ima više nebodera i od samog New Yorka, izgledao da mu sudbinu nije naglavce okrenula krava gospođe O'Leary.

U listopadu 1871. Chicago je planuo i izgorio poslije golemog požara koji nije poštedio gotovo ni jednu zgradu. Plamen je naglo suknuo kad je u staji maloprije spomenute građanke, koja je upravo muzla kravu, njena rogata ljubimica kopitom srušila petrolejsku svjetiljku. Slama je nezaustavljivo buknula i dok se zbunjena žena sabrala od straha, vatreni su se jezici, gonjeni vjetrom, munjevito širili. Ubrzo, kako se to kaže, nije ostao kamen na kamenu.

Grad je valjalo dići iz početka. Zato su čikaški vatrogasci od tada najbolje opremljeni i nema im premca kad valja najbrže obuzdati vatrenu stihiju. Uz to, vatrogasni muzej u Chicagu je i najuglednija škola za protupožarnu zaštitu.

Tako je bezazlena krava gospođe O'Leary zauvijek ušla u povijest jednoga grada.

KOLIKA JE, MAJKO, AFRIKA!

i

Nevidljiv nasljednik

Crnačka država Svazi jedna je od najljepših u kojoj sam bio za svojih lutanja po Africi. Brdovita je, zelena i sunčana, s vječno rascvjetalim poljima na kojima raste bujna, sočna trava.

Kako je divno u Svaziju!

Ta zemlja nema izlaza na more, sa svih je strana okružena neusporedivo većim susjedima — Južnoafričkom Republikom i Mozambikom. Pola milijuna Svazijaca živi na nešto više od sedamnaest tisuća četvornih kilometara; oni su još daleko od brige da će se jednom ogorčeno boriti za malo mjesta pod nebeskim svodom.

Rijetko su gdje ljudi tako dobroćudni; simpatični i nadasve pošteni. Čak i u najvećim gradovima: prijestolnici Mbabaneu ili u najnaseljenijem Manziniju, domoroci ne znaju što je ključ. Prastara je navika da ostavljaju nezabravljena vrata, te se stoga i vratar u hotelu zablene u te, ako zaključavaš sobu. A slamnate kućice po selima što izrastaju iz zemlje, a po obliku su nalik na široko razapet kišobran, uopće nemaju vrata. Ulaz je otvoren.

Ušao sam u turistički ured u Mbabaneu kako bih pokupio nešto knjižica i prospekata, e da bih pročitao što više podataka o zemlji u kojoj ću provesti nekoliko dana. Unutra zasjela visoka pristala djevojčica i, kako mi se učinilo da je još premlada za taj posao, pitam je:

— Koliko ti je godina?

— Trinaesti — odgovara mi.

— Zar već radiš? — začudim se.

— Nisam zaposlena. Pohađam školu. U slobodnom vremenu pripomažem u turističkom uredu jer dobro govorim engleski. Ovo mi je dakle počasna dužnost! — reče mi crnkinjica kojoj su krupne, vesele oči bistre poput jezera.

— Kako te zovu? — upitah.

— Ketive. To je narodno ime — odvratila je i objasnila da u S vazi ju govore jezikom si-svati.

— Što bi mi, Ketive, preporučila da pogledam u tvojoj zemlji? — zamolih je za pomoć.

-T- Ako si voljan, povest ću te sutra na proslavu Dana plesa s trskama. To je naš najsvečaniji praznik. Tada se u blizini kraljevskoga dvorca u Lobambi, na prostranoj livadi, okupe najbolji plesači i pjevači. Sve živo u Svaziju dođe na tu svečanost. Nagrnu i stranci da se dive slikovitim nošnjama, lijepoj pjesmi i uzbudljivom plesu. Došao si baš u pravi trenutak — reče Ketive.

— Bio bih ti vrlo zahvalan! — odvratih zadovoljan što ću vidjeti i čuti nešto za me, posve novo.

U društvu našeg zemljaka, poznatog tenisača Franje Punčeca koji već dugo godina živi u Africi i koji me automobilom dovezao u Svazi, Ketive i ja pođosmo u Lobam-

bu. Tamo sva sila svijeta, da iglu baciš ne bi pala na tratinu.

Mog vodiča ovdje svatko poznaje.

— Zdravo, Ketive! — mašu joj.

— Zdravo! — odgovara ona. I stalno tako: »Zdravo, Ketive, kako si, što radiš?« A Ketive neumorno upoznaje Franju i mene sa svojim sunarodnjacima i tumači im da smo iz daleke evropske zemlje.

Odjednom se svjetina uskomešala.

— Stiže kralj! — kaže Ketive.

Sobuza Drugi, stari vladar Svazija, odjeven je u svečano ruho: ogrnuo se šarenim ogrtačem koji je prebacio od prsa do koljena. U gustu kovrčavu kosu utakao tri paunova pera, a u ruci drži štit i koplje.

— Jesi li ikada dosad vidjela kralja Sobuzu? — pitam Ketivu.

Ona samo što se ne zaguši od smijeha. Ceri se, ceri, i ne može se zaustaviti i suspregnuti.

— Što ti je, što se smiješ? — začuđeno ču. — Ne znam što ti je smiješno kad te pitam jesi li ikada vidjela kralja?

— Ništa ... Ništa mi nije smiješno ... Oprosti... — otpovrne Ketive — a znaš li zašto se smijem?

— Ne znam, zaboga!

— Ovaj ... Kako bih ti rekla, a da se ti ne bi zaprepastio ... Kralj je, zapravo, moj otac!

Iskolačio sam oči. Zar je moj dragovoljni vodič uistinu princeza ove državice?

I dok sam se donekle sabrao od iznenadne spoznaje, upitam Ketivu:

— Koliko imaš braće i sestara?

Ona se i dalje smije i odvrati:

— Ne znam točno ...

Gotovo se naljutim:

— Ti kao da zbijaš sa mnom šalu!

— Ne, ne šalim se, časne mi riječi. Ali da bismo se lakše shvatili, ti najprije moraš naučiti neke svazijske običaje, koje vi, došljaci iz Evrope, teško možete razumjeti! — objašnjava Ketive. A ja sam, opet, sve nestrpljiviji.

— No, reci što je?

— Njegovo veličanstvo kralj Sobuza Drugi, to jest moj otac, ima, otprilike, stotinu žena, a one su na svijet donijele oko četiri stotine djece. Je li ti sada bistrije kako nije rijetkost biti princ ili princeza u Svaziju? I još: zašto ti nisam točno mogla reći koliko imam sestara i braće... — odgovara Ketive.

Čuda se i dalje nižu kao na tekućoj vrpci.

— Poznaješ li osobno svog oca? — pitam je oprezno.

— Naravno, čovječe. Vrlo sam često u dvorcu Lobambi.

— Zar ti ne živiš zajedno s njim?

— Ne bismo svi ni stali u jedan dvorac. Moja majka i ja, sa još nekoliko kraljevih žena i više djece, stanujemo

u jednom od osam dvoraca razbacanih po cijeloj zemlji. Lako je brzo doći u ma koji kraj, kad cijeli Svazi možeš prokrstariti uzduž za dva sata vožnje automobilom! — priča Ketive.

— Tko će naslijediti tvog oca? — opet ću ja.

— Najstariji od njegovih sinova.

— Je li on tu? Hoćeš li mi ga pokazati?

— Ne mogu ti ga pokazati jer nije tu, a k tome: još ga nikad nisam vidjela — reče Ketive.

— Sada, baš ništa ne razumijem!

Izgovorio sam gornju rečenicu mirnim glasom, već posve oguglao na to da me Ketive svakog trenutka zapanji nečim novim.

— Svog nasljednika nije vidio ni moj otac ... — počne Ketive.

— Danas ga nije vidio, zar ne? — upadoh joj nespretno u riječ.

— Htjela sam ti reći da ga nikada nije vidio! — prisnaži Ketive.

— Ovo što mi pričaš, draga moja princezo, pretjerano je i za čovjeka pripravnog i na najluđa iznenađenja, a kamoli tek za me. Nemoj se ljutiti, ali otkako smo došli na ovo polje i vidjeli kralja, to jest tvog tatu ...

— Njegovo veličanstvo! — ispravi me Ketive.

— Dobro ... Njegovo veličanstvo ... Dakle, otkad smo ga ugledali, ne prestajem se iščuđavati. I sve mi je ovo, da ti priznam, sve manje jasno.

— Jasno mi je da ti ništa nije jasno! — razbrbljala se Ketive. — Da bi ti sve postalo jasnije, morao bi čuti prastaru svazijsku legendu koju tvrdo poštuju svi kraljevi i u koju svi mi vjerujemo. Kad se kralju Svazija

rodi prvi sin, on ga uopće ne smije vidjeti, a ni sin njega. U protivnom, jedan će od njih smjesta umrijeti. Tako je bilo prije nekoliko tisuća godina s jednim poglavarom koji je, čim mu se rodio sin, već nakon prvog viđenja s njim pao i nikada se nije digao. Vračevi su zatim zapalili vatre, darovali dobre duhove žrtvama i oni su ih poučili kako im ubuduće valja postupati... Toga se zakona i držimo ...

— I kako kraljevi postupaju od tada? — postajem sve znatiželjniji.

— Da kralj ili nasljednik ne bi umrli, vračevi smjesta uklanjaju tek rođenog mališana s majkom u kakvo udaljeno mjesto u visokim brdima izvan Svazija, kamo kralj nikada ne zalazi, e da se i nehotice ne bi sreo sa sinom. Tek kad kralj umre, nepoznati nasljednik na poziv vračeva stiže u Svazi i sjedne na prijestolje. Jesi li upamtio što sam ti rekla? — pita me ozbiljno Ketive.

— Dakako da jesam. A reci mi još i ovo: znaš li gdje je sada tvoj najstariji nepoznati brat? — upitah je.

— Šapće se da je u Transvalu! — objašnjava mi slježući ramenima. Transval je pokrajina u Južnoafričkoj Republici.

I tko zna što bih još pitao Ketivu da kralj Nguenvama — što prevedeno sa jezika si-svati znači Lav (i to mi je, naravno, objasnila moja znanica — princeza), kralj Lav ili Sobuza Drugi nije ustao s trave. Dostojanstveno je podigao štit uvis, nešto promrmljao i to bijaše očekivan znak da slavlje može početi.

Livadom se prosula pjesma, zaigrali plesači, a s njima sva domaća čeljad, pa i princeza Ketive, i stadoše se njihati u ritmu. Živo, življe, sve življe, najživlje ...

Tam — tam — taram — tam — tam — taram.

Odjekuje bubanj, vješti prsti bubnjara gipko i zanosno udaraju po napetoj koži, a moj zemljak Franjo i ja uživamo.

Baš je bilo zgodno u Svaziju.

Majmunski otok

Velika afrička rijeka Zambezi razdvaja Rodeziju i Zambiju. Dva su razloga zbog kojih sam s veseljem smjesta prihvatio poziv da se provezem njenim tokom. Prvo: jer sam kao dijete upravo gutao putopisne priče afričkih istraživača koji su dobrim dijelom putovali veslajući u dugim, uskim čamcima što klize po tajanstvenom Zambeziju. I drugo: jer je tom vožnjom predviđen i poludnevni izlet na majmunski otok zvan Mandahar. I tko da se ne razveseli majmunima?

Brod je bio motornjak i ravnomjerno je sijekao valove. Zambija se s njegove palube vidi prostim okom. Vidio sam tako radnike na poljima, vojnike i djecu. Tko ima dobar dalekozor, uhvatit će obrise najbližeg zambijskoga grada Livingstonea koji broji pedesetak tisuća stanovnika.

Na dvadesetak metara od nas, na obali, napaja se krdo slonova. Divokoza-kadu, munjevito se pojavi i začas se izgubi u gustom zelenilu tjerajući u očaj turiste s isukanim kamerama jer im je, misle oni, izmakla jedinstvena snimka. Iz vode se svako malo lijeno podiže debela i plosnata glava vodenoga konja ...

Na Kandahara nas dočekuju majmuni iz porodice babuna, a njih je napretek. Navikli na stalne posjete, čim čovjeka ugledaju, zaustave se u razigranom skakanju po drveću i upitno zure očekujući da im dadete nešto za jelo.

Na otoku nas služe čajem. A majmuna je uistinu na tisuće pa čovjeku netko od njih, dok se nije ni snašao, preotme keks iz ruke i strelovito uteče.

Mi se kreveljimo njima, a oni nama, pa ne znam jesmo li i mi majmunima tako smiješni kao što su oni nama?

Turisti vrište i snimaju, snimaju, snimaju.

— Hej! — viče prijatelj prijatelju i hvata ga u društvu nekog pitomijeg babuna. — Kad razvijem sliku, morat ću, radi raspoznavanja, reći da si ti onaj na lijevoj strani...

Svi se cerekamo, a majmuni nam se čude — što nam je, koji nam je vrag?

Na povratku plovimo uz otočić Long Island, izniknuo usred rijeke Zambezija. Tek nas pet do šest metara dijeli od zambijskoga tla.

U vodi se krokodil uvalio u mulj i promatra nas ukočenim pogledom. Zaludu čeka da netko od nas skoči u Zambezi i zapliva.

Jest, šipak! Nismo mi ljudi tako ludi pa da mu se sami ponudimo kao slastan zalogaj.

Dim gromova

Nekoć je Rodezija bila crnačka kraljevina i zvali su je Zimbabve. Među njezinim ljepotama na glasu su Viktorijini slapovi, jedno od svjetskih čuda prirode.

Cesta do njih prolazi kroz prašumu i razdire je na dva dijela. Sjedim u automobilu i ugledam tablicu na kojoj je nacrtan slon.

Oprez!

Vozači, čuvajte se da ne naletite na zamišljenoga jumba koji se upravo odlučio da prijeđe s jednoga kraja prašume u drugi. Ako je taj surlonja stariji od sto godina, sjetit će se da jednom, davno, nije bilo ove nepotrebne ceste po kojoj luckasto jure sve brža vozila i smetaju mu u razmišljanju. Sreća da su slonovi krotki i ne bune se protiv ljudi koji im sve više otimaju od njihovih jednom nepreglednih prostranstava.

Dobio sam sobu u najstarijem hotelu »Viktorijini slapovi«. Do mene dopire buka vodopada, a u travnatom dvorištu, s druge strane, osjećam kapljice, koje na više kilometara daleko od sebe raspršuju najbliži slapovi.

Dok čekam prtljagu, pronalazim knjižicu u kojoj je otisnuta povijest hotela, te naiđem na podatak da je njegov prvi direktor, još potkraj prošloga stoljeća kad je podignut, bio Tom Malec. Po prezimenu sudeći, zasigurno — naše gore list. Kako li je došao amo, čak na jug Afrike, na tisuće kilometara daleko od kuće?

Crni vozač kombija, kojem su pridodane i dvije prikolice oličene veselim bojama, poziva turiste da krenu u obilazak slapova.

Tak — tak — tak ... štekće kombi i poskakuje.

— Prva stanica! — dovikuje vozač Jim.

Prema nama osvane divovski baobab, najstarije živo drvo na svijetu. Pustio je korijenje koje se dobrano raširilo od stabla.

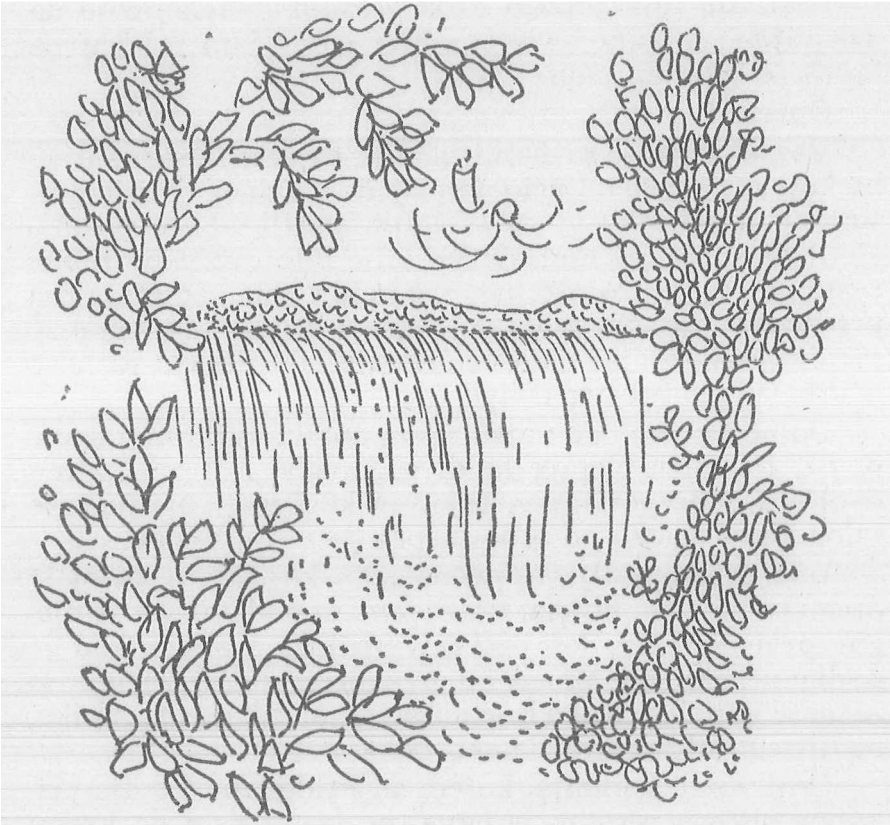

Ovome je baobabu više od dvije tisuće godina. Uokrug je širok dvadeset, a u visinu seže oko pedeset metara.

Svatko se rado slika kraj toga rascvala starca koji bude najljepši između listopada i studenoga. U to se vrijeme po njemu zabljeskaju snježnobijeli cvjetovi.

Jim, koji je rođen u okolici slapova, otkriva legendu o veledrvetu:

— U stara vremena zločesti je vrag, u ludilu nakanio iščupati sva drveća baobaba. Sve ih je, bez po muke, istrgao, osim ovoga tu koji je i dalje ostao nepomičan i ukopan. Zato više nikada neće uvenuti. Tako kaže stara crnačka priča koju majke pripovijedaju dječici prije spavanja!

Prvi bijelac koji je dopro do ovoga kraja, bio je glasoviti istraživač, Škot David Livingstone. On je, ploveći Zambezijem, godine 1885. otkrio čudesne slapove. Nazvao ih je u slavu britanske kraljice Viktorije.

Nešto dalje od baobaba podignut je spomenik Livingstoneu.

Susret s Viktorijinim slapovima blagdan je za oči. Tko im se približi, začas biva okupan.

— Morali ste ponijeti kišnu kabanicu da se pokrijete preko glave! — prekorijeva Jim. — Vratit ćete se pokisli.

Svečano odjekuje veličanstvena grmljavina.

— Naši preci iz obližnjih plemena — veli Jim — nazvali su slapove Mosi oa tunia.

A to će na našem jeziku reći: Dim gromova.

U Americi su glasoviti slapovi na rijeci Nijagari. Viktorijini su dva puta viši i dulji od njih. Viktorijini slapovi su gotovo dva kilometra široki i sto i osam metara visoki. Samo u jednoj minuti izbace tri stotine i četrdeset kubičnih metara vode ... Znate li kolika je to sila? U vrijeme poplava, snaga vode koja se obrušava niz slapove iznosi 545 milijuna litara u minuti! Nevjerojatno!

Kapi daleko lete i stvaraju spektar duginih boja.

— Osjetio sam te kapi čak tamo, kod hotela! — pripomenem Jimu.

— Rasprše se one i pet stotina metara u zrak — trese Jim podatke kao iz rukava. — Zar ne da su kapi nalik na vulkan koji suklja? Kaplju i na deset kilometara od ovoga mjesta.

Svaki od slapova (Dugin, Livingstoneov, Glavni, Vražji, Uskršnji itd.) neponovljivo je lijep. Ako ih čovjek gleda s mosta, koji se u luku visoko uzdiže iznad njih (most je ujedno pogranični prijelaz iz Rodezije u Zambiju) vidi ih i iz ptičje visine. To je još jedno sjajno otkriće.

Najljepši je pogled na slapove s takozvane Opasne točke. Kad je sezona kiša, tada je suviše nerazborito uspinjati se do nje. No zato u sušno doba promatrati slapove s Opasne točke ugođaj je kojem nema ravna.

Jim otkriva tužnu povijest jedne žene koja se popela do vrha. Odjednom ju je snaga ponirućih voda povukla, i nesretnica je, čini se, smjesta bila samljevena u strašnom vrtlogu. Tijelo joj nikada nisu pronašli.

— Mosi oa tunia! — mrmlja Jim sebi u bradu.

Ulazim u šarenu prikolicu, a Jim sjedne za volan.

— Rekao sam vam: vratit ćete se mokri poput miša. Kapljice su vam ušle čak i pod kožu, ha-ha-ha! — smije se od srca, pa nadoveže:

— Ali zato je vaša duša sada bogatija. Vidjeli ste slapove kojima uistinu nema ravnih.

Slapovi se gromoglasno ruše bez prestanka milijune godina. Huče i buče u ritmu, kao savršeno uvježbani zbor.

— Dim gromova je i u vama otisnuo neizbrisiv žig. Uvijek ćete ga pamtiti! — besjedi Jim i potjera kombi krivudavim puteljkom.

Mosi oa tunia. Dim gromova.

Poklanjam vam

dva potpisa

Skupljača je svakojakih vrsta. Netko popunjava zbirku maraka, drugi novčića, pa šibica, starih satova, treći bočica, četvrti pak skuplja potpise glasovitih ljudi... Držim, nema stvari koje nisu privukle i zarobile nečiju strast za skupljanjem.

I ja sam, kao novinar — putnik po svijetu, u Cape Townu, u dalekoj Južnoafričkoj Republici, došao do dvaju potpisa ljudi koji su već za života ušli u povijest medicine. Jedan je od njih kirurg profesor Christiaan Barnard, čovjek koji je prvi presadio srce. Drugi je Leonard Goss u čijim grudima kucaju dva srca.

Prije nego što vam opišem susrete s njima, a kao izraz zahvalnosti što čitate moju knjigu, poklanjam vam ova dva, uistinu rijetka autograma. Lijevo je Barnardov, a desno Gossov.

Najsretniji trenutak profesora Barnarda

Dum-dum, dum-dum, dum-dum, dum-dum ...

Eto tako, otprilike, grubo opisano, zvuči kucanje srca. Liječnici kažu da je broj otkucaja u zdrava čovjeka između šezdeset i sedamdeset u minuti.

Ako srce znatno uspori ujednačeni hod ili ako pak, poput, trkača u završnici, naglo požuri i počne udarati brže, znatno brže od ostalih srdaca, znak je da je bolesno. A ako liječnici izmjere stotinu osamdeset do dvije stotine udaraca u minuti, to je već vrlo loše.

Ljudi, kojima srce mnogo slabije ili mnogo brže lupa, a među njima je, na žalost, i sva sila djece, moraju hitno potražiti pomoć liječnika — specijalista za srce. To su, kako se učeno kaže, kardiolozi.

Ovo je priča o najvećem među liječnicima srca.

Zahvaljujući Christiaanu Barnardu, u siječnju godine 1967. iz keptaunske bolnice »Groote Schuur«, našom je planetom prohujala gotovo nevjerojatna vijest i brzinom svjetlosti stigla do najudaljenijih kutaka svih kontinenata. Dotle posve nepoznati kirurg, izvadio je srce teško oboljelom građaninu Louisu Washkanskom, a na njegovo mjesto usadio tuđe.

Nehotični darivalac bila je nesretna djevojka Denise Darvall koja je nekoliko sati prije operacije poginula u automobilskoj nesreći.

Denisin je otac, premda skrhan od tuge zbog izgubljene mezimice, potpisao da kćerino srce ustupa nepoznatom bolesniku za čiji se spas borio profesor Bamard sa skupinom pouzdanih suradnika i pomoćnika.

Taj je operativni zahvat označio revoluciju u liječničkom umijeću i poslije južnoafričkoga kardiologa (koji je potom i sam obavio više novih uspjelih presađivanja) njegovi brojni sljedbenici iz više zemalja vješto su otimali svoje pacijente iz zagrljaja smrti.

U sve brojniju vojsku nosilaca tuđih srdaca upisao se i naš Dušan Vlačo. Bio je u trinaestoj godini kad je njegova uplašena majka na liječnikov upit morala odlučno odgovoriti »da« ili »ne«. No kako u ovom slučaju između pokušaja koji daje neku nadu za spas, ili neminovnoga kraja — izbora uopće nema, pristala je da njezinu sinu zamijene srce.

Dušan Vlačo je u majčinoj pratnji letio preko Atlantskog oceana, u Houston, u Texasu, u Sjedinjenim Američkim Državama. Očekivao ga je profesor Michael De Bakey, miran čovjek blaga osmijeha.

— Ništa se ne boj, momče! — osokolio ga je.

Grozničavo smo čekali od trenutka kad je De Bakey zamijenio Dušanovo oštećeno srce i stavio mu novo, pa sve do povratka iz Texasa u Evropu, kad je pred svom silom snimatelja i novinara razdragan odzdravljao, mašući velikim kaubojskim šeširom širokih oboda.

— Duško, kako ti radi novo srce? — pitali su ga školski drugari radoznali poput vrabaca, a njihov slavni vršnjak, navikao da novinarima odgovara na svakojaka pitanja ispali duhovito:

— Bolje od starog!

Dušan Vlačo je nakon kraćeg oporavka živio kao i svi zdravi dječaci. Svirao je na električnoj gitari, osnovao je sastav s kojim je sudjelovao na koncertima i provodio po dva mjeseca na moru zabavljajući turiste na hotelskim terasama; skladao je zabavne kompozicije, a snimio je i ploču. Kad je postao punoljetan, naučio je voziti automobil, položio ispit i jednom je čak skrivio lakši sudar bez ikakvih posljedica.

I kad su se liječnici koji su nadzirali Duškovo zdravlje tome najmanje nadali, on je umro u devetnaestom ljetu. Tragedija se dogodila u američkom milijunskom gradu Los Angelesu, u kojem je Duško bio na proputovanju; upravo se vraćao s kontrolnog pregleda iz Houstona i spremao se da odleti kući, u Beograd.

Nešto više od šest proljeća kucalo je drugo srce u prsima Dušana Vlača i zatim zauvijek stalo.

U radnoj sobi profesora Bamarda, u prozirnoj staklenoj kutiji, na istaknutom mjestu stoji srce konzervirano u alkoholu.

— Pripadalo je — ističe profesor — mom drugom pacijentu, zubaru Philipu Blaibergu. Pošto sam mu presadio novo srce, a kad se oporavio, poželio je da vidi ono staro s kojim je rođen. Dugo ga je radoznalo promatrao i potom je zamolio da bude snimljen kraj njega. Milujući kutiju, uz smijeh je uskliknuo: »Srce moje!« To je bila najveća istina koju sam čuo!

Neću ponavljati sve što mi je o prvim presađivanjima govorio Christiaan Barnard, nego ću prepričati manje poznatu pojedinost koju sam saznao kad sam pitao: »Profesore, je li da ste najsretniji bili onog historijskog časa kad je Louis Washkansky ostao živ i s novim srcem?«

Barnard je prihvatio:

— Naravno da sam tada bio presretan... Ali kad stanem prekopavati po uspomenama, sjetim se malene Aileen, kojoj nije bilo više od devet godina. Majka ju je dovela čak iz Irske, i to kad su svi od nje digli ruke. Rekli su jadnoj ženi da je mana na srcu njene djevojčice neizlječiva i da su svi pokušaji uzaludni. No majka se nije predavala, hvatajući se i za najtananiju slamčicu nade, samo da spasi dijete. Gledao sam to bespomoćno sićušno biće kako proživljava posljednje trenutke kratke mladosti. Nisam mogao ostati hladan. »Pokušat ću sve što je u mojoj moći« — rekoh izbezumljenoj majci koja je neprestano plakala.

Profesor je nastavio:

— Očekivala me operacija za koju nije bilo gotovo ni trunke nade da ću je uspješno okončati. Krenuo sam na sve ili ništa nošen neobjašnjivim porivom da pokušam ... Početak nije obećavao čudo koje sam priželjkivao. Nakon dva sata ležanja na operacijskom stolu, srce male Irkinje posve je utihnulo. Pomirio sam se već s gorkim neuspjehom, kadli se ukazao zračak nade. Usna joj se pomakla, a to je bio znak da borba ipak nije izgubljena. Prolazili su sati, a moje vjerovanje da će Aileen ostati na životu bivalo je sve jače. Kad je protekao i šesti sat od početka operacije, podigao sam glavu siguran da je mala Aileen, ljupka Irkinja plavih očiju, boje neba i crvenih

pletenica, napokon spašena. Umoran kao nikada dotle, sručio sam se u naslonjač u dežurnoj sobi i čvrsto zaspao. Probudio sam se nakon osam sati, i radostan i ponosan u isti mah. Danas znam da se nikada nisam osjećao sretnijim. I nikada se nisam osjetio bogatijim nego onda kad me na rastanku, prije povratka kući u Irsku, moja mala prijateljica Aileen poljubila i zahvalno pogledala plavim očima dubljim od najdubljeg mora. Bila je to najljepše izražena zahvalnost za dobro obavljeni posao.

(U mojoj sačuvanoj bilježnici stoji da sam priču profesora Christiaana Barnarda zapisao u gradu Cape Townu, u Južnoj Africi, prvoga ožujka godine tisuću devetsto sedamdeset pete.)

Mister Goss

i njegova srca

Pouzdano znam da svatko, pogotovu ako je još mlad, kadikad poželi da se nagne nad nečije tijelo da bi čuo lupanje srca. Naravno, takav radoznalac prisloni uho na lijevu stranu prsa, jer tu je negdje stalno radno mjesto srca. Ono kuca bez sekunde odmora, dan i noć, bez prestanka.

U južnoafričkom gradu Cape Townu upoznao sam čovjeka koji ima dva srca i dugo sam razgovarao s njim. Našli smo se u bolnici zvanoj »Groote Schuur«, što na afrikanskom jeziku, kojim uz engleski govore u tom dijelu svijeta, znači veliki štagalj.

Kad sam sreo Leonarda Gossa, netom spomenutog prodavača pokućstva, počinjao je živjeti svoj drugi život. Iz bolnice u koju je ušao s jednim srcem, nakon operacije i presađivanja izašao je sa dva.

Naslonio sam, dakle, uho na lijevu stranu prsa mistera Leonarda, radoznao kao rijetko kad, i uistinu osluhnuo udaranje dvaju srdaca. To što sam čuo bilo je nalik na neujednačeni splet zvukova koji su pomiješani stvarali čudesnu nadnaravnu glazbu za udaraljke. Baš kao da su zahuktali bubnjari izgubili ritam i lupali ne slušajući dirigenta.

Leonard Goss dugo je pobolijevao od srčane mane. Liječnici su ga, ne nalazeći izlaza za spas, uputili u bolnicu »Groote Schuur« k najglasovitijem svjetskom kirurgu, profesoru Christiaanu Barnardu. Znali su da će Barnard izvaditi istrošeno Gossovo srce, koje je, slikovito rečeno, visilo o koncu, i presaditi mu drugo, što je pripadalo nekom nesretniku, tek poginulom u prometnoj nesreći.

No genijalni kirurg je učinio korak dalje. Otvorio je bolesnikov prsni koš i ispod njegova vlastitog srca postavio još jedno — tuđe srce.

Događalo se to u novoljetnoj noći, s prijelaza od 1974. na 1975. Dok su ljudi posvuda mahom bezbrižno slavili, Christiaan Barnard se sate i sate borio sa skalpelom u ruci za spas takozvanog običnog čovjeka, ne baš imućnog, u gorućoj želji da njemu, njegovoj ženi i kćeri, prijateljima i znancima, i nakraju čovječanstvu, daruje nešto divno za Novu godinu. Taj je poklon bio život Leonarda Gossa, odavno otpisanog i prežaljenog.

Dva mjeseca poslije fantastične operacije o kojoj je, naravno, saznao cijeli svijet, našao sam se u Cape Townu da bih razgovarao s Leonardom Gossom.

O čemu li razmišlja taj čovjek? Je li ovaj dan, 28. veljače 1975., njegovo uskrsnuće iz mrtvih, njegov drugi rođendan? Je li vjerovao da će ikad ugledati svjetlost dana, da će se vratiti obitelji, da će bez ičije pomoći hodati, štoviše, potrčati po zelenoj afričkoj travi?

Rukujemo se, a fotograf snima taj prizor. Poslije, kad sam ugledao sliku, na um mi dođe smiješna primisao:

— On ima dva srca, a ja imam jedno. To su zajedno tri srca. Kao kisela voda Radenska sa tri srca.

Što da ga najprije pitam? Pravo da kažem ne zna se tko je uzbuđeniji: Leonard Goss, zato što je zakoraknuo u novi život, ili pak ja, jer sam upoznao čovjeka koji se ne susreće svakog dana.

— Kako ste? — zaustim. Tog trenutka ne nalazim prikladnijeg upita.

— Sjajno. Osjećam se kao na vrhu svijeta! — odgovara mi pjesnički Goss. Prethodno je izdržao oštre ispite i zato mi ponosno pripominje:

— Vozio sam na nepokretnom biciklu, ovdje u bolnici, izdržao sam svih dvadeset minuta, a srce mi je poslije, na mjerenju, tuklo sto i deset otkucaja u minuti...

— Zacijelo ste mislili reći: srca su tukla... — upadam u riječ sretniku koji u sebi nosi srca-blizance.

Goss zadovoljan nadovezuje:

— U pravu ste. Još se međutim nisam privikao na ovo drugo, tuđe, a sada moje srce, koje mi je spasilo i produljilo život.

Prolazimo dugim hodnicima »Velikog štaglja«, to jest bolnice, a Goss mi opisuje trenutak kad je saznao da će dobiti još jedno srce.

— Ležao sam posve iscrpljen i pomiren sa sudbinom. Znao sam da mi nema još mnogo dana i zato sam sve više gubio volju. Zatvorenih očiju razmišljao sam o neminovnom kraju. Tada mi je pristupio profesor Barnard i potvrdio istinu da mi je stanje vrlo teško. Ali, rekao mi je, nada za spas ipak postoji. Uvjet je samo taj da primim, uz ovo svoje, tada dozlaboga oštećeno srce, još jedno. Bez oklijevanja sam prihvatio ponudu jer nisam imao što izgubiti.

Leonard Goss se smiješio. Ispred bolnice čekaju ga žena i kći.

Prije nego što je pohrlio da ih zagrli, zamolio sam ga neka mi dopusti da osluhnem kako rade njegova srca. Raskopčao je kaput, a ja sam potom naslonio uho.

Srca su izvodila svoj spasonosni luckasti ples.

Taj zvuk nikada neću zaboraviti.

Ružna i tužna sjećanja

U Južnoafričkoj Republici i Rodeziji ljudi nemaju ista prava. Dijele ih po boji kože!

Iako su tamo crni u velikoj većini, potčinjeni su i potlačeni. Oni su, prema zakonu, niža vrsta.

Bijelci i ljudi druge boje kože, ne smiju stanovati ne samo u istoj zgradi već ni u istoj gradskoj četvrti; ne smi-

ju se vjenčati; ne smiju zajedno plesati; ne smiju se voziti u istim vagonima i autobusima; njihova djeca pohađaju strogo odvojene škole; zabranjeno im je da šeću u istim parkovima.

Gotovo na svakom uglu istaknuti su natpisi koji bodu oči: »Samo za bijele« ili »Samo za obojene«.

Mališani, bijeli i crni, ne smiju se zajedno igrati.

Bijeli i crni sportaši ne smiju se natjecati u istim momčadima, niti im je dopušteno da se bore jedni protiv drugih.

U poštama, bankama, uredima i tako dalje jedan je ulaz i šalter za bijele, a drugi za obojene.

Na plažama su odvojena mjesta na kojima se mogu kupati bijeli i obojeni.

Postoje bolnice samo za crnce, i one, naravno, ljepše i udobnije, za bijelce.

Odvojena su kina, kazališta, restauracije, hoteli i tako unedogled. Čak su i zatvori posebni: u jednim ćelijama čame bijeli, a u drugima samo obojeni prijestupnici.

Postoje poslovi koje bijeli ljudi ne smiju obavljati. To su oni najteži. Jednako kao što ni crnci ne smiju raditi na nekim mjestima gdje je to dopušteno samo bijelcima. Plaće obojenih stanovnika neusporedivo su niže.

Crnci, mješanci, Hindusi i Pakistanci nemaju, tako reći, nikakvih prava i zato napredan svijet teško osuđuje takva neljudska poniženja. Slike, što ih na jugu Afrike stvaraju bijeli gospodari koji su prigrabili vlast, izazivaju čuđenje i nevjericu, ali ipak je tako. Naravno da u Južnoafričkoj Republici i Rodeziji ima i čestitih bijelih ljudi

koji se protive okrutnom odvajanju rasa, a među njima je i profesor Barnard.

Zbog takvih čudovišnih zakona jedan je bijeli dječak u Johannesburgu, najvećem južnoafričkom gradu, platio životom. Dospio je pod kotače automobila i bila su pozvana kola hitne pomoći. No zabunom su stigla ona što prevoze samo crne ljude. Iako je mališan krvario, policajac nije dopustio da kao bijelac bude prevezen kolima za takozvane »obojene«. Morali su pozvati druga, a dotle je nesretnik izdahnuo. Da su ga odmah poveli, bio bi spašen.

Nije li to žalosno!

EVROPA SA SENFOM

čovjek protiv bika

Kad stranac razgovara sa Španjolcem o borbi s bikovima i tu vještinu nazove po njihovu — »korida«, to je ispravno.

Kad stranac razgovara sa Španjolcem o nekom borcu s bikovima te za nj kaže da je »toreador« — to već nije ispravno; štoviše, smiješno je. Pravi naziv za sve borce s bikovima jest »torero«; a onaj glavni koji se na kraju obračuna s bikom zove se — »el matador«.

Najprije se pojavi »pikador«, jahač na konju zamračenih očiju da se dorat ne bi prepao snažnoga bika. Jedna strana konjskog trupa zaštićena je željeznim oklopom. Pikador, naoružan oštrim kopljem četiri puta smije ubosti bika da bi ga razjario.

Za njim ulaze trojica »banderillera« (banderiljero), ili po našu — zastavnika. Trčkaraju oko bika i zabijaju mu u vrat i leđa željezne strelice kojima su na krajevima raznobojne papirnate lente; one mu smetaju i on skače, trese glavom amo-tamo e da bi ih se oslobodio. Kako to ne uspijeva još se više razbjesni.

Tek potom u arenu, posutu sitnim pijeskom i piljevinom, kroči matador koji je dotle stajao sa strane i pro-

učavao svog budućeg četveronožnog crnog suparnika. Taj je posljednji čin okrutno zvan »osuda na smrt«. Matador će neko vrijeme s plaštom ružičaste boje (»muleta«), pričvršćenim za mač, tjerati bika da se vrti oko njega, a pri tom vješto izmicati ubodu. Za poznavaoce koride te su varke najveća poslastica i što je borac odvažniji i spretniji navijači sve glasnije kliču »O -le!« Na znak trubom nailazi takozvani »trenutak istine«, kad mora mačem usmrtiti bika.

Za vrijeme jedne koride, koja počne u pet sati poslije podne, predstave se trojica matadora. Posebno njegovani bikovi, ne smiju biti stariji od šest, ni mlađi od četiri i pol godine, a najviše mogu težiti 425 kilograma.

Španjolci obožavaju borbe s bikovima i zovu ih »fiesta nacional«, to jest — narodni praznik. Ako im stranci, koji nemaju pojma o pravilima, stanu zanovijetati kako je korida zapravo krvava svečanost, oni će ih prezirno odmjeriti od šešira do cipela, i, kao usput, pitati:

— Jel' da vi volite pojesti dobar goveđi odrezak?

Oni koji ne naslute stupicu, odgovore:

— Naravno da volim. A zašto me to uopće pitate?

Španjolci onda likuju.

— Što mislite, čovječe, kako je taj odrezak stigao na vaš stol? Bika su u klaonici držali za rogove i nisu mu dopustili da nešto učini za svoj život. A na koridi padne proboden u dvoboju, časnom smrću. Koliko je samo tisuća torera poginulo od uboda bika da znate! Dogodi se koji put da biku koji se iskaže hrabrošću, poklone život i od tada on bezbrižno uživa na širokim pašnjacima, Vidite li da nemate pravo kad govorite protiv koride?

Putujući po Španjolskoj, Portugalu, Francuskoj, Meksiku i nekim zemljama Južne Amerike promatrao sam više korida i, priznajem, nisam volio gledati onaj »trenutak istine« kad matador krene svečanim korakom mačem prema biku. Najljepše mi je bilo u Portugalu gdje je zakonom zabranjeno ubiti životinju. Sve uglavnom teče po zakonima koride osim završnog čina. Tada se i bik i matador raziđu živi, svatko na svoju stranu, matador kući, a bik (čiji su ubojiti rogovi na vrhu podrezani i umotani u krpe) u staju.

Španjolci bi znali sate i sate pričati legende o svojim junacima arene, od davnih do najnovijih vremena. Spomenut će mnoštvo slavnih matadora, ali će oni najbolje potkovani, izdvojiti četiri imena, najvećih među svim velikanima. Njih uobičavaju zvati »torero svog vremena«.

U osamnaestom stoljeću živio je Pedro Romero koji je ubio čak pet tisuća i šest stotina bikova i u tome nema premca.

Drugi, Joselito, poginuo je pod nogama razbjesnjeloga bika 16. svibnja 1920, a počeo se boriti kao trinaestogodišnji dječak. Bio je ljubimac gledalaca i zgrnuo je silno bogatstvo.

Treći, Manolete, ili pravim imenom Manuel Rodriguez, bio je sin poznatoga matadora od kojeg je i naslijedio nadimak. Manolete je navršio tek pet godina kad mu je otac oslijepio i ubrzo umro u bolnici za siromahe. Tako je dječačić zarana osjetio glad i bijedu. Iako slabašan i nježna zdravlja, morao se zaposliti kao zidarski pomoćnik. Njegova majka Augustias koja je dugo nadživjela svoga jedinca, rekla mi je, kad sam je u jesen 1975. upoznao u lijepom španjolskom gradu Cordobi, u kojoj

je i rođen Manolete: »Odmah poslije očeve smrti Manolete se preda mnom žare kao da će postati najboljim matadorom svijeta kako više nikada ne bismo živjeli u siromaštvu.« U dvanaestoj je počeo raditi na posjedu na kojem su uzgajali bikove za koride. Kad god bi uhvatio vremena, mališan je uzimao plašt i mač i postavljao se nasuprot mladih bičića. Iako bi ga poneki t.orero, koji je dokono svrnuo do polja, dobroćudno posavjetovao što mu je činiti, Manolete je na svoju prvu koridu, na koju je pošao kao petnaestogodišnji švrćo, izašao kao posvemašni samouki početnik. Tada su se gledaoci rugali njegovu nezgrapnom načinu borbe, smiješnom hodu i mršavom tijelu, vječno tužnom izduljenom licu bez osmijeha, no nisu se mogli nadiviti njegovoj izuzetnoj hrabrosti. Možda bi Manolete u areni poginuo kao neznanac, da ga pod svoj nadzor nije uzeo nekadašnji matador Jose Flores Camarga, koji se priklonio poučavanju mladih. Naučio ga je novim koracima i popravio mu držanje za koje su poslije znanci govorili da dostojanstvenije i ne može biti. Tako je matador ledena pogleda, brižno začešljane kose, koju je dijelio posred tjemena, na prepad osvojio srca Španjolaca. Kovali su ga u zvijezde, njegove su predstave bile uvijek pred prepunim arenama. Nagrade za Manoletovo umijeće su fantastično rasle i nitko im se od ostalih matadora nije ni približio.

Godine su tekle, a Manolete nenadmašen vlada. Uvijek je za se neustrašivo birao najteže i najstarije bikove. Nekoliko je puta padao teže ili lakše ozlijeđen, ali bi se zacijeljenih rana vraćao areni — svojoj najvećoj ljubavi.

A onda je naišla pet stotina prva korida. Gotovo i nema Španjolca koji ne zna da je bila održana 28. kolovoza

1947. u gradu Linaresu, u njegovoj rodnoj pokrajini Andaluziji. Pred Manoleta je stao bik zvan Islero, rogova oštrih poput nabrušena noža: brz, podmukao i snažan.

Matador je najavljivao skori odlazak. Bila mu je trideseta i želio se povući u mirovinu, s tim što bi prethodno pružio nekoliko izvanrednih borbi koje nikada neće biti zaboravljene i o kojima će se pričati dok je svijeta i koride. Gledaoci u Linaresu bili su oduševljeni stilom što im ga je toga sparnog poslijepodneva pokazivao veliki majstor. I kad su trube označile da mora zadati posljednji udarac, najveći torero koji se rodio pod plavim i sunčanim španjolskim nebom, naumio je ponoviti figuru po kojoj je do danas ostao nenadmašen. Opasno se približio biku i istodobno kad mu je zario smrtonosni ubod među plećke, Islero ga zahvati nogom u trbuh i baci na pod.

Gledaoci su zacviljeli od straha, žene vrišteći pokrile oči. Dok se oboreni Islero pjeni u samrtnom hropcu, ranjenoga i okrvavljenog Manoleta prevoze u bolnicu. Ni dvije operacije ne pomažu: »U opasnosti je« — govori dežurni liječnik, a te noći tako reći cijela Španjolska oka nije sklopila. I djeca i starci naslonjeni su uz radio-aparate i slušaju sve zabrinutije izvještaje iz bolnice u Linaresu.

Idućeg jutra, u petak 29. kolovoza 1947. srce nije izdržalo. Manolete je u pet sati i tri minute izgubio rat sa životom: »Nestao je najveći matador dvadesetoga stoljeća« — plačnim je glasom objavio spiker Radio-Madrida.

Vlasnik staje iz koje je bio dopremljen bik Islero postupio je po povelji staroj više stotina godina: usmrtio je kravu koja je na svijet donijela bika ubojicu. Kad sam

posjetio taj neobični posjed u okolici gradića Carmone, na zidu staje ugledao sam prikovanu balzamiranu glavu krave s ovim natpisom ispod nje: »Uzgajalište Mijura. Islera, 12-godišnja majka bika koji je izazvao smrt Manuela Rodrigueza Manoleta u areni u Linaresu dana 28. kolovoza 1974.«

Manoletov sprovod pretvorio se u veličanstven ispraćaj: na stotine tisuća ljudi išlo je za lijesom, suze su nesuzdržano tekle, žene su se rušile u nesvijest i naricale.

Poslije Manoleta pojavili su se novi izvanredni matadori kao što su bili Ordonez, Dominguin i El Viti, ali ni jedan od njih nije tako bučno pozdravljan, nitko nije toliko sniman, ni o kome se nije tako mnogo pisalo i nitko nije bio tako bogato plaćen kao Manoletov sugrađanin iz Cordobe — Manuel Benitez s nadimkom El Cordobes. O njemu su snimani filmovi, skladane pjesme i pisane knjige. Ne znati svaku sitnicu o El Cordobesu, za Španjolce je nezamislivo. Tome se jednako čude, kao što bismo se čudili mi da neki Španjolac lupne kako je Zagreb grad u Finskoj.

Nekoliko sam puta bio u El Cordobesovu društvu i on bi katkada pričao o tajnama i čarima koride. Taj plavokosi čovjek, kojeg su zbog fantastičnog junaštva nazvali »luđakom arene« počeo se profesionalno boriti podosta kasno, čak u dvadeset petom ljetu. Dotle je radio kao zidar i, tu i tamo, dopustili bi mu da u areni izvede poneku opasnu igru s bikom. No otkad ga je preuzeo njegov skrbnik Sanchez, koji mu je i izmislio ime El Cordobes (čovjek iz Cordobe ili još kraće: Kordovljanin), Manuel Benitez divovskim koracima kroči stepenicama uspjeha. Istina, iz početka je zapanjio začuđene gledaoce jer

se borio mimo svih pravila, izvodio neviđene skokove i kockao se sa smrću. Novinari, koji pišu izvještaje o koridama, najprije nisu bili skloni mladiću iz okolice Cordobe: »On je pajac na koturaljkama« — pisao je jedan, a drugi je još zločestiji: »Taj momčić iz Andaluzije najbolje bi učinio da je ostao u svom selu.« El Cordobes, koji nije znao čitati i pisati, uporno, korak po korak, leti prema vrhu. Istodobno je, kako mi je poslije kazivao, svakoga dana provodio s knjigom sričući slova.

Kad smo se jednom zgodom našli u Madridu, zamolio sam ga da mi priča o svom djetinjstvu. Manuel Benitez — El Cordobes otvorio je srce:

— Rodio sam se u Palmi del Rios, seocetu u blizini Cordobe, u Andaluziji. Rano sam ostao bez roditelja i odrastao u bijedi i nevolji kojima ne znam ravne. Najstarija, desetogodišnja sestra Encama brinula se za još jednu sestru i nas, dva brata. Ja sam od svih bio najmlađi. Danima smo jeli samo krumpiriće skuhane u vodi. Dobro bismo se nahranili tek na blagdane kad bi se susjedi sažalili i pozvali nas na krepki obrok. Svima bi nam poslije toga pozlilo, jer nam želuci nisu navikli na hranu priređenu na masnoći. Radio sam u polju kao berač naranača ili kao seoski sluga. Za koridu me počeo oduševljavati moj drug iz djetinjstva, također siromašak, Horillo. U blizini našeg sela Palme del Rios nalazi se uzgajalište bikova, pa smo nas dvojica potajice preskakali ogradu. Raširenih očiju gledali smo matadore koji su ondje vježbali, a poslije smo ih oponašali. U trinaestoj godini pobjegli smo iz sela ne bismo li negdje počeli učiti za matadore. A da se prehranimo, morali smo koji put i ukrasti štogod pa smo zato često prenoćili u zatvoru. Najdulje smo Horillo i ja

iza rešetaka proveli dva mjeseca kad nam nije bilo ni petnaest godina a uhvatili su nas u nekom kokošinjcu. U lutanjima smo dospjeli do Madrida, zaposlili se na novogradnji, a svaki novčić štedjeli smo da bismo kupili ulaznicu za koridu. Sve ostalo što se događalo poslije toga, poznato je — završio je El Cordobes.

— Ti dobro zarađuješ — pripomenuh mu — osigurao si se za cijeli život. Zašto se onda i dalje boriš?

(Razgovarali smo u eri njegove najveće slave 1971. godine.)

— Ne mari — odgovori El Cordobes. — Borio bih se, ako treba, i za šaku maslina. Odmalena sam maštao da postanem matadorom, i dok sam o tome sanjario nisam znao da se s tom vještinom još i zaradi.

— Bojiš li se, Manuele, dok ulaziš u arenu?

— Osjećam velik strah i poštovanje pred bikom. No kad borba počne, sve zaboravim. Uopće ne razmišljam o tome da mi se nešto može dogoditi, iako sam desetak puta bio teže ozlijeđen, a liječnici su mi triput spasili život.

Dvije godine poslije našeg susreta El Cordobes se ipak povukao. Nije želio doživjeti tužnu sudbinu svojih prethodnika Joselita i Manoleta, palih u areni. Možda se sjetio poznatog uzdaha jednoga starog matadora koji je, podbuhao od plača, promatrao mrtvoga Manoleta na odru i zaustio:

— Od njega su gledaoci iz borbe u borbu tražili sve više i više. Na kraju im je mogao dati još samo svoj život. I on im ga je dao!

Svatko će rado pokazati gdje je Zlata ulička, kako Pražani zovu svoju najljepšu ulicu, koju su vješti graditelji podigli još u šesnaestom stoljeću.

Kad je čovjek ugleda, učini mu se da je otkrio svijet iz bajke, svijet iz dječjih priča, da je ušao u zemlju mašte. Osjeća se poput diva Gulivera u Liliputaniji jer su šareni krovovi tako niski te pomisliš da ćeš ih doseći rukom.

Zlata ulička je uska i dražesno malena, i čovjek u dva koraka prijeđe preko kamenom obložene ceste, s pločnika na pločnik.

Čim sam je počeo razgledavati, spoznao sam da krećem na izlet u šesnaesto stoljeće. Otkako je ljeta 1597. sagrađena, Zlatna uličica nije izmijenila izgled. Zato prpošni turisti hitaju k njoj, da se vrate u davno prošlo vrijeme kad je ondašnjom državom Bohemijom vladao kralj Rudolf Drugi i kad je Prag bio grad kojem ne bijaše premca u staroj, dobroj Evropi.

Zlatna je uličica zapravo otvoreno predvorje kraljevskog dvorca u kojem je obitavao vladar. U Zlatoj ulički boravile su straže koje su motrile tko ulazi u dvorac. U njoj su stanovali i topnici, i kad nisu bili na dužnosti kod svojih olovnih oruđa brusili su zlato. Tako su bolje zarađivali.

Susjedi vojnicima zlatarima bili su brojni domaći i inozemni znanstvenici i umjetnici. Kralj je Rudolf neizmjerno volio zvjezdoznanstvo i slikarstvo, pa je oko sebe

okupljao ponajbolje majstore iz raznih zemalja. Rado su odlazili u Prag, u Zlatu uličku, jer su znali da će imati sjajne uvjete za rad. Uz to ih je vladar bogato nagrađivao za svako njihovo novo djelo i otkriće.

Požutjele knjige kazuju da su, na Rudolfov poziv, iz Nizozemske došli najglasovitiji astronomi toga doba Tycho De Brache i Johann Kepler.

Ali Rudolfa je najviše opsjedala alkemija. Alkemičari bijahu čudni ljudi koji su, osobito u srednjem vijeku, svakojakim pokusima nastojali napraviti zlato. Tisuće godina, pa sve do slanja ove knjige na tiskanje, ni jedan alkemičar nije poskočio od sreće zato što mu je napokon pošlo za rukom da otkrije čarobnu formulu kako da se željezo pred njim pretvori u bajoslovno skupo žuto zlato.

Rudolf je vjerovao da će njegovi alkemičari iz Zlatne uličice uspjeti. No poput svih, njima sličnih istraživača pokusi su im ostali jalovi.

Upravo zbog toga jer je u njoj najčešće spominjana riječ bila — zlato; ta je ulica nazvana — Zlatnom.

Dobrano sam se umorio od obilaska soba, tunela, prolaza, laboratorija i dućana u Zlatnoj uličici. Zato i nisam mimoišao drveni dućančić na samom njezinu početku. Taj jedino pripada ovom našem stoljeću; unutra peku ukusne i slasne kobasice i njihov me miris magnetski privukao.

Dobar tek! — rekoh sam sebi, došavši u tren oka iz šesnaestoga u dvadeseto stoljeće.

0 čemu govore

ptice?

Hlebine su selo u Podravini, dvadesetak kilometara udaljeno od Koprivnice. Odavno je poznato ne samo u nas već i na svim kontinentima, a proslavio ga je najveći svjetski slikar naivac Ivan Generalić.

Naivni su slikari, obično seljaci koji nisu završili umjetničke škole i kojih je stil izvoran te ih zato i zovu naivcima.

Generalićeve su slike na staklu, jednostavno rečeno — divne, i one su izuzetna vrijednost. Gdje god se taj umjetnik pojavi s izložbom, to je, pravi događaj o kojem se dugo govori i piše.

U više sam navrata razgovarao s Ivanom Generalićem. Jednom, dok smo se uz vatricu grijali u njegovu vinogradu (ili kako on kaže: u goricama), pričao mi je o svom djetinjstvu. A na to ga je nagnalo kad sam ga pitao: otkada slika?

— Od rođenja — bez oklijevanja je odgovorio — tek što sam prohodao, a već sam tražio kakvu šibu da bih njome šarao po pijesku. Još sam sretniji bio kad sam pronašao nagorjelo drvo. Njime bih crtao po seoskim plotovima. Zbog toga su me Hlebinci grdili, tjerali i tukli. Kad sam pošao u školu, najmiliji mi je predmet bio crtanje. Kao sin siromašnih roditelja, nisam imao novaca da kupim vodene boje. Stoga sam nedjeljom, dok su se ostala djeca igrala, hitao na kuglanu. Postavljao sam oborene kegle i od napojnice sam potom kupovao boje, papir 1 kistove!

Netko će se zacijelo iznenaditi kad čuje da glasoviti umjetnik, čijim se djelima divi cijeli svijet, više od slikarstva voli — nogomet. Gotovo do pedesete godine igrao je u momčadi kluba »Lipa« iz Hlebina na mjestu srednjeg pomagača. Bio je najstariji od sviju, te je neko vrijeme istrčavao na teren u istom sastavu sa sinom Josipom, danas također izvanrednim slikarom naivcem.

— Moj je Jožek branio. I kad bi suparnički nogometaši navaljivali na naša vrata, Jožek bi mi glasno dovikivao: »Tatek, ne daj! Tatek, ne daj!« Svi su se gledaoci tome od srca. smijali na moj račun i dobacivali: »Tatek, ne daj!« To me naljutilo i tako sam zauvijek ostavio loptanje — otkriva skrivene male tajne Generalić stariji, koji je usput pripomenuo kako mu se čini da bi više uživao u nogometnoj negoli u slikarskoj slavi.

— Sanjao sam i maštao da ću jednoga dana zaigrati pred punim stadionom u dresu zagrebačkog »Dinama« ili splitskog »Hajduka«. Ali čini se da nisam bio dovoljno 'dobar i ostao sam zauvijek u seoskoj ekipi.

Generalić ustaje u ranu zoru i, ako ne kiši, izlazi u šumu i u polje te sam dugo šeće.

— Lutam bez cilja, sate i sate proučavam prirodu i premda je gledam otkako sam progledao, ne mogu joj se nadiviti i nagledati se njezinih ljepota. Priroda krije milijardu zagonetaka, a neke od njih me progone jer ih nikako ne mogu dokučiti. Želim, na primjer, saznati: govore li ptice međusobom nekim jezikom koji mi ljudi ne razumijemo? Mogu dugo slušati naslonjen uz drvo i odgonetati što cvrkuću dva kosa, ali nikad ne saznam što oni dobacuju jedan drugome? I još nešto ne mogu razriješiti: da li drveće, dok mu lome grane ili kad ga sijeku

sjekirom, osjeća boli kao što ih osjeća čovjek ili životinja?

Vatrica pucketa, a nas dvojica, slikar i ja, pečemo kestenje, koje smo netom pokupili sa šumskog puteljka, i, dok su još vrući, u slast ih jedemo.

— Svi koji me poznaju kažu mi da sam ostao dijete. Čak su u novinama i napisali da sam najstariji dječak na svijetu, a ja se, onima koji tako misle, eto, nisam nikada čudio, jer i sam slutim da je upravo tako! — kaže Generalić.

Spušta se mrak, škrta svjetalca zaiskre iz Hlebina, iz daljine se čuje zavijanje i lavež pasa, tu i tamo oglasi se koja zalutala ptica. A Ivan Generalić, najveći naivni slikar, pljesne rukama, pucne prstima i reče:

— Dao bih sve svoje slike, samo kad bih uspio saznati o čemu sada govore ptice uplašene od tame!

Kako mi o tome ništa ne javlja, siguran sam da još nije pronikao u tajni govor ptica.

Vesela priča

iz Gabrova

Bugari tvrde da su Gabrovci, a to će reći stanovnici Gabrova, najškrtija čeljad na svijetu. Nema im ravna u pretjeranoj štednji, koja uvijek prijeđe u tvrdičluk, rekoše mi otvoreno o njima. I naravno, o Gabrovcima kolaju svakojake dosjetke koje ismijavaju njihovu škrtost. Što je najzanimljivije, Gabrovci, iako su pogođeni, uopće ne spuštaju nos uvrijeđeni zbog toga ruganja. Štoviše, i

sami neprestano izmišljaju nove šale i pothranjuju takav glas o sebi.

Sve po onoj: drvo se savija dok je mlado, pa tako i u Gabrovu, već od malih nogu uče dječicu kako valja biti pažljiv sa svakim novčićem i zaštedjeti sve što se zaštedjeti može. Pa i više od toga.

Došao, dakle, stranac u Gabrovo, a neki mališan pomogne mu da ponese stvari. Ganut zbog dječakove pomoći, htjedne ga nagraditi. Kako su upravo prolazili pokraj slastičarnice, a u njezinu izlogu bijahu povrstane lutke djevojčica i dječaka spravljenih od čokolade, stranac pozove maloga i zamoli prodavača da mu proda jednu čokoladnu lutku. Slastičar posegne u izlog i izvuče djevojčicu.

— A, ne — usprotivi se klinac — neću djevojčicu. Radije bih dečka.

Stranac ga začuđeno pogleda:

— Zar ti, mali, nije svejedno je li čokoladna djevojčica ili dječak, kad ćeš lutku ionako odmah pojesti?

— Nije mi svejedno — nato će mališa — jer lutke dječaka imaju komadić čokolade — više!

Gdje je najmlađi

pobjednik?

Biti u Parizu, kažu Parižani, a ne popeti se na najvišu građevinu u gradu svjetlosti, na Eiffelov toranj, jednako je kao i ne biti u Parizu. Tstina, mnogi se Parižanin nikad nije odvezao na vrh toga čuda tehnike, odakle puca po-

gled čak 140 kilometara u daljinu, ali on se pred drugima ne treba praviti važan da je bio u Parizu jer mu u osobnoj karti piše da je rođen u Parizu i da u Parizu stanuje.

A mi, koji smo rođeni u Skopju, Zagrebu, Ajdovščini, Baru, Šapcu, Tuzli, Povlju na Braču ili u Petrovcu na Mlavi, kad doputujemo u Pariz, brže-bolje, uspnemo se brzim dizalom na vrh Eiffelova tornja, fotografiramo se naslonjeni na željeznu ogradu, a slike nosimo kao dokaz da bi nam naši povjerovali kad se pred njima hvalimo gdje smo sve bili i što smo vidjeli.

Pitanje: »A tko je sagradio Eiffelov toranj?« — jednako je naivno i plitko, baš kao kad netko želi zbuniti dobra učenika upitavši ga: koja rijeka teče ispod savskog mosta?

Naravno da je Eiffelov toranj podigao Eiffel, točnije: glasoviti francuski stručnjak za željezne konstrukcije, inženjer Alexandre Gustav Eiffel, i to u čast Svjetske izložbe godine 1889.

U Parizu, u sjeni Eiffelova tornja, zapisao sam nekoliko priča za koje mi se čini da bi ih valjalo prepričati. Ovoga mi je trenutka najzanimljivija, ona o najmlađem prvaku svih olimpijada, koji se nije popeo na pobjedničko postolje, niti je ikada primio zlatnu medalju za svoj nenadani podvig.

— Najvjerojatnije da taj dječak, sada zacijelo i pokojnik, nikada nije shvatio da je pobijedio na Olimpijskim igrama.

To je rekao moj novinarski kolega Jean-Michel, koji već poodavno strasno skuplja svaki, pa i najsitniji detalj iz prošlosti olimpijada.

— Molim te, Jean-Michel, reci mi: koliko je bilo godina tome najmlađem prvaku? — pitam svog francuskog drugara.

— Otprilike, devet godina, kao što su rekli očevici.

— A kako mu je bilo ime?

— Ne znam. Nitko ga nije zapisao. Taj je mališan jedan od rijetkih olimpijskih slavodobitnika — neznanaca. Uostalom, bolje bi bilo da s tom zgodom krenem iz početka! — reče Jean-Michel, kojem ostajem zahvalan za lijepu sportsku pripovijest.

Dakle, dogodilo se na Drugoj olimpijadi modernoga doba, održanoj 1900. u Parizu, u prvoj godini dvadesetoga stoljeća. Za naše prilike tada se svečanost proglašenja dobitnika medalja obavljala u najmanju ruku — neobično. Jer pobjednicima su za nagradu dijelili i poklone: kovčege, tkanine za odijela, kišobrane, ručne torbe, košulje, češljeve i slične potprepštine.

Na veslačkoj stazi uz rijeku Seinu, radoznalci očekuju utrku dvojaca s kormilarom. Stigli su i predstavnici Nizozemske, Klein i Brandt, i pogledavaju ostale suparnike. Učinilo im se da je njihov kormilar Brockman suviše težak u usporedbi s ostalima pa su se uplašili da će sporije veslati. (Veslači znaju da je bolje kad je kormilar što laganiji i zato ih biraju među mladićima, pa čak i među dječacima ne težima od pedeset kilograma. Tako je bilo nekoć, a ostalo je i danas.)

Klein i Brandt ugledali su nekog klinca koji se motao oko obale, odmjerili ga, i upitali bi li sjeo u njihov čamac? Veliki sladoled što su ga kupili od prodavača s kolicima slomio je mališanovu nepovjerljivost. Strancima je ispričao da je u devetoj godini, da ide u drugi razred

osnovne škole i da nikad dotle nije gledao natjecanja veslača, a niti je ikada sjeo u čamac.

Osim toga, ni pravi kormilar, spomenuti Brockman, nije se ni najmanje protivio zamjeni jer se nije najbolje osjećao. Moram spomenuti kako su u ono vrijeme olimpijska pravila dopuštala da na natjecanje pod zastavom jedne zemlje mogu izaći i sastavi kombinirani od sportaša iz više država. Kasnije to više neće biti moguće: jednu olimpijsku momčad moraju tvoriti samo građani jedne zemlje.

Dječak je odvažno ušao u čamac, iako odjeven posve obično: u običnoj majici, kratkim hlačicama i u sandalama. Držao je ravnotežu, onako kako su mu, uz ohrabrujući osmijeh, davali znakove njegovi novi znanci Klein i Brandt.

Nizozemski dvojac s kormilarom stigao je, premoćno, prvi u cilj srdačno pozdravljen od gledalaca, premda je za sobom ostavio francusku posadu, koju su oni, naravno, bodrili. A nisu ni slutili da je kormilar olimpijskih pobjednika njihov dječak, Francuz, neznani pariški đačić.

Dok su se Klein i Brandt još radovali i skakali od sreće, organizatori su ih pozvali da dođu na proglašenje najboljih. Prije nego što su se zaputili prema postolju, posvuda su tražili i dozivali svoga maloga kormilara, ali taj kao da je u zemlju propao. Od devetogodišnjega švrće, kojeg su još prije trke nagradili sladoledom (a sada bi mu ih kupili još deset) ni traga ni glasa.

I što su mogli, nego da bez njega stanu na najvišu, pobjedničku, stepenicu. Primili su zlatnu kolajnu i za toga dječaka u nadi da će ga pronaći. Tek kad su sjeli u vlak koji ih je odveo kući, u Nizozemsku, pravi kormilar

Brockman pristao je da primi dječakovo odličje. Tako je on upisan u časni popis olimpijskih prvaka, i k tome obdaren medaljom, iako nije ni luk jeo ni luk mirisao.

Eto, takva je prava povijest o najmlađem olimpijskom pobjedniku, iz 1900, koji je ostao neznan i poslije sedamdeset i šest godina. Naime, Jean-Michel mi je to otkrio 1976. u Parizu.

Bio je devetogodišnjak, išao je u drugi razred i šampionski se provozao u nizozemskom čamcu za ljubav jednoga sladoleda.

Kuća Ane Frank

Amsterdam je najveći i najljepši nizozemski grad. Ispresijecan je kanalima i da bi čovjek stigao s kraja na kraj, osim autobusom, tramvajem, automobilom, kočijom ili biciklom, može se voziti brodom i barkom.

Prinsengracht broj 263 nije obična adresa u Amsterdamu. (Gradit je na holandskom: kanal, pa tako u slobodnom prijevodu Prinsengracht znači: Princezin kanal.)

U toj kući živjela je djevojčica Ana Frank koja je svojim dnevnikom rasplakala milijune ljudi i postala glasovita u cijelome svijetu.

Onaj tko još nije pročitao »Dnevnik Ane Frank« mora se što prije latiti te potresne i tužne knjige koja priča o patnjama nedužnih ljudi za drugoga svjetskog rata.

Njemačka vojska koja je zauzela Nizozemsku, progonila je Židove i tjerala ih u logore, a to je za većinu bio put bez povratka. Da bi spasili svoje prijatelje, mnogi su

stanovnici Amsterdama uz cijenu vlastitog života, skrivali cijele obitelji, samo da ne bi pale u ruke njemačkoj policiji. Tako je Ana Frank našla utočište u skrovištu potkrovlja u Prinsengrachtu 263. S njom su bili njeni roditelji i starija sestra, obitelj Van Daan: otac, majka i sin Peter, te samac, zubar Dussel.

Dvije se godine tih osmero nesretnika skrivalo, strepeći da ih jednoga dana ne otkriju. Ipak nisu stigli dočekati slobodu: 4. kolovoza 1944. u zgradu s brojem 263 nahrupili su Nijemci i odveli napaćene zatočenike u logore smrti. Strahote u njima preživio je jedino Anin otac, Otto Frank. Ostali su bili pogubljeni, najvjerojatnije u plinskim komorama. Kad su Anu Frank odveli, bila je u četrnaestoj godini.

Ana je za sve vrijeme zatočeništva iz dana u dan pisala dnevnik. U nj je upisivala što se događalo u skučenom prostoru, zapisivala svoje želje, nade i strepnje, maštala o ljepšim danima kad će svi ljudi, ma tko oni bili, postati slobodni.

Anin otac pronašao je po oslobađanju iz logora dnevnik svoje mlađe kćeri i dopustio da bude objelodanjen kao svjedočanstvo i optužba protiv rata i strahota što ih donosi.

O Ani Frank snimljen je film, sastavljeni su igrokazi koji su obišli brojne pozornice, a dnevnik joj je tiskan u više milijuna primjeraka na mnoštvu jezika.

Kuća u kojoj je Ana Frank s ostalih sedmero skrivenih stanara provodila posljednje dane do odvođenja u logor, pretvorena je u spomen-muzej. Danomice je posjeti na stotine Nizozemaca i stranaca. Unutar zidova sve je kao potkraj 1944. godine: na staklu je već požutjeli izrezak iz

novina koji je Ana tisuću puta pročitala, fotografija filmske glumice Deanne Durbin, stvari s kojima se služila ...

Bio sam uzbuđen kad sam izlazio iz kuće u Prinsengrachtu 263. Tada sam se prisjetio male Ane Frank koja je u svoj dnevnik zapisala:

»Usprkos svemu ja još vjerujem da su ljudi u svom srcu zaista dobri. Kad pogledam u nebo, razmišljam o tome da će opet sve biti dobro, da će ovom užasu jednom doći kraj i da će se mir i spokoj ponovno vratiti.«

Div među patuljcima

Najmanje države po prostranstvu i stanovništvu u Evropi jesu: Republika Andora, Kneževina Liechtenstein, Veliko Vojvodstvo Luksemburg, Kneževina Monaco, Republika San Marino i Sveta Stolica Vatikan. Sve one imaju svoj novac, vojsku, vladu i vladare. U Andori je na čelu sindik, u Liechtensteinu i Monaku princ, u Luksemburgu veliki vojvoda, u Vatikanu papa, a San Marinom upravljaju dvojica kapetana-regenta* koje biraju svakih šest mjeseci.

Popne li se čovjek na kakvu uzvisinu, pogledom može obuhvatiti svaku od tih mini-zemalja. Njihovi su građani, uglavnom, ponosni na tu malenkost jer zahvaljujući njoj dobro žive. Marke tih država uvijek su zanimljive za skupljače, a turisti iz svih krajeva svijeta hrle da pogledaju patuljke sa zemljopisne karte.

* Regent — privremeni vladar države; namjesnik.

Čini mi se da su od tog pravila izuzetak stanovnici Luksemburga — najvećeg između šest malih. U njemu živi oko 330.000 ljudi na oko 2500 četvornih kilometara. Inače ljubazni Luksemburžani će se namrgoditi budete li im govorili o njihovoj sićušnosti.

— Mi smo Veliko Vojvodstvo — odbrusit će vam strogo u brk — vrlo značajno po mnogo čemu. U proizvodnji čelika mi smo, po jednom stanovniku, prvi na svijetu. Naš je Radio-Luksemburg najslušaniji u Evropi. Onaj tko poznaje povijest znao bi vam reći da naša zemlja postoji više od tisuću godina.

U luksemburškoj prijestolnici, kojoj je također ime Luksemburg, uvjerio sam se da se čovjek s nekim stvarima naprosto ne smije šaliti. Bio sam u hotelu kad je došao novi gost iz jedne veće zemlje, nije važno koje. Vratar mu je gostoljubivo potvrdio da soba ima dovoljno, i pri tom ga upitao:

— Želite li, možda, sobu s posebnim pogledom?

Stranac se naceri i reče:

— Molim vas, dajte mi sobu s pogledom na — cijelu državu! Ha-ha-ha!

No duhovitost mu je smjesta prisjela jer se krotki vratar naglo pretvorio u strogog i odlučnog čovjeka.

— Za takve kao što ste vi — soba više nema! — izusti i okrene mu leđa.

Priči ovdje nije kraj. Čim je stranac izišao, vratar je telefonski počeo pozivati svoje kolege iz drugih hotela i, ispričavši im što mu se dogodilo, u tančine je opisao nepoznatog neotesanca.

Siguran sam da je dotični te noći morao potražiti prenoćište izvan Velikog Vojvodstva Luksemburga.

Luksemburžani su izuzetno ponosni na svoj ljupki glavni grad. Zovu ga odmilja gradom ruža, kažu da je čudesno lijep jer je sretan spoj građevinskog umijeća iz osamnaestog i dvadesetog stoljeća, a često navode riječi .glasovitog engleskog pisca koji je napisao da se Luksem-

burg razlikuje od svih gradova što ih je on vidio i da je zato neodoljivo privlačan.

Dakle, u najvećoj evropskoj mini-državi valja biti oprezan u izricanju sudova. Kaže li čovjek Luksemburžanima da žive u prostranoj zemlji — ispast će lažac i smiješan, a spomene li im da su mali — rasrdit će ih.

Stoga se u Luksemburgu valja dobro držati izreke: ispeci pa reci.

Dječak koji

piški

Nag dječak kovrčave kose koji danju i noću, i kad je vruće, a i kad stegne studen, ustobočen stoji na jednome mjestu i bez prestanka piški u zdenac, stoljećima je najomiljeliji stanovnik belgijske prijestolnice Bruxellesa.

— Odmah pođi da vidiš Mannekena Piša. Svatko tko dođe u Bruxelles, a njega zaobiđe, nije dobro učinio! — rekli su mi prije polaska. A i da mi nisu rekli, pohitao bih da vidim to čudo od djeteta o kojem sam dotle mnogo slušao.

Naravno, to je spomenik, a ujedno i zaštitni znak Bruxellesa. Od bronce ga je koncem sedamnaestoga stoljeća, točnije ljeta 1619, isklesao kipar Jerome Duquesnoy.

Priča kaže da je najstariji građanin Bruxellesa, kako još zovu Mannekena Piša, ostao ovjekovječen na želju njegova oca. A ocu se jednoga dana izgubio nestašan sin

i unatoč svim traganjima nije ga uspio naći. Mališan kao da je u zemlju propao, od sebe nije davao glasa.

Očajni otac došao je na Veliki trg i kako je u to vrijeme svatko svakoga poznavao, naložio je gradskom bubnjaru da objavi njegovu želju:

— Molim vas, ljudi, tražite moga dječaka. Onome tko ga pronađe dat ću bogatu nagradu. I još nešto: svome ću sinu podići spomenik, i to u onakvu položaju u kakvu ga zatekne onaj koji ga nađe.

Građani Bruxellesa dadoše se u potragu i poslije četvrtoga dana neki mladić ugleda Mannekena risa. Odbacio odjeću sa sebe i nehajno piški li piški po tratini.

Otac je u veselju održao riječ. Ali tu ne prestaje priča 0 dječaku-spomeniku koji je postao miljenik cijeloga Bruxellesa. Kad su u osamnaestom stoljeću grenadiri* francuskoga kralja Louisa XV prošli kroz grad, sobom su odnijeli spomenik. To je toliko ražalostilo cijeli Bruxelles da su mnogi plakali od tuge; Vijest o tome došla je 1 do kraljevih ušiju i on, ganut tolikom ljubavi, vrati Mannekena Piša na staro mjesto, a usput, da popravi greške svojih grenadira, odjenuo je brončanog dječaka i k tome ga odlikovao najvećim odlikovanjem za zasluge.

U vrijeme francuske revolucije iz Pariza su Mannekenu Pišu poslali crvenu kapu. Sa svih strana počela su stizati odijela za dječaka koji piški.

Od godine 1830. uveden je običaj da Mannekena za vrijeme velikih praznika obuku u najljepše ruho koje mu je poslano na dar. U ostale dane mora biti gol.

U prvom svjetskom ratu slavni bataljon francuskih pilota lovaca darovao mu je svoje odijelo i odlikovao ga počasnom poveljom.

U prošlom, drugom svjetskom ratu, svaka vojska, koja se borila na strani potlačene Belgije, a prolazila je kroz Bruxelles, krojila je za Mannekena svoju uniformu. Dječak je postao i maskota* ** koja donosi sreću borcima pokreta otpora protiv fašizma.

Manneken Pis ima i raskošno ukrašena ruha kineskih i japanskih vitezova. I neki državnici donosili su mu kao osobni dar malo odijelo — po njegovoj mjeri.

Ta odijela kojih je do sada 225 čuvaju u Općinskom muzeju, u najstarijoj zgradi u Bruxellesu, na lijepom

** Grenadir — vojnik (16—19. st.) određen za bacanje granata.

** Maskota (franc. mascotte) — dijete sreće, sretnik, mezimče.

Velikom trgu, na drugom katu, a turisti ne propuštaju zgodu da ih vide.

Mannekenu Pišu kojem je, dok se ono bio izgubio iz kuće, bilo nešto više od pet godina, iskazuju sve počasti. Šest puta bio je ukraden, ali su ga brzo nalazili i vraćali tamo gdje radi samo jedno: stalno, stalno piški.

Dvorci ni na nebu

ni na zemlji

Edinburgh, nekadašnja prijestolnica škotskih kraljeva, jedan je od najljepših gradova na svijetu.

Najbolje je da čovjek najprije pođe u glavnu ulicu, Princess, i to ranije, ujutro, dok se magla još nije posve podigla. Preko puta, iznad velikog parka, uzdižu se brežuljci u koje su sazidani, ili bolje reći: uklesani, srednjovjekovni dvorci, najčešća meta turističkih kamera. Tada će vam se ukazati čudesna slika: kupole dvoraca lebde u zraku, jer su niži dijelovi još pokriveni debelom maglom. To je prizor kojem se čovjek ne može dovoljno nadiviti, a podsjeća na priče o kulama koje su ni na nebu, ni na zemlji. Kad nestane magle, nestat će i te neobične igre prirode. Do idućeg jutra.

Lijepo je proći ulicom Princess i subotom oko podneva, kad ljudi ne rade. Škoti tada odjenu najsvečanije ruho, a to znači da će mnogi muškarac ponijeti suknjicu živih boja.

Svaki će vam Škot reći da je ponosan na svoje goštačko porijeklo pa zato nosi suknju, ma koliko se to i činilo čudno nekom strancu.

— Naši su preci živjeli u brdima. Da bi lakše hodali po strminama i neravnom zemljištu suknje su bile kudikamo spretnije od hlača. Svako se pleme, to jest po njihovu: klan, prepoznavalo po boji suknjice! — reći će vam domaćini koji izvanredno poznaju povijest svoje ponosne zemlje.

Škote, kao što znate, prati glas da su dozlaboga škrti. Držim da su to samo šale, jer kad god sam bio u Edinburghu, Glasgowu, Dunfermlineu i drugim škotskim gradovima, uvjerio sam se da ljudi vole potrošiti i počastiti stranca.

No bilo kako bilo, viceve o škotskoj škrtosti pričaju na svim kontinentima. Zgodan je onaj o ocu koji cijele sedmice priprema djecu za subotnju šetnju:

— Dječice, budete li dobri, povest ću vas u ulicu Princess da vidite kako ljudi ... jedu sladoled!

Najljepše je od svega što se toj šali od srca smiju i sami Škoti.

Selo da jezik

slomiš

Ovo je kratka priča o selu s najduljim imenom na svijetu.

Kad sam bio u Walesu, u Velikoj Britaniji najprije mi rekoše da u sjevernom dijelu te zemlje, a osobito gor-

štaci i rudari, govore teškim jezikom koji nitko, tko nije rođen ili odrastao na tome tlu ne može razumjeti.

I pokazali sm mi primjerom koliko se velški razlikuje od engleskoga. Ta je nekadašnja stara kraljevina za Engleze — Wales, a za Velšane — Cymro; glavni grad za Engleze je Cardiff, a za Velšane Caerdydd, kazalište je za Engleze theatre, a za Velšane — ddarlithio; žena je na engleskom woman, a na velškom merched i tako redom.

Posjetio sam i velški grad Bangor da bih pogledao muzej starina. A kad sam tamo stigao, predložiše mi da skoknem do obližnjeg sela koje se uglavnom ne razlikuje od ostalih velških sela osim po tome što mu je ime najdulje na svijetu, i to po broju slova.

S putokazne ploče pažljivo sam prepisao:

Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwllllantysiliogogogoch.

Sve u jednoj riječi.

Usput pripomenuše da se pred mještanima ne čudim zbog toga, jer svi oni, bez po muke, u dahu izgovore ime svog sela od pedeset i osam slova. I ljute se kad se kakav stranac stane prenemagati te kaže kako je ono nemoguće i da će prije jezik slomiti negoli ga upamtiti i izreći.

— Valja se malko potruditi i problema neće biti — kaže mi mještanin Bryn Crook. — Evo poslušajte kako to meni lagano ide: Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwllllantysiliogogogoch. Zar ne, da nije teško?

Zaista nije teško. I ja sada tečno izgovaram:

Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwllllantysiliogogogoch.

Živ pokopan

Za svojih lutanja svijetom, upoznao sam svakojakih rekordera i prvaka, ali kakav je bio Sorin Crainic, devetnaestogodišnji radnik iz Bukurešta nikada neću sresti.

Kad je 4. ožujka 1977. glavni grad Rumunjske nastradao od razornog potresa, tisuću pet stotina sedamdeset ljudi nije izmaklo smrtonosnoj stihiji. Ali neki su pokazali koliko je čovjek izdržljiv. Zagrlili su svoje rođake i znance onda kad su bili prežaljeni. Elenu Enace, kojoj je gotovo šezdeset ljeta, izvukli su ispod ruševina nakon što je osam dana provela zatrpana ispod zidova zgrade u kojoj je stanovala.

A tek Sorin!

Svi su spasioci jedanaestog dana poslije potresa digli ruke od pomisli da još netko može biti na životu. No Sorinova majka Elena danima je čekala pored, do temelja srušenog, bara »Continental« i nije gubila nadu.

— Pokušajte! — zapomagala je. — Moj sin je tu. Možda još živi. Požurite.

I kad su ugledali iscrpljenog ali živog Sorina, poslije jedanaest dana, poslije 251 sata ljudi nisu vjerovali svojim očima. Toliko dugo bez vode i hrane, živ pokopan — tako se što ne pamti!

— Našao sam se u procjepu između zida i betonskog stropa. Nakon dva dana počela me mučiti nesnosna žeđ, snovi su mi bili strašni. Ni sam ne znam kako sam izdržao. Ali moja je volja bila jaka. Da sam se predao i popustio, da sam se prepustio malodušju — ne bih uspio

opstati. — pričao mi je Sorin, za koga liječnici kažu da je upravo čudesno kako mu je organizam ostao posve zdrav.

— Petnaestog ožujka slavit ću ponovno rođenje! — pripominje Sorin i ja mu tvrdo vjerujem.

Taj je mladi Rumunj najveći rekorder s kojim sam ikada razgovarao.

PO SVIM KONTINENTIMA
BEZ REDA VOŽNJE

¥

Molitva sunca

Marko u strogom povjerenju kaže starijem bratu Ivanu:

— Tata se s posla vratio dobre volje, zagrlio je mamu i rekao joj: sunce moje!

Dražen uvjerava dječake iz dvorišta da je ono o čemu im je pričao da mu se dogodilo u školi, od riječi do riječi, sto-posto, istina:

— Sunca mi! — prisegne Dražen, a svi mu povjeruju.

Neki je veseljko — e baš nema smisla da ga, kao za prvi put, otkrijem po imenu, jer bi mi rekao da ga pred svima otkucavam za mali grijeh — zabrazdio u tuđi voćnjak i kad se upravo sladio sočnom breskvom, ukebao ga vlasnik i potekao za njim vičući koliko ga grlo nosi:

— Pokazat ću ja tebi, lupežu, sunce li ti tvoje!

Čitam razglednicu kojom se Stipica javlja Bojani s mora, a na njoj napisao:

— Uhvatio sam mnogo sunca!

Pitam se: zašto svakoga dana u razgovoru spomenemo sunce?

Kad ga nema, a nema ga čim stigne zima, tada ga se cvokoćući sjetimo po dobru i ljepoti. Ali kad usred ljeta

zapeče, da će ti se, misliš, glava istopiti od vrućine kao da je od čokolade, mi mu zaprijetimo snijegom i želimo da što prije pobjegne i zađe za oblake.

Sunce amo, sunce tamo.

Priznat ću vam da sam prije nekoliko dana uzdahnuo, malo srdit, a malo nezadovoljan kad je nogometaš iz kluba za koji navijam, umjesto da pošalje loptu u mrežu, brzopleto tukao, visoko iznad vratnica:

— Pogodio je u sunce, a ne u mrežu!

Bio sam na utakmici, a moj dobri prijatelj, desetogodišnji Ratko, gleda ispod oka i čudi mi se što me spopalo.

— Zar lopta može pogoditi sunce? — pita me.

— Otkud bi mogla? — naljutim se na nj što me gnjavi nepotrebnim pitalicama.

— Kad ne može, zašto onda vičeš da se svi oko tebe okreću i gledaju te kao da si pao ... sa Sunca!

Iako je Ratko duhovit, neću se, baš njemu u prkos, nasmijati. On malen kao gljiva i da mene uči o suncu!

Ratko osjeća da se durim i šuti. Tek kad se poslije završetka tog nogometnog susreta vraćamo kući on zavrne:

— Je li da si putovao mnogo po svijetu?

— Znaš da jesam! — prisnažim mu.

— Kako onda ne znaš da ni jedan nogometaš nema tako snažan udarac da bi loptu mogao poslati na Sunce?

— To se tako kaže. Jasno je da loptom ne možeš pogoditi Sunce! — odgovaram malom gnjavatoru.

— Ti pišeš za novine, je li tako? — nato će Ratko.

— Pišem... Dobro znaš da pišem!

— I da netko tko te je čuo zna da pišeš za novine i da si, uzduž i poprijeko, prošao cijeli svijet taj bi se slatko

smijao i narugao bi ti se pred svima. Najprije urlaš: »Pogodio je Sunce, a ne mrežu!« — a poslije toga sve porekneš. Baš si čudan svat! — očita mi Rato bukvicu.

Dugo sam razmišljao o tome što mi je Ratko rekao. Deset mu je godina, a tako je otresit... Sunce li mu njegovo!

Opet ja o suncu. Bilo bi mi pametnije da tom dječaku kažem, ili još bolje: da mu napišem, što sam sve, za lutanja po zemaljskoj kugli čuo, vidio i naučio o suncu.

E vidite, to i nije loša zamisao.

Sunce je nama najbliža zvijezda, od Zemlje udaljena oko sto i pedeset milijuna kilometara, a promjer joj je milijun tri stotine devedeset i dvije tisuće kilometara.

(Dobro, ne razbacuj se s onim što pamtiš iz škole. Pričaj o tome što si doživio. Počni od zemljopisa, tjeram samoga sebe. I početći, baš hoću!)

Japan je, na primjer, nazvan Zemlja izlazećeg sunca. A njegovi su carevi nekad bili — sinovi sunca.

Ni najpotkovaniji znalac geografskih pojmova ne bi mogao, onako iz rukava, nanizati sve gradove, rijeke, pokrajine, planine i tako redom, kojima su nadjeli imena u čast sunca. Evo gdje sam sve našao sunce.

U Bugarskoj je najpoznatije ljetovalište Slnčev Brjag. Dakle, Sunčev Brijeg. U Španjolskoj Costa del Sol — Obala sunca.

Na američkom kontinentu postoje četiri grada s imenom Soledad, što u prijevodu znači osamljenost, ali i — sunčan. Naravno da su kumovi mislili o suncu, a ne o osamljenosti kad su birali ime. Gradovi Soledad (Sunčan) nalaze se u Kolumbiji, Meksiku, Venezueli i u Kaliforniji.

Dok sam u njima boravio, nije bilo ni magle, ni kiše, a kamoli snijega, već je sjalo ugodno sunašce, sunca mi!

U Sjedinjenim Američkim Državama napose je mnoštvo gradova nazvanih u počast suncu. U državama Cansasu i Floridi postoji Sun City, to jest Sunčev grad. Opet u Cansasu, te u državama Missouriju i Arizoni smjestili su se gradovi Sun Flower, što će u prijevodu reći Sunčani Cvijet. I baš je lijepo kad nekoga pitaš: odakle je, a on ti odvrati:

— Iz Sunčanoga Cvijeta.

Kad sam djevojčicu jednoga svog prijatelja iz Arizone stao zapitkivati gdje je rođena, a ona mi rekla da je iz Sunčeva Cvijeta, najprije sam pomislio:

— Nisi li ti, mala, slučajno došla iz bajke?

Poslije mi je moj prijatelj, njezin tata, rekao da će me odvesti u Sunčani Cvijet, a ja sam bio vrlo sretan. No umjesto prizora iz svijeta iz moje djetinjske mašte u Sun Floweru, to jest Sunčanom Cvijetu, ugledao sam ludo brze automobile, tvorničke dimnjake, žene koje kupuju u samoposluzi, dječicu što se vraćaju iz škole i automate iz kojih ispada osvježavajuće piće kad se u njih ubaci kovani novčić.

Svratio sam i u američku državu Montanu, o njoj su, zacijelo čuli oni koji su čitali priče o kaubojima iz devetnaestoga stoljeća. Kroz nju teče rijeka Sun, a to će reći Sunce. Mora da je zgodno kad se netko kupa ili peca ribu u rijeci Suncu?

Vratimo se, na tren, i u naše krajeve. Evo, Hvar, na otoku Hvaru, to je grad kojeg sunce najviše grije. Tamo sam zapisao da se Hvarani nauživaju topline ravno dvije tisuće i sedam stotina petnaest sati na godinu, što podije-

ljeno na dane iznosi sedam sati i četiri minute. Ovo je samo prosjek, a to znači da nekad sunce grije više, a nekad, naravno, manje.

U Evropi su pojedini gradovi sunčaniji od Hvara. Atena, glavni i najveći grad susjedne nam Grčke, može se pohvaliti da je za svega šezdeset sekundi na dan nadmašila Hvar: njezin je dnevni sunčani prosjek sedam sati i pet minuta. A još sunčaniji od Hvara i Atene jest Madrid u Španjolskoj.

U Aziziji, u Libiji, su se potužili da je u njih 13. rujna 1922. godine, zabilježen najsunčaniji dan otkako svijet mjeri toplinu termometrima. Taj se libijski termometar umalo nije raspukao jer je živa dosegla visinu od 58 Celzijevih stupnjeva. Oni koji su se zatekli na cesti, rušili su se pokošeni od toplotnog udara.

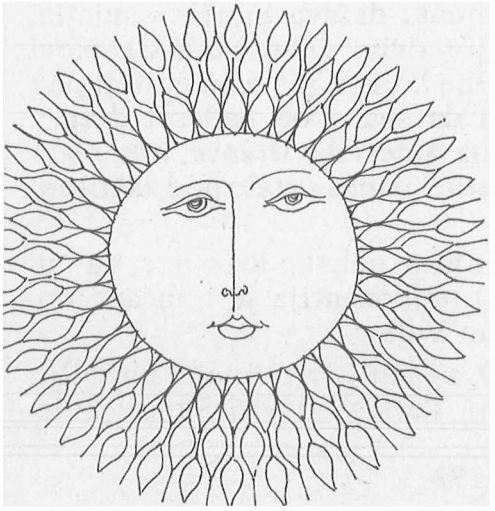

U Sevilli, u Španjolskoj, 8. kolovoza 1932. zabilježen je najsunčaniji dan u Evropi. Temperatura je bila 50,5 Celzijevih stupnjeva. U Jugoslaviji rekorder je bio Mostar sa 46,2°.

Tamo gdje je jako hladno i gdje kamen puca od studeni, još nisam stigao. U carstvu vječnoga snijega i leda, među Eskimima, pingvinima i sobovima, nisam još bio.

Za sada sam ih samo preletio. I Antarktik i Sibir iz zraka, sa osam do deset kilometara visine, iz munjevitog mlažnjaka, djeluju uistinu, veličanstveno. Morem plove divovske sante nalik na staklene brodove, svuda uokolo snijeg, a putnik sjedi u avionu i pije kokakolu — s ledom.

Našao sam se, međutim, na našoj Bjelašnici. Kad se čovjek zaputi prema njoj, treba da se dobrano umota, inače mu od hladnoće nos može otpasti. A da o ušima i ne govorim.

Sunce je svojim zrakama škrto obdarilo Bjelašnicu: izviri u prosjeku četiri sata i dvije minute na dan, ili 1521 sat na godinu. Pa i kad zagrije, to je ono, kako naš narod kaže, zubato sunce.

U Sjedinjenim Američkim Državama, u državi Floridi lijep je grad Saint Petersburg. Već na ulasku ne može a da se ne zamijeti prekrasan viseći most. Za nj su me poučili da je među najvećima na svijetu, a ime mu je Sunčani most.

Florida nosi i svoj nadimak: država Sunčeva svjetla. Jednako su tako nazvane još dvije države u SAD; Novi Meksiko i Južna Dakota. (One koji to još nisu čuli ili pak naučili u školi, podsjećam da svaka od pedeset država koje čine SAD, ili Sjedinjene Američke Države, ima nadimak iz starih dana. Tri su, eto, i danas ostale pod zaštitom sunčeve svjetlosti.)

U državi Iđahu (izgovaraju je nekako kroz nos, da pukneš od smijeha: Ajdahou) najpoznatija je Sunčana dolina, to jest, po njihovu, Sun Valley.

Kad već govorim o SAD, ne smijem mimoići najdulju ulicu, ili bulevar, na svijetu. To je glasoviti Sunset bule-

var, koji su neki preveli — Bulevar sumraka, a bilo bi ispravnije: Bulevar sunčeva zalaska. Počinje u Los Angelesu (koji je, da i to usput pripomenem: najdulji grad na svijetu), prolazi kroz više gradova u Kalif orni j i, a završava u zgodnom turističkom mjestu Santa Monici. Sunset bulevar dug je više od sto kilometara. A, k tome, »Sunset bulevar« jedan je od najčuvenijih filmova ikada proizvedenih u Hollywoodu, najvećem svjetskom centru »sedme umjetnosti«, to jest filmske. Glavnu je ulogu u tom filmu uspješno odigrala sjajna glumica Gloria Swanson.

U dubrovačkom muzeju sačuvane su zastave zemalja s kojima je taj naš grad-republika održavao pomorske veze. Ugledao sam i jednu švedsku zastavu iz sedamnaestoga stoljeća. Neobična je za tu sjevernu zemlju: posve je crvena, a u sredini je utisnuto zlaćano sunce. Taj su barjak isticali brodovi koji su plovili iz Stralunde.

Tko pažljivo pogleda grbove naših republika zapazit će, da je sunce ucrtano u hrvatskom, makedonskom i srpskom grbu. Imaju ga i grbovi Sovjetskog Saveza, Liberije, Francuske, Meksika, Angole, Mozambika, Rumunjske i tako unedogled.

A tek u zastavama! Koliko se sjećam, sunce je u stjegovima Urugvaja, Nepala, Malezije, Tajvana, Iraka, Malavija, Filipina, Argentine i zacijelo još nekih država.

Ostanimo još malko u Dubrovniku i prošećimo najljepšom ulicom toga našeg staroga grada, Stradunom. Vrijeme ćemo saznati sa sata koji je oblikovan kao sunce. A taj je sat najstariji u Jugoslaviji.

A sada se vraćam svojim bilješkama s prošlih putovanja. Da vidimo što tu piše:

Svaki Talijan koji vozi automobil, pa makar ga probudio i u pola noći i upitao koja im je cesta najljepša? — kao iz topa će grunuti:

— Auto-strada del sole! Auto-cesta sunca!

Još je neobični je u Peruu, republici u Južnoj Americi. Kad tamo čovjek želi nešto kupiti pita prodavača:

— Koliko moram platiti?

On će, a da se uopće ne šali odgovoriti.

— Tisuću sunaca!

I doista, peruanska je novčana jedinica jedan sol. Dakle, jedno sunce!

Svaki turist koji dođe u španjolsku prijestolnicu Madrid posjetit će i razgledati najljepši i najživlji gradski trg — Puerta del Sol. A to ime po našu znači — Vrata sunca.

Vidio sam da inozemni turisti koji ne znaju španjolski kupuju list kojeg tamo tiskaju na engleskom jeziku. Nazvan je »Sun« — što će reći »Sunce«.

— Heej, što piše u »Suncu« kakvo će biti vrijeme? — pita turist Bob turista Toma.

— Sunčano! — kaže Tom i nastavi da čita »Sunce«.

Jedan od najboljih španjolskih nogometaša, poznat i u nas zato jer je igrao u momčadi »Reala« (Madrid), preživao se Del Sol, dakle Od Sunca. To je prezime često u Južnoj Americi, i uopće u zemljama u kojima je službeni jezik španjolski.

U Hongkongu, koji se nalazi u Južnoj Kini, a graniči s Narodnom Republikom Kinom, kod nekog sam prodavača starih umjetnina na počasnom mjestu ugledao sunčani sat. Ljubazan vlasnik dućana otkrio mi je tajnu da

je ta sprava za mjerenje vremena napravljena prije više od tisuću godina!

— Sunčani sat poznavali su još u starom Egiptu i Kini! — rekao mi je, a ja sam mu bio duboko zahvalan jer sam nešto naučio.

U Napulju, sunčanom i raspjevanom velegradu na talijanskom dijelu Jadranskog mora, odasvud odjekuje pjesma, ili kako oni kažu: kancona »O sole mio«, to jest »Oj sunce moje«. Gotovo da nema poznatijeg pjevača u toj zemlji koji nije zapjevao »O sole mio«. Ta je kancona najizvođenija otkako Talijani znaju za pjesmu. A za pjesmu znaju otkad znaju za se.

Svatko, a ne samo onaj što se razumije u poljoprivredu reći će da je žuti suncokret ne samo lijepa biljka za oko, već i jedna od najkorisnijih, ponajprije zato što od njegovih sjemenki dobivamo ulje. U botaničkom vrtu u Ciudad Mexicu rekli su mi da u raznim podnebljima postoji pedeset i pet vrsta iz porodice suncokreta.

Američki znanstvenik George Loff dobio je na početku godine 1967. visoku nagradu zato što je svoju kuću devetnaest godina grijao isključivo uz pomoć Sunčeve energije. A sin mu Lans posvetio je sve svoje vrijeme tome da bi pronašao način zagrijavanja vode u kupalištima — samo Sunčevom energijom.

Jedna od loših strana sunca jest bolest zvana — sunčanica. Svake godine crne kronike u novinama zabilježe više smrtnih slučajeva od sunčanice. Najvjerojatnije su Kinezi zato izmislili suncobran koji je potom prihvaćen u cijelome svijetu. Od svih šešira-suncobrana, najpoznatiji je meksikanski sombrero neobično široka oboda.

I na kraju ne mogu preskočiti prastaru svečanost koju još njeguju u Kolumbiji, državi u Južnoj Americi, a tu sam svečanost vidio na svoje oči.

Indijanci, ili kako ih tamo zovu: Indiosi, iz plemena Čibčas, jedanput se u godini okupe oko svetoga jezera Guatavita, na najvišem vrhu Istočnih Cordillera, s kojih puca divan pogled na Bogotu, petmilij unski glavni grad Kolumbije.

Poglavica, smrknut i nijemo ozbiljan, ruku prekriženih na prsima, dođe praćen vračevima i plemenskim plesačicama. Po golome tijelu namaže se mirišijavim uljima, a zatim ga pospe zlatnim prahom koji se zalijepi i pripije za kožu.

Potom otmjeno zakorači na splav od trske, a za njim krenu najveći uglednici među Čibčasima. Kad splav zaplovi jezerom, poglavica podigne ruke prema suncu i za vrijeme plovidbe ostane kameno nepomičan te je nalik na kip. Mrmlja molitve, a njegovi podanici, koji ga pogledima prate s obala, klanjaju se suncu.

— Ako se sunce naljuti na nas tada će nas sve ispržiti! — ponovio mi je poglavica predanje koje kod Čibčasa ide s koljena na koljeno.

Indijanci vjeruju u taj nenapisani zakon i zato se mole suncu da bi ga umilostivili.

I dok Čibčasi mole, moram priznati da sam se dobrano umorio pričajući što sam sve čuo i vidio o suncu. A više se o njemu ničega ne mogu sjetiti.

Sunca mi!

Telegrafski uskličnici

Došli smo do kraja, a u bilježnicama su ipak ostali zapisi iz brojnih zemalja. Nema smisla ne spomenuti ih, ali više nema mnogo mjesta. Stoga, neka to budu sažeti telegrafski uskličnici: iz svake zemlje po nešto, u nekoliko redaka. Počnimo s Afrikom:

MAROKO — Na krajnjem jugu ove zemlje, u oazama usred Sahare, uspijevaju najukusnije datulje koje mještani izvoze po cijelome svijetu. Kako je sa svih strana pijesak, nema insekata koji će prenositi biljni pelud sa stabla na stablo. A kako su datulje blago i blagostanje tih pustinjskih ljudi, to se žene penju na palmina stabla, s takozvanog muškog drveta uzimaju pelud i prenose ga na žensku palmu. Tako je to u Erg Fudu.

NIGERIJA — U gradu Kano, jednom od najvećih u Nigeriji, zapazio sam da uz obale rijeka i potočića rublje peru muškarci, a ne žene. Rekli su mi da je običaj raširen u velikom dijelu Zapadne Afrike.

LIBERIJA — Odmah po slijetanju u glavni grad, Monroviju, koja je dobila ime po nekadašnjem američkom predsjedniku Monroeu, spoznao sam da je jedan liberijski dolar najteža svjetska kovana novčanica koja je trenutno u opticaju. Držati ga u više komada u džepu — to je siguran put da ga podereš.

ZAIRE — »Teško lopovima« — pomislio sam po dolasku u Kinshasu, glavni grad Zaira. Na stadionu »20. svibanj« pred više od sto tisuća ljudi govorio je predsjednik čije je puno ime Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga i između ostalog pozvao narod da se čuva kriminalaca. Tom je prilikom u lancima izvedeno četrdeset i osam najokorjelijih zločinaca koji su prolazili oko igrališta praćeni stražarima. Da ih svi dobro vide!

GVINEJA — Nigdje se na ovom našem globusu ljudi toliko ne rukuju kao u Gvineji. U metropoli Conacriju najprije me veoma čudio, a zatim mi je postao normalnim običaj da, bez obzira na žurbu, poznanici po nekoliko minuta drže jedan drugom ruku. Raspitaju se o osobnom zdravlju, zatim slijede pitanja: kako žena, djeca, braća, sestre, majka, otac, stric, strina, tetak, tetka, punica, punac i tako redom. Tek kad se iscrpi duga lista rodbine, ruka se ispušta i prelazi se na razgovor. Rukovanje na rastanku je znatno kraće.

KANARSKO OTOČJE — Kanari nisu, kako je uvriježeno mišljenje, svoje ime dobili po kanarincima već po psima (na latinskom: canis). Na aerodromu u najvećem kanarskom gradu Las Palmasu, na izlazu, postavljene su dvije statue pasa. No nije pomagalo. Jer: tko o čemu, a stranci o kanarincima. I zato kad je podignuta nova, velika i moderna, zgrada u zračnoj luci u Las Palmasu, na više mjesta postavljeni su kavezi sa živim, žutim i zelenim, kanarincima. Oni cvrkuću i pozdravljaju došljake koji su sletjeli na topla Kanarska otočja.

Hajdemo sada malo u Aziju:

CIPAR — Manastir Hilarion nalazi se visoko iznad mora, a podignut je još u šestom stoljeću. Kad ga je najveći majstor dječjeg stripa i crtanog filma, Walt Disney, otac Mikija, Šilje, Dumba, Brzog Gonzalesa i ostalih stotina nezaboravnih junaka, prvi put ugledao, dulje se zadržao no što je kanio. Snimao je i pravio skice Hilariona.

Čim je stvorio prvi svjetski cjelovečernji crtani film »Snjeguljica i sedam patuljaka«, rekao je da je upravo po hilarionskom dvorcu nacrtao dvorac zločeste kraljice, Snjeguljičine maćehe. Uvjerio sam se na svoje oči da zaista na vlas podsjeća na zamak Svetoga Hilariona na Cipru.

LIBANON — U južnom dijelu Libanona jednom godišnje provode krvavi obred. Više od dvije stotine mladih dobrovoljaca mačevima nanesu sebi teške ozljede po glavi, a zatim trče oko kilometar i pol, udarajući se šakama po ranama, dok svjetina promatra kako krv šikti na sve strane. Oni koji to sve izdrže počnu se moliti. To su pripadnici sekte Šijita, a na taj način, kako vele, krvlju plaćaju izdaju svojih predaka još iz sedmog stoljeća. Šijiti su, veli predanje, izdali jednoga sveca i zato potomci moraju ispaštati. Sudionici čudnog pokajanja, do kraja

života diče se ranama koje su zadobili na ašuri (kako je ime tom ceremonijalu).

IZRAEL — U Tel Avivu, gdje sam bio godine 1972, vidio sam pozive u kojima školske vlasti mole djecu — školarce da uče svoje roditelje pisanju i čitanju službenog, hebrejskog, jezika. Naime, većinu stanovništva Izraela čine Jevreji, doseljenici iz svih krajeva svijeta, a neki od njih nisu uspjeli svladati hebrejska slova (koja valja čitati zdesna na lijevo). Zbog toga u Izraelu izlazi više novina na stranim jezicima (engleskom, ruskom, arapskom, hrvatsko-srpskom, francuskom, njemačkom itd.) do li na domaćem, hebrejskom.

SIRIJA — U Damasku su me upozorili da uopće nije pristojno, pitati Sirijca o ženskom dijelu njegove obitelji: ženi i kćerima. Izuzetak je majka. Kad Sirijac pozove nekoga u goste tada muškarci blaguju u posebnim odajama i sjede na podu, a žene ih samo dvore: bez riječi dođu, ostave posuđe s hranom i odu. Vrhunska poslastica jest janjeće kuhano oko s rižom. Jede se prstima.

PAKISTAN — Događaj iz Karačija, najvećeg grada Pakistana. Za turiste je predviđena vožnja na devi. Kamilari naplate od radoznalca dvije rupi je (tamošnji novac) i onda nešto promrmlja ju svojoj miljenici i hraniteljici koja se lijeno uspne na noge. Vi uživate odozgo, zasjeli u udubinu između vrata i grbe. Kad vam jahanje dojadi tražite od kamilara da vas spusti, a on će: »Daj dvije rupije.« Turist se buni: »Pa platio sam, čovječe.« Kamilar se ne da smesti: »Platio si za dizanje, ali ne za

spuštanje.« I što preostaje strancu već da se opet maši za džep i tutne u ruku još dvije rupije vlasniku. On tek tada nešto promrmlja i kamila poslušno klekne. Skok s nje, s obzirom na visinu, nije uputan.

Poslije Afrike i Azije pođimo na brzometni izlet u Ameriku.

VENECUELA — U središtu staroga dijela glavnoga grada Caracasa nalazi se prizemna kuća u kojoj je rođen Simon Bolivar, najslavniji čovjek u povijesti Južne Amerike. Zovu ga »El liberdador«, što će reći: oslobodilac. Bolivar je oslobodio više zemalja toga kontinenta od španjolskih kolonizatora. Njemu u čast, na primjer, jedna je zemlja dobila ime (Bolivija), a novčana jedinica u Venecueli jest: bolivar. Vidio sam generalsku uniformu Simona Bolivara i učinila mi se neobično malom: »Imate pravo« — reče vodič — »taj veliki čovjek bio je visok tek 153 centimetra.«

ARGENTINA — Nigdje mi nije bilo potrebno dati toliko otisaka prstiju da uđem u neku zemlju kao što je bio slučaj s Argentinom 1974. Najprije u ambasadi u Beogradu: svih deset prstiju, a zatim po dolasku na aerodrom u Buenos Airesu ponovo maži prste crnilom i tiska ih na karton.

— Čemu ti brojni otisci? — upitah pograničnog policajca, a on se nasmijao:

»Najmanje vi imate pravo da se bunite. Zar jedan vaš zemljak, koji se doselio k nama, nije izumio sistem otisaka s kojim se po prstima prepoznaju tragovi?«

Nasmijao sam se i ja. Naravno, otac daktiloskopije (nauka o otiscima) koju danas primijenjuju sve policije i po kojoj lako otkriju prestupnike jest Juan — Ivan Vuchetic (Vučetić) porijeklom Dalmatinac.

ČILE — U Santiagu, jedan od najvećih sportskih stadiona nosi ime: »Estadio Yugoslavo« (Jugoslavenski stadion). Podigli su ga naši iseljenici kojih je velik broj u Čileu. U Ognjenoj zemlji, u gradu Punta Arenasu, nije vam uopće potrebno govoriti španjolski, već hrvatski. Tamo je više tisuća naših, ponajviše s otoka Brača koji su izvanredno sačuvali govor i običaje.

BRAZIL — U Rio De Janeiru, koji mnogi drže da je najljepši grad svijeta, njegovi stanovnici, zvani »cariocas« (karioka), još ne mogu prežaliti što mu je 1960. oduzet naziv glavnoga grada Brazila. Od tada je, naime, metropola premještena u novi, nadasve moderni, grad nazvan Brazilia, podignut usred neprohodne džungle. Brazilia je ucrtana u zemljopisne karte od 1959. U Riju su mi rekli: »Uzeli su nam vlast, ali nisu nam uzeli srce i dušu.« Svaki karioka će pripomenuti da je Brazilia grad koji nema dušu i potajno se nada da će Rio De Janeiro (što znači: Siječanjska rijeka) jednog dana opet postati glavni grad Brazila.

URUGVAJ — U Montevideu su me upozorili da se nimalo ne uzrujavam ako domaći čovjek, s kojim sam utanačio sastanak, dođe i poslije dva sata zakašnjenja, a da mu za to uopće ne bude neugodno: »Takav je običaj u nas. Zašto da mi jurimo vrijeme? Neka ono juri nas«

— vele Urugvajci. Jedino dođu točno, na sekundu, na nogometne utakmice. Mali Urugvaj je, to zacijelo znate, bio dvostruki prvak svijeta (1930. i 1950) i dvostruki olimpijski pobjednik u nogometu (1924. i 1928). U toj zemlji su u oduševljenju odmah poslije prve, olimpijske, pobjede njihovih nogometaša, izdali prigodne poštanske marke u spomen tog događaja. Bile su to prve marke na svijetu izašle u počast nogometaša.

PUERTO RICO — Kad sam 1975. stigao u San Juan, glavni grad ove zemlje (po našu znači: Bogata luka), rekli su mi da u njoj živi tri milijuna i tristo tisuća stanovnika. U inozemstvu pak, nalazi se više od pet milijuna Portorikanaca. Samo u Sjedinjenim Američkim Državama ima više Portorikanaca nego li u Puerto Ricu. Neobično, zar ne?

Na trenutak moramo i na australski kontinent.

NOVI ZELAND — Kad stupite na tlo Novog Zelanda (New Zealand) sasvim vas ozbiljno pitaju: »Imate li sobom zmija?«. U toj zemlji, kako su me obavijestili, nema ni jedne jedine zmije.

I napokon, došlo je vrijeme da se spustimo u našu dobru, staru Evropu.

SOVJETSKI SAVEZ — U Jalti, najpoznatijem sovjetskom ljetovalištu, koje se nalazi na Krimu, na Crnom moru, pohvalili su mi se da u njih saobraća najdulja trolejbuska linija na svijetu. Od grada Simferopola vozi vas

najprije po neprohodnim i strmim kamenim planinama, da biste se potom spustili u rascvjetalu padinu. Tek tada ste u Jalti. Pruga je duga 85 kilometara.

TURSKA — U Istanbulu sam zatekao ljude neobičnog zvanja. To su prodavači vode. Ne kisele već — sasvim obične vode. Kad sunce ugrije tada su po ulicama prodavači s golemim posudama u kojima je čaj, boza, salep, kava, limunada, malinovac ali i voda. Plati pa se napij!

ALBANIJA — To je jedina evropska zemlja u kojoj vojska nema činova: ne možeš razlikovati generala od podoficira. U Tirani, Draču i Skradu, gradovima u kojima sam boravio, zapazio sam da se po uniformi razlikuju samo obični vojnici od oficira.

GRČKA — Naš se čovjek zbuni kad dođe u Grčku. Ovdje se, baš kao u Turskoj, Albaniji i Bugarskoj, pokreti glavom drugačije tumače. Ako mašeš slijeva na desno to znači: da, a kad kimneš odozgo prema dolje onda je to: ne! U nas je, naravno, obratno. Nesporazumi su zbog toga, a osobito u trgovinama, česti.

ENGLESKA — Kad smo već kod neobičnih (za naše pojmove) pravila podsjetit ću vas da u Evropi jedino u Engleskoj, kao i u cijeloj Velikoj Britaniji, za vozače važi pravilo: vozi lijevo. Zato je i volan na desnoj strani vozila. Uvijek mi je u Engleskoj dugo bilo potrebno da se odviknem opasnog gledanja u suprotnom smjeru kad sam kanio preći ulicu s jedne na drugu stranu.

ŠVICARSKA — To je zemlja najtočnijih satova. U Švicarskoj biva proizvedena polovina svjetske godišnje količine satova. Nije stoga čudo da je jedne godine u njihovu parlamentu oštro postavljen problem zakašnjavanja vlakova: »Zamislite« — vikao je jedan ljutiti poslanik — »vlakovi su nam kasnili čak šest minuta!« Ostali su se zgražali: zar je to moguće? Poslanik se bunio zato što su svi vlakovi, tokom jedne godine, zabilježili neshvatljivo zakašnjenje od cijelih šest minuta!

Sada shvaćate zašto ljudi kažu: točan kao švicarski sat!

MAĐARSKA — Glavni grad Mađarske, Budimpešta, spoj je dvaju nekadašnjih gradova: staroga Budima i novije Pešte. Oni su povezani sa šest kamenih mostova koji se uzdižu iznad rijeke Dunava. Rekli su mi u Budimpešti da je jedan graditelj umro od tuge odmah poslije svečanog otvaranja najljepšeg mosta kraj čijeg su ulaza i izlaza postavljena četiri lava isklesana od mramora: po dva sa svake strane. Tada je neki odličnik zapazio da ni jedan lav nema jezika, makar su svi razjapili čeljusti, a to je do smrti pogodilo autora. Nedostatak nije nikad ispravljen. Kad budete u Budimpeši, molim vas da to provjerite.

POLJSKA — Ponos glavnoga poljskog grada, Varšave, koji je u prošlom ratu izgubio čak 850000 stanovnika i ostao bez i jedne čitave zgrade, jest stari dio nazvan — Staro miaszto. I od Staroga miaszta nije ostalo gotovo ništa poslije žestokih bombardiranja i miniranja. No ponosni Varšavljani ponovo su ga podigli i vratili mu

stari izgled; sada je jednako kao nekad. Varšava je, po predanju, dobila ime kad je u trinaestom stoljeću, loveći uz rijeku Vislu, zalutao neki knez — moćnik i bio gostoljubivo dočekan u kući siromašnog ribara. Kako su se ribaru upravo rodili blizanci, knez im je rado kumovao: dječaku je dao ime Warsz, a djevojčici Sawa. Kasnije je knez na obalama Visle podigao grad i nazvao ga po blizancima: Warszsawa.

PORTUGAL — Svaki stranac, pa i ja, nakon što dođe u Lisabon, mora posjetiti najzapadniju točku Evrope zvanu Cap Roca. Stane iznad ponora zvanog Boca do infemo (Usta pakla) i viče, a glas mu se odbija o stijenje i višestruko sablasno odjekuje. Tu, iznad Atlanskog oceana, osjećate se kao na kraju svijeta. U daljini pred vama počinje Afrika.

MONACO — U maloj državici, kneževini, na snazi je neobičan zakon. Ukoliko knez ne dobije potomka, Monaco će pripasti Francuskoj. Loza Grimaldijevih koja uz prekide vlada od 13. stoljeća još nije prekršila to pravilo. Ova zemlja, kako sam vidio, nema vojske već samo dvije stotine policajaca. Najveći joj prihodi dolaze od glasovite kockarnice u koju građani Monaca nemaju pristupa.

VATIKAN — Sa svih strana okružena Rimom, nalazi se papinska država, Vatikan, najmanja na svijetu. Broji oko 1500 ljudi, prostire se oko crkve Svetoga Petra na 0,44 kvadratna kilometra, ali svejedno ima svoj novac, poštu, novine i radio, tc diplomatske odnose sa 68 zerna-

lja. Vatikan je, ujedno, jedini grad i država, bez predgrađa, okolice i bez i jednoga sela. U nas, usporedbe radi, selo Babina Greda u Slavoniji ima više od pet tisuća stanovnika.

ITALIJA — Kad smo već u Rimu, ostanimo još tren u njemu. Rekli su mi da sam u najstarijem glavnom gradu svijeta. Otkako je osnovan prije 27 stoljeća Rim je stalno prijestolnica. Zato ga i zovu: vječnim gradom.

SR NJEMAČKA — Najneobičnije sam prelazio granicu u Berlinu. Iz Berlina, prepolovljenog grada, čiji zapadni dio pripada Saveznoj Republici Njemačkoj, a istočni Demokratskoj Republici Njemačkoj, jedan od prijelaza nalazi se usred ceste u Friedrichovoj ulici. Prođeš kontrolu i eto te u istom gradu i u istoj ulici, ali u drugoj državi. Toj je granici ime — Čarli.

DR NJEMAČKA — Ljudi granicu obično prođu pješice. U Istočnom Berlinu obradovao sam se susretu s indijanskim poglavicom Winetouom. Jesam li pogriješio? — pitaš me poštovani čitaoče? Poglavica pa u Istočnom Berlinu? Da, prisnažujem, poglavica i to naš čovjek! Naime, u DR Njemačkoj su, bar dok sam u njoj boravio (1975), najgledaniji bili filmovi po romanima Karla Maya o Indijancima. A poglavicu je glumio naš zemljak Gojko Mitić. Taj se nije mogao pojaviti na cesti, a da ne bude prepoznat i opkoljen od obožavalaca, mladih i starih. Lijepo sam se osjećao u društvu poglavice Gojka, to jest Winetoua i to u Berlinu, u njegovoj najljepšoj ulici Unter den Linden, to jest: Pod lipom.

AUSTRIJA — U Salzburgu kao prvorazrednu atrakciju pokazali su mi rodnu kuću besmrtnoga skladatelja Wolfganga Amadeusa Mozarta koja je još izvanredno očuvana. Međutim, Salcburžani, dični na svog najslavnijeg sugrađanina, koji je umro u 36. godini (1971), tužni su jer mu ne znaju groba. Više od sto godina, upoznali su me, postoji odbor koji traga za Mozartovim ostacima, no bez uspjeha. Za svaki slučaj, njegovi članovi zamole svakog zainteresiranog da im pomogne u tom pokušaju. Ni sa mnom se nisu usrećili, iako sam mnogo putovao Evropom. Drže da je Mozart pokopan u Italiji, Austriji ili Njemačkoj, ali gdje: to nikako da odgonetnu.

* * *

Zapisa je sijaset. A ostalo ih je još. No sada je, uistinu, dosta. Umorili smo se od tisuća kilometara što smo ih zajednički prešli bez pasoša.

A koliko je još svijeta pred nama da ga preletimo, pregazimo i pogledamo. Dotle, ostajte mi čilo i zdravo.

BILJEŠKA O PISCU

PERO ZLATAR zvanjem je novinar, živi i radi u Zagrebu. Po čestim putovanjima, prevaljenim kilometrima i po broju zemalja koje je posjetio, zaciljelo je jedan od naših najvećih svjetskih putnika. U više navrata prokrstario je sve kontinente, te nije čudo da mu je prva knjiga bila putopisna: »Vežite se, slijećemo« (1976).

Druga, pod naslovom: »Više od najvišega« (prvo izdanje je rasprodano, i ubrzo izlazi drugo) obuhvatila je dvadeset i četiri istinite priče o isto toliko mladih junaka međunarodne plemenite akcije »Plus ultra«, u kojoj se važu hrabrost, humanost i poštenje. Zlatar je u našoj zemlji pokrenuo tu akciju, a i danas joj je na čelu. Knjiga »Više od najvišega« bit će prevedena na slovenski i u nekoliko zemalja u svijetu.

Zbirka putopisnih zgoda »Otključani globus« prva je Zlatarova knjiga u biblioteci »Vjeverica«.

Uskoro mu izlazi roman iz novinarskog života: »Zakon slabijega«, a upravo piše novu knjigu za mlade o brigadi zagrebačkih preprodavača karata i drugih pripadnika takozvanog podzemlja, koji su poslije povratka s izgradnje auto-puta prestali da budu ličnosti iz »crne kronike« i postali su korisni članovi društva. Taj će roman, još bez naslova, izaći u biblioteci »Jelen«.

Osim gorespomenutih, Zlatar je autor sedam knjiga o-
sportu i zabavnoj glazbi.

SADRŽAJ

Nešto poput predgovora 5

AZIJA NA DLANU

Japan: Spomenik Hačiku..... 9

Hongkong: četrdeset tisuća slova..... 13

Tajland: Ne naljuti duha..... 15

Singapur: Krokodil po želji..... 19

Indija: Tako je to u Indiji..... 22

Iran: Gazi, magarče!..... 23

OCEANIJA

Papua — Nova Gvineja: U plemenu Kuku-kuku 27

BUMERANGOM DO AUSTRALIJE

Australija: Spasonosni grebeni..... 37

Australija: Kuma je pogriješila..... 38

SLIČICE I SLIKE IZ LATINSKE AMERIKE

Meksiko: Lijepo li je u Meksiku!..... 43

Kolumbija: Indijanci u suknji..... 47

STOKATNA SJEVERNA AMERIKA

SAD: Praščić s violinom..... 57
SAD: Izlet u nebo..... 62
SAD: Zbog jedne krave..... 65

KOLIKA JE, MAJKO, AFRIKA

Svazi: Nevidljiv nasljednik..... 69
Rodezija (Zimbabve): Majmunski otok..... 75
Rodezija (Zambabve): Dim gromova..... 76
Južnoafrička republika: Poklanjam vam dva potpisa . 81
Južnoafrička republika: Najsretniji trenutak profesora
Barnarda..... 82
Južnoafrička republika: Mister Goss i njegova srca . . 86
Južnoafrička republika: Ružna i tužna sjećanja ... 89

EVROPA SA SENFOM

Španjolska: Čovjek protiv bika..... 95
čehoslovačka: Zlatna uličica..... 103
Jugoslavija: O čemu govore ptice?..... 105
Bugarska: Vesela priča iz Gabrova..... 107
Francuska: Gdje je najmlađi pobjednik?..... 108
Nizozemska: Kuća Ane Frank..... 112
Luksemburg: Div među patuljcima..... 114
Belgija: Dječak koji piški..... 117
Škotska: Dvorci ni na nebu, ni na zemlji..... 120
Wales: Selo da jezik slomiš..... 121
Rumunjska: Živ pokopan.....' 123

PO SVIM KONTINENTIMA
BEZ REDA VOŽNJE

Molitva suncu..... 127
Telegrafski uskličnici..... 137

Bilješka o piscu..... 149

DO SADA IZAŠLO U BIBLIOTECI VJEVERICA

Anton Ingolič
Dječak sa dva imena

Anđelka Martić
Pirgo

Herminia zur Mühlen
šta pričaju Petrovi prijatelji

Fran Levstik
Najdihojca

N. Veretennikov
Volođa Uljanov

Johanna Spvri
Heidi

Angel Karalijčev
U svijetu priča

Erich Kastner
Don Quichotte

Nathaniel Hawthorne
Čudesna knjiga

Komej Čukovski
Doktor Jojboli

Vladimir Colin
Bajke

Komej Čukovski
Bajke

Marija Majerova
Robinzonka

Josip Vandot
Kekec nad samotnim ponorom

Charles Perrault
Bajke

Mato Lovrak
Devetorica hrabrih

Križan Čandar
Preokrenuto drvo

Mihail Zoščenko
Priče za djecu

VVilliam Saroyan
Tata, ti si lud

William Saroyan
Mama, volim te

Perzijske bajke

Braća Grimm
Bajke

Milan Šega
Čarobni ključić

Vesna Paran
Tuga i radost šume

Knjiga radosti

Danko Oblak
Modri prozori

Josip Vandot
Kekec na vučjem traguTiki

Erich Kastner
Makedonski pisci djeciEmil 1 detektivi

Lewis Carroll
Alica u Zemlji čudesa

Gabro Vidović
Kurir sa Psunja

Miroslav Hirtz
Priče iz prirode

Vojin Jelić
Psiću, a kako je tebi ime

Grigor Vitez
Kad bi drveće hodalo

Erich Kastner
Tonček i Točkica

Ivana Brlić-Mažuranić
Priče iz davnine

Gianni Rodari
Čipolino

Anđelka Martić
Dječak i šuma
Knjiga radosti II

Ivana Brlić-Mažuranić
Čudnovate zgode šegrta Hlapića

Astrid Lindgren
Razmo u skitnji

Milivoj Matošec
traži Neznanca

Gianni Rodari
Putovanje Plave strijele

Mato Lovrak
Zeleni otok

Vjekoslav Majer
Žuna na telefonu

Nusret Idrizović
Mrav i aždaja

France Bevk
Mali buntovnik

Braća Grimm
Priče

Felix Salten
Bambi

H. C. Andersen
Priče

H. C. Andersen
Bajke

Lewis Carroll
Alica s onu stranu ogledala

Jens Sigsgaard
Robin Hud

Vladimir Nazor
Kurir Loda

Ferenc Molnar
Junaci Pavlove ulice

Stevan Bulajić
Nebeski mornar

Aleksa Mikić
Priče o malim borcima

Oton Župančič
Ciciban

Aleksandar Popović
Tvrdoglave priče

Mato Lovrak
Vlak u snijegu

Ezopove basne

Karel Capek
Bajke

Branka Jurca
Kućica kraj mora

Gabro Vidović
Trojica iz Male ulice

Marcel Aymć
Priče mačke na grani

Pavel Bažov
Kameni cvijet

Arkadi j Gaj dar
Timur i njegova četa

Milivoj Matošec
Admiralov otok

C. Collodi
Pinokio

Gianni Rodari
Đelsomino u Zemlji lažljivaca

A. Volkov
Čarobnjak iz Oza

Slavko Kolar
Na leđima delfina

W. M. Thackeray
Ruža i prsten

Desanka Maksimović
Ptice na česmi

France Bevk
Crna braća

J. Broszkiewicz
Velika, veća i najveća Vrhu

Palma Katalinić
Djetinjstvo Vjetra kapetana

A. R. van der Loeff-Basenau
Lavine bjesne

Aleksej Tolstoj
Zlatni ključić

Gabro Vidović
Zatočenici Pernatog otoka

Erich Kastner
35. maj

Tone Seliškar
Družina Sinjega galeba

Fran Levstik
Pjesme za djecu

Emest Thompson Seton
Vinipeški vuk

Ivan Cankar
Moj život

Grigor Vitez
Gdje priče rastu

Branko ćopić
Sin Brkate čete

Vojin Jelić
Hrabriji nego igračka

Ivan Kušan
Domaća zadaća

Marcel Aymć
Druge priče mačke na grani

Ivan Kušan
Uzbuna na Zelenom

Gustav Krklec
Majmun i naočale

Ela Peroci
Djeco, laku noć

Gianni Rodari
Telefonske priče

Grigor Vitez
Igra se nastavlja

Ratko Zvrko
Grga čvarak

Erich Kastner
Čovječuljak

G. Parca—M. Argilli
Čavlićevi doživljaji

Felix Salten
Bambijeva djeca

Mato Lovrak
Družba Pere Kvržice

Stanislav Femenić
Puž na ljetovanju

Milivoj Matošec
Strah u Ulici lipa

Eva Maria Aab
Vjetropirka Eva

Nada Iveljić
Konjić sa zlatnim sedlom

Višnja Stahuljak
Začarani putovi

Pjesme četiri vjetra
(Izbor i prijevod
Grigor Vitez)

Hans Peterson
Matija i vjeverica

Henry Winterfeld
Djevojčica iz svemira

Palma Katalinić
Pričanje Cvrčka moreplovca

Zdenka Jušić-Seunik
Vode su pjevale

Stjepan Jakševac
Vesela godina

Erich Kastner
Emil i tri blizanca

Erich Kastner
čovječuljak i Malena

Erich Kastner
Blizanke

Jagoda Truhelka
Zlatni danci

Zvonimir Balog
Nevidljiva Iva

Dragan Lukić
Neboder C-17

M. Bjažić —
Z. Furtinger
Ništa bez Božene

Sunčana Škrinjarić
Kaktus bajke

Ivan Kušan
Koko i duhovi

Bianka Dovjak-
-Matković
Neobična ulica

Gianni Rodari
Planeta ispunjenih želja

Mladen Kušec
Dobar dan!

Viola Wahlstedt
Aslak dječak sa Sjevera

Anđelka Martić
Vuk na Voćinskoj cesti

Mato Lovrak
Neprijatelj br. 1

H. C. Andersen
Bajke i priče

Dubravka Ugrešić
Mali plamen

Zlata Kolarić-Kišur
Moja Zlatna dolina

Ivan Kušan
Koko u Parizu

Milivoj Matošec
Veliki skitač

Zdenka Jušić-Seunik
Kupi mi vilo vita konja

Antoine de
Saint-Exupery
Mali princ

Vlatko Šarić
Miško

Sunčana Škrinjarić
Dva smijeha

Gabro Viđović
Bjelkan

Astrid Lindgren
Pipi Duga Čarapa

Zvonimir Balog
Ja magarac

Stanislav Femenić
Krijesnice

Mladen Kušec
Volim te

Božena Loborec
Četiri dječaka i jedan pas

Blanka Dovjak-
-Matković
Priče iz Dubrave

Luko Paljetak
Miševi i mačke naglavačke

Drago Ivanišević
Mali, ne maline

Ivan Kušan
Lažeš, Melita

Sunčana Škrinjarić
Zmaj od stakla

Mladen Kušec
Plavi kaputić

Josip Barković
Zeleni dječak

Danko Oblak
Zelena patrola

Višnja Stahuljak
Kućica sa crvenim šeširom

Nada Iveljić
Dobro lice

Gianni Rodari
Torta na nebu

Milivoj Matošec
Dječak sa Sutle

Zvonimir Milčec
Zvižduk s Bukovca

Iris Supek
Trepavice Skitalice

Nikola Pulić
Dolina zečeva

Dubravka Ugrešić
Filip i Srećica

Branko Hribar
Adam Vučjak

Ivan Kušan
Tajanstveni dječak

Gemet-J agdf elj d
Kat ja i krokodil

Pajo Kanižaj
Šarabara

Edmondo de Amicis
Srce

Danko Oblak
Na tragu

Kazimir Klarić
Mmjau, grizu mc

Sunčana Škrinjarić
Svaštara

Anđelka Martić
Djedica pričalo i čarobni vrutak

Zvonimir Golob
Čemu služe roditelji

L. F. Baum
čarobnjak iz Oza

Miroslav Antić
Prva ljubav

Gligor Popovski
Mornar Nep

Leopold Suhodolčan
Sakriveni dnevnik

Dragan Lukić
Tri gusketara

Likovni urednik

Irislav Meštrović

Tehnički urednik

Marijan Bašić

Lektor

Zorka Horvatić

Korektori

Marija Molnar, Sefija Ibrahimpašić

Izdavačko knjižarsko poduzeće

Mladost

Zagreb, Ilica 30

Za izdavača

Branko Juričević

1